

కృతికర్త:
అడిదము రామారావు.
తెనుఁగుపండితుఁడు, (కాలేజీడిపార్టుమెంట్
మహారాజావారి కాలేజీ,
విజయనగరము.

విజయనగరము
తే. శ్రీనివాసరావు వారి
స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాల

1919

చందాదారులకు
వెల్ల 1-0-0.

శ్రీపారిజాత పత్రికా.

2 వ ప్రచురము.

ఆదిదము సూరకవి

కృతికర్త:

అడిదము రామారావు.

తెనుఁగుపండితుఁడు, (కాలేజీడిపార్టుమెంటు)

మహారాజా వారి కాలేజీ,

విజయనగరము.

విజయనగరము

శే. శ్రీనివాసరావు వారి

స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాల,

1919

చందాదారులకు రూ 1-0-0.

ఇతరులకు వెల రు 1-4-0

సంపాదకీయ భూమి

కావ్యకర్తల (Men of Letters.) జీవితచరి
త్రములను సవిమర్శనముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున
కవులకును వారికవనములకునుగల యన్యోన్యాశ్రయము న
ముగనో విశదపరచును అట్టికావ్యములాంధ్రమున లే
లోపమని విమర్శకులయభిప్రాయము. ఈ " అడిదము
కావ్యము నాంధ్రమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మ
గ్రంథావళియందు రెండవప్రచురముగ ప్రకటింపసాహసి

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను
ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథల
ముచ్చటలను, వృత్తాంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథ
అడిదము రామారావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రు
లైనారు. ఆంధ్రకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరి
లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున ప్రథమప్ర

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో,
ఆతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యు
పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్వమునకెట్లు వన్నె తెచ్చి
వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియాతని జీవితమునందెట్లుపయోగ
యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిప్రత్యే
కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండుటను సాహిత్య
సూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు
ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథల చేర్చి, తాత్కాలి
గలవాటిని విసర్జించుట. మొత్తముపయి నీకష్టమును
పుగాదా కెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియు
వినదగియే యున్నవి.

సంపాదకీయభూమిక.

కావ్యకర్తల (Men of Letters.) జీవితచరిత్రముల నానుపూర్విక్రమముగను సవిమర్శనముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున నెన్నియో కలవు. కవులకును వారికవనములకునుగల యన్యోన్యాశ్రయము నవి యెంతసమంజసముగనో వివరించుచును అట్టికావ్యములాంధ్రమున లేకుండుట యొకగొప్పలోపమని విమర్శకులయభిప్రాయము. ఈ “ అడిదమునూరకవి ” యను కావ్యము నాంధ్రమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మాయాంధ్రపారిజాత గ్రంథావళియందు రెండవప్రచురముగ ప్రకటింపసాహసించితిమి.

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను, ఈప్రాంతమందు ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథలను, చాటువులను, ముచ్చటలను, వృత్తాంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథమును మ|| రా|| రా|| అడిదము రామారావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుపాత్రులైనారు. ఆంధ్రకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరిత్రములాంధ్రమున లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున ప్రథమప్రయత్నము.

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో, అతనిశీలమెట్టిదో, ఆతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యున్నదో, సూరకవి పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్వమునకెట్లు వన్నె తెచ్చినదో, సూరకవి వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియాతని జీవితమునందెట్లుపయోగపడినదో ;—ఇట్టి యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిప్రోత్సాహములననుసరించి కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండుననను సాహిత్య శాస్త్రసూత్ర మీ సూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు కలుగుకష్టములలో ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథలఁ జేర్చి, తాత్కాలిక ప్రయోజనము గలవాటిని విసర్జించుట. మొత్తముపయి నీకష్టమును కృతికర్త సుళువుగా దాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియు రసవంతములై వినదగియే యున్నవి.

క్రీస్తుశకప్రారంభమునకు పూర్వము రెండు మూడువందల సంవత్సరములనుండియు నాంధ్ర కళింగరాజ్యములు తెలుగుప్రజలకు నిలయములై ప్రసిద్ధిగాంచినను, ఆంధ్రరాజ్యమందలి కవితావిజృంభణమే ప్రస్తుతము ప్రచారమందున్న "కవిజీవితముల" వల్ల తెలియుచున్నదిగాని, కళింగరాజ్యమందలి కవితావిశేషములనుగూర్చి యంతగా తెలియుటలేదు. ఈ "కవిజీవితముల" ను బట్టి కళింగరాజ్యమందలి యాంధ్రకవులలో కావ్యాలంకార చూడామణికర్తయగు విన్నకోట పెద్దరాజుగారే ప్రథముఁడైనను శాసనములనుబట్టి నన్నయ రాజమహేంద్రవరమున ప్రబలిననాటికే కళింగరాజ్యమున నాంధ్రకవిత్వము శాసనములలోనికి గూడ నెక్కినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అయినను కళింగరాజ్యపుఁ గవులలో క్రీ॥ శ॥ 18 వ శతాబ్దమున నుండి కవిత్వమునకు ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁ డీయడిదము సూరకవి.

క్రీ॥ శ॥ 19 వ శతాబ్దపుఁ బూర్వార్ధమందు మాడుగులసంస్థానమున శ్రీకృష్ణభూపతిదేవు మహారాజులుంగారి యాస్థానకవియగు మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశకవి తనకృష్ణార్జునచరిత్రమున నీయడిదము సూరకవిని—

క. అడిదము వంశాంబుధిరా
జుడుపతియన ధరణివెలసి ♦ యుర్వీశులచేఁ
గడుమన్ననఁగొని యెన్నం
బడు సూరకవీంద్రుఁదలఁతుఁ ♦ బటుగుణసాంద్రున్.

అని స్తుతించి యున్నాడు ఈ స్తుతికనుగుణముగనే యిటీవలి సాహిత్యవిమర్శకులు సూరకవి రచనలనుగూర్చి ప్రశంసించిరి.

ఈ 'సూరకవి జీవిత' మందలి యూహలనుగూర్చి యభిప్రాయభేదములకవకాశము లేకపోలేదు. ఉదాహరణము :— "అడిదము" అను గృహనామమును గురించినయూహ శ్రీ రామారావు పంతులుగారి వాక్యము లీసందర్భమున సమంజసములే యైనను, కేవలము లోకవాడుకననుసరించి యున్నవి. 'అడిదము' అనునది పౌరుషనామమనుట లోకవాడుక. విమర్శించి చూచినా శాసనములం దడిదమునాఁడను మండలము పూర్వముండినట్లు కనబడుచున్నది. అడిదము గ్రామమునుగలదు. సాధారణముగా తెనుగు బ్రాహ్మణులగృహనామములు గ్రామనామములై యుండుటవలననీయడిదమును నట్టియు గ్రామనామమే యైయుండును. కాని నీలాద్రికవినాఁడది యాతని

పరాక్రమాతిశయములవలన సన్వర్థనామమైయుండును. గ్రంథవారణమనునది పాముగలనోట బడి రూపుమారిన 'గంధవారణ' యనుబిరుదము. ఇది నీలాద్రి కవికి సేనాధిపతిత్వమువలన వచ్చియుండును. అతని తరువాతివారు గంధ వారణమువారయి యుందురు. అట్లే గోదావరి మండలమందలి మోదుకూరు కాపురమువచ్చిన యడిదమువారికుటుంబము మొదట మోదుకూరి యడిదమ వారయి క్రమముగాను మోదుకూరువారయి యుందురు ఇట్లు గృహనామములు మారుటకెన్నియో నిదర్శనములు కలవు. కాని సూరకవిగారి కుటుంబమువారు మాత్రము నీలాద్రికవిగారి కోవలోనివారే.

సూరకవికి తొమ్మిదవపురుషుడగు నీలాద్రికవినాటినుండి 'ఈ కళింగ భూపతుల' (అనగా విజయనగర పూసపాటి వంశమును) నాశ్రయించిన వారమని సూరకవిచెప్పిన చాటువుతో నీగ్రంథము ప్రారంభింపబడినది. ఈ నీలాద్రికవి నేలిన పూసపాటిప్రభువు రాచిరాజుగారో (1) అతని కుమారుడగు తమ్మిరాజుగారో కావలెను. వీరి ప్రసిద్ధినిగూర్చియు, ప్రతాప మునుగూర్చియు పూసపాటిరాజకవులు రచించిన ప్రబంధములలో నీక్రింది విధమున ప్రశంసలు కలవు.

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి రాచిరాజు (1) గారు.

మ. దిననాథద్యుతి రాచిరాజు రణధా ♦ త్రిం దామెరాధీశు తి
మ్మననోడించెఁ జళుక్యవీర ఘనతా ♦ వ్యస్థాపనాచార్యతన్
గనియెన్ మ్లేచ్ఛుఁ గెల్చి తద్వివిధ దు ♦ ర్గగ్రాహియై ప్రౌఢదే
వనృపాదిప్రభు క్షణప్రథితి ది ♦ వ్యద్విక్రమప్రౌఢి చేసన్.
(విష్ణుభక్తిసుధాకరము)

ఉ. వారలలోన రాచనృప ♦ వర్యుఁడు దామెర తిమ్మభూవరున్
దారుణవృత్తిఁ గెల్చి తన ♦ బంటుగఁ జేకొని మ్లేచ్ఛరాజులన్
బోరులగెల్చి దుర్గముల ♦ నుంగొని మాళవరాజుగెల్చి త
త్పేరుపలబ్ధ మన్యముల ♦ తాన్ బిరుదంబు వహించెనెంతయున్.

ఆ॥ వె॥ పౌఢదేవరాయ ♦ బహుమతుండైమించె
ధర చళుక్యవంశ ♦ వరనృపాలు
రాజ్యలాభమునఁ జే ♦ లంగించుటఁ బదంక
బిరుదనామమొందె ♦ పేరుగాంచె.

క. విరతంబు శివపదభక్తి
పరిపఠనమొనర్చి త ♦ త్పరిభావంబున ను
ద్ధుర వైరిపురము తేర్చెను
హరునికరణి సుమనసుల్ మ ♦ హాశ్చర్యపడన్.
(ఉషాభ్యుదయము).

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి తమ్మిరాజు (3) గారు.

సీ. వారిలోఁ దమ్మభూ ♦ పతిమౌళి దోర్దండ
తతబలసామగ్రి ♦ దరమె యెన్న
వండిపై బెల్లము ♦ కొండసాధించెను
ప్రౌఢిగెల్చెను రంగ ♦ రాజకొండ
త్రిభువనరాయాంక ♦ దీపితు రావుసిం
గనను బరాజితి ♦ గానొనర్చె
నని శరణన్న, బా ♦ హాతి ఖానును గాచెఁ
బటుశక్తి చే నోడ ♦ పల్లిగొనియె
కలిన రిపుజాల భయద వి ♦ క్రమము గలిగి
ప్రాజ్యసామ్రాజ్య విభవ ధూ ♦ ర్వహత గనియె
నౌర! యస్మద్వశిష్ట గో ♦ త్రపసీశ
కోటికాతండె మేటి కి ♦ రీటివిభుడు.
(విష్ణుభక్తిసుధాకరము.)

మ. అనిసం దాపురశైలసన్నిధి గజేం ♦ ద్రానీకమున్ గూల్చి యం
దెనసెన్ శ్రీగజపత్యభిఖ్య గుడశై ♦ లేంద్రుండు శ్రీరంగరా
జ నరేంద్రుండల యోడపల్లి విభుఁడున్ ♦ జన్యంబులందోడఁ గై
కొనియెన్ వారలపట్టణంబుల సిరుల్ ♦ ఘోరప్రతాపంబునన్.

గీ. త్రిభువనీ రాయబిరుద ప్ర ♦ దీప్తుడైన
రావుసింగని సంగర ♦ రంగమందు
దునిమెఁ బెదవీటిచెంత స ♦ ద్వినుతుఁడగుచు
కలన శరణన్న బాహాదె ♦ ఖాను గాచె.
(ఉషాభ్యుదయము)

ఇందు ముఖ్యముగా "వసిష్ఠగోత్రపవిత్రకోటికిమేటికిరీటి విభుండు" గా నుతింపబడిన శ్రీతమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని కొలువుననే సన్మానితుడై పరాక్రమముచూపి యడిదమునీలాద్రికవి 'యడిదము' ను కానుకగా గొనుటయు, 'రణరంగవిజయ' కావ్యమును (తనయేలికవిజయమునుగూర్చి) రచించుటయు జరిగియుండుననని నాయూహ. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ మన్నెసుల్తాన్ శ్రీపూసపాటి రాచిరాజయ్యదేవు మహారాజులుంగారి కుమారుడగు శ్రీ తమ్మిరాజులుంగారు "స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయశాలివాహనశకవర్షంబులు వేయిన్నిమున్నూటయనభైయగు నా.........యన్ తమపూర్వస్థానమైన బెజవాడకు తమబంధువులైన సూర్యసోమవంశపు రాజులున్ను తామున్ను వచ్చి అక్కడ యింద్రకీలాద్రియందున పాండవులగుళ్ల దక్షిణభాగమందు కృష్ణవేణీమల్లిఖార్జున నరశింహులు సాక్షి గాను విజయశాసన శిలా స్తంభంబు" వేయించిరి.

అనగా క్రీ॥ శ॥ 1458 సం॥ర ప్రాంతమున నీయడిదము నీలాద్రికవి పూసపాటి భూపతులసన్మానమునకు పాత్రుడైన పోటరియు కవియునై తన యేలికయగు తమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని విజయములనుగ్గడించుచు "రణరంగవిజయ" కావ్యమును రచించియుండెను. పూసపాటిభూపతులు కృతినందిన నవభారతాది గ్రంథములవలె నీరణరంగవిజయమును నామావశిష్టమైపోయినది. కాని యీ తమ్మిరాజుగారినిగూర్చి మాత్రము చక్కని పద్యములు కలవు. అందుకొన్నియైనను 'రణరంగవిజయ' ములోనివైయుండవలెను (సూరకవి తనయేలికనుగూర్చిచెప్పిన పద్యములట్లే భట్టుపద్యములైనవి). కాన నుదాహరణమునకై కొన్నియిందు చేర్చబడినవి.

సీ॥ హేమాచలముదాక ♦ యేక చక్రంబుగా
భువినేలె మీతాత ♦ బుద్ధవర్మ
మీతాత గురియించె ♦ మెచ్చి మాధవవర్మ
గరిమచే బెజవాడ ♦ కనకవృష్టి
పాండ్య కేకయ చోళ ♦ పరవీరనృపతుల
తెగటార్చె మీతాత ♦ దేవవర్మ
పిడుగు మత్తునియగా ♦ పడినేసె మీతాత
భీకరంబుగ చిక్కి ♦ భీమనృపతి

చండ విక్రమ యినవంశ ♦ జలధి చంద్రి
శాపు మగధీర రణరంగ ♦ భైరవాంక
పాసగ నెవ్వరు నీపాటి ♦ పూసపాటి
పగరకనుదిమ్మ రాచభూ ♦ ధవుని తిమ్మ.

మ॥ అతిశౌర్యుండగు పూసపాటికుల గా ♦ చాధీశుతమ్మయ్య కు
న్నతి గాంచుపుడు వాశ్రయించిరిల వ ♦ న్నాటి పరిచ్ఛేదికా
కిరకోట ప్రభులాత్మ బాంధవతనో ♦ గెల్వంగ లేకోమహా
చతురుండంచుతు ఋద్వీపాగ్ని శశభృ ♦ చ్ఛాకాబ్దకాలంబునన్.

ఉ॥ కొందరు రాజులప్పనము ♦ కొమ్మని యియ్యగ బంధు వర్గమై
కొందరుగొల్వఁ పేరులిడి ♦ కొందరు మొక్కఁగ నూడిగంబులన్
ముందట కొందరుంబిరుదు ♦ మోప్రవరాజుల పూజలింగనై
అందునమించె రాచమను ♦ జాధిపు తమ్మనరాజ మాత్రుడే.

సీ॥ మెండ్డైండ రాజుల ♦ గుండెలో గాలము
విరసించు రాజుల ♦ వెన్ను తరటు
కలహించు రాజుల ♦ కడుపులోపల కత్తి
గర్వించు రాజుల ♦ కాలయముడు
మారొడ్డన్న రాజుల ♦ మత్తేభ సింహంబు
మదవైరి రాజుల ♦ మగల మగడు
క్రోధించు రాజుల ♦ కోన మీసములమిండ
నిరసించు రాజుల ♦ నెత్తి పిడుగు
సకల సౌజన్య రాజన్య ♦ చక్రవర్తి
రాజకబళేశ్వరస్వామి ♦ రాజ్యధుర్య
భూసురారామ తరువాటి ♦ పూసపాటి
రాచవిభుతిమ్మవుద్దండ ♦ రాచమాన.

(ఇవి భట్టుపద్యములు. పాఠములు వికృతములైయున్నవి. కాని తిమ్మి రాజు మహామండలేశ్వరునిగూర్చినవనుట స్పష్టము.)

ఈ పూసపాటి వంశమువారు కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పుడు వీరితో నీప్రాంతమునకు వచ్చిన నియోగి కుటుంబములలో నీయడిదమువారు కవిత్వమునకును మాబురావివారు రాజకార్య నిర్వహణదక్షతకును ప్రసిద్ధులు. ఈ

రెండు కుటుంబములకును నాటినుండియు బాంధవ్యము కలదు. వీరిజ్ఞాతులీ కళింగరాజ్యమునతప్ప నాంధ్రమండలమందితర స్థలములయందంతరించిపోయిరి.

సూరకవి తండ్రియగు బాలభాస్కరుడే సూరకవికి విద్యాగురువనియు, ఈ బాలభాస్కరుడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమను గ్రంథము దేవాంకితముగ రచించెననియు నీగ్రంథమున చెప్పబడినది. శుద్ధాంధ్ర రామాయణము దొరకదేము గాని బాలభాస్కర విరచితమగు లక్షణసారమను నొకగ్రంథము దొరికినది. ఒక ప్రతి మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి B.A. గారి కుటుంబమువారిది. రెండవది మా కాలేజీలో నుపాధ్యాయులుగానుండి కీర్తిశేషులైన కూరెళ్ల చంద్రశేఖరము గారి కుటుంబమువారిది. ఈ ప్రతులు రెండును తెప్పించి చూచితిని. అందు కూరెళ్లవారిప్రతి ముఖ్యమైనది. అది పూసపాటిరేగ కాపురస్థులగు ఓరుగంటి రామన్నగారు వ్రాసుకొనినది. వ్రాత చక్కగానున్నది దానినిబట్టి యీలక్షణసారము శ్రీ రామతీర్థక్షేత్రమందు వెలసియున్న రామస్వామికంకితముగా రచింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది యానాటి కేమగు రంగరాట్ఛందమువంటిది. అడిదము వారి కుటుంబపు ప్రాచ్యలిఖిత తాళపత్రములందు అనంతుని ఛందస్సు కలదు. ఇది బాలభాస్కరుని లక్షణసారమునకు మార్గదర్శకమై యుండును. బాలభాస్కరుని కవితాశైలికుదాహరణముగ నీలక్షణసారమునుండి కొన్ని పద్యములిందు చేర్చుచున్నాను.—

క. శ్రీమనుకులాబ్ధిసోమా
సామజవరవరద నీల ♦ జలదశ్యామా
కామారి వినుతనామా
శ్రీమందిర రామతీర్థ ♦ సీతారామా.

గీ. రఘువంశమున నగమొప్పు ♦ నఘవిదూర
రఘువరయనంగ నలము పు ♦ రాణపురుష
నలము రఘువీర యనగ రా ♦ జన్యతిలక
రాక్షసవిరామ రామతీ ♦ ర్థగిరిధామ.

శా. పద్మాపోద్భవ సన్నిభుల్ మసజస ♦ ప్రవ్యక్తతాగంబులన్
పద్మాప్తాంచిత విశ్రమంబుగ సము ♦ త్పాదింతు మిద్యన్మతిన్
పద్మాక్షా యనిజాంఘ్రి పంసిరిన మహా ♦ పద్మాయ యోగింగ్రిహ్యా
త్సత్రస్తాయ నమోస్తు తే యనుచు ని ♦ శ్శాస్త్రాల శిక్రీడల్

ఉ. శ్రీరమణీ ముఖాంబుజ మ ♦ సేవనమన్భర నాక్షయంచు శృం
గారరసేశయంచు ధృత కౌస్తుభ భరంపు భరేఫనం ...లన్
భారలగంబులం గదియ ♦ బల్కుచు నుత్పలమాలికాకృతుల్
గారవమొప్పఁ జెప్పుదురు ♦ కావ్యవిదుల్ యతితో మిమ్మింటరాన్.

గీ. కరుణతోడ మమ్ము ♦ గాచి రక్షించుము
రఘుకులమభావతార ♦ జలజనేత్ర
తరణికులలలామ ♦ ధారాధరశ్యామ
దేవదేవ రామ ♦ తీర్థధామ.

ఈ బాలభాస్కరుని కాలముననే శ్రీరామతీర్థక్షేత్రమునందు శ్రీరామ స్వామి కీర్తిగా ప్రతిష్ఠింపబడియుండును. ఆకాలమున పూసపాటి వంశపు రాజులును వారియాశ్రితులును గూడ నీరామస్వామికి కృతులిచ్చి యుందురు. యామాభ్యుదయమును విష్ణుభక్తిసుధాకరము ను, మహాలక్షణ మును శ్రీరామతీర్థ శ్రీరామస్వామి కంకితముగనుండుటవలన నిదర్శితపడుచున్నది. ఇట్లే బాలభాస్కరకవి లక్షణసారమును రామతీర్థ శ్రీరామస్వామికి కృతి యైనది. ఈ లక్షణమును సమకాలీనమగు రంగరాట్ఛందముతో పోల్చి విమర్శగా చూచితిని. సర్వవిధముల తులతూగుచున్నది. ఇట్టిలక్షణవేత్తయు, శుద్ధాంధ్రకవియు, రామభక్తుడునునగు తండ్రికడ శుశ్రూష చేసి సంపాదించిన కవనము గనుకనే సూరకవి కవనమంతగా శోభించి యాచంద్రార్కస్థాయి యయినది.

సూరకవిసంస్కృతభాషాపాండిత్యమునుగూర్చి కృతికర్త చేసిన యూహాలు సరియేయైనను, సూరకవి తనకవిత్వమునను చరించు శాస్త్రములు మాత్రమే శ్రద్ధగా నభ్యసించెననవలసియున్నది.

రెల్లివలసలో పోగామిగిలియున్న యడిదమువారి తాళపత్రగ్రంథములను తెప్పించిచూడగా నందువారభ్యసించిన సంస్కృత వ్యాకరణశక్తి యొక్కటి కనబడినది. ఇందాంధ్రసంస్కృతముల తారతమ్యములు చూపుచు గ్రంథము విస్తరించబడినది. ఇట్లాంధ్రగీర్వాణ భాషలను తారతమ్యదృష్టి (Comparative view) నభ్యసించుటవలననే గాబోలు నూరకవి పద్యములయందాంధ్రగీర్వాణభాషా ప్రయోగములంత చక్కగా నొకటికొకటి యమరియున్నవి. నూరకవి యిట్లు వ్యాకరణమేగాక జ్యోతిశ్శాస్త్రమును, సాముద్రికమును, ఛందోలక్షణమును నేర్చియుండును ఇందుకు తార్కాణముగా నీశాస్త్ర భాగములు పైనుదాహరించిన రెల్లివలస గ్రంథపత్రములందు కనబడుచున్నవి.

బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణము రచించుటచే వెల్లడించిన శుద్ధాంధ్రప్రీతికితోడు నూరకవి పినతండ్రి రామకవి "శుద్ధాంధ్రకవిని" యని తన యర్జీపద్యమున చెప్పియున్నాడు. ఈ యడిదము కుటుంబములో బాలభాస్కరుని తరువాత మూడవకవియగు బాలభాస్కరకవి (III) స్వయముగా వ్రాసికొనిన యచ్చతెలుగు పద్యములుగల తాళపత్రమొకటి 'రెల్లివలస తాటాకుల' లోనున్నది. వంశపారంపర్యముగ నీకవులకు శుద్ధాంధ్రమందుగల ప్రీతి నీపద్యములు వెల్లడించును.

వసిష్ఠగోత్రులగు శ్రీపూసపాటి వంశభూపతులవలెనే వసిష్ఠగోత్రులగు నీయడిదము కవులును శివశ్యామలా దైవతోపాసకులు. విశేషించి బాలభాస్కరు (I) ని నాడు రామోపాసనము ప్రారంభించియుందురు ఇందుకు తార్కాణముగా వారిగ్రంథములలో రామస్తోత్రములేగాక శివస్తోత్రములు కూడగలవు. మొత్తముమైని ప్రమత్తః వీరు తమ యేకలవలెనే యద్వైతులని తెలియుచున్నది. దీనికిబలముగా "రెల్లివలస తాళపత్రములందు" రామోపాసనావిధానములును, శివాష్టకములును, శ్యామలాదండకములును బాలభాస్కరుడు (III) గారి స్వహస్తలిఖితములు కానవచ్చుచున్నవి.

నూరకవి యేలిక చినవిజయరామమహారాజులుంగారు. వీరు పద్మనాభమందు వీరస్వర్గముగాంచిరి. వీరి పరాక్రమాతిశయములు వర్ణించు "విజయరామమహారాజుచరిత్ర" మను గ్రంథము నానాటి యాస్థాన కవియగు చాత్రాతి లక్ష్మీనరసుగారి పుత్రులు కనకయ్యగారు రచించిరి. అది శ్రీవిజయ

రామమహారాజులుంగారి పుత్రులగు శ్రీ నారాయణగజపతిమహారాజులుంగారి కంకితము కాబడినట్లు

శ్రీరవికల కలశాంబుధి
తారాధిప నవకళింగ ♦ ధరణీపమహో
దారయశ పూసపాటీ
నారాయణ గజపతీంద్ర ♦ నరనాథేంద్ర.

యను నాశ్వాసారంభపద్యమువలన తెలియుచున్నది. ఈ కావ్యములో కొంత భాగమే దొరికినది. అందుండి శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారి పద్మనాభమందలి సమరకటకము (War Camp) నుగూర్చిన ప్రశస్తిపద్యములనిందు పొందుపరచుచున్నాను. వీటివలన నానాటియాస్థానకవుల కవన ధాటీ విశేషములు తేటపడుటయేగాక వారికి తమ యేలిక యెడలగల గౌర వాతిశయములు వెల్లడికాగలవు.

సీ. తనకీర్తి సాహసో ♦ ద్ధతికోడి మృగరాజు
విదితంబు గుహలలో ♦ నొదిగియుండ
తనచెల్వుకును దాన ♦ మునకోడి దినరాజు
నిరతంబుకోలలేక ♦ దిరుగుచుండ
తనదయా గాంభీర్య ♦ తలకుజాలక నదీ
రాజవార్ని శములు ♦ రోజుచుండ
తన ప్రతాపము తేజ ♦ మునుజూచి భయపడి
దినరాజు మేరువ ♦ నెనసియుండ

గీ. శౌర వీరాధివీరుడు ♦ ర్వారశౌర్య
ధుర్య సూర్యకులాంభోధి ♦ తుహినకరుడు
విజయరామావతారమా ♦ విష్ణుమూర్తి
కొలువు గూర్చుండె భీష్మని ♦ చెలువుదోచ.

సీ. ఏరాజుకీర్తితో ♦ నెనగాక చంద్రుండు
మేరుప్రాపున ♦ మెలగుచుండు
నేమహీపతి ధర్మ ♦ మీక్షించి చాలక
ధారాధరము నిల్వు ♦ నీరువిడుచు

నేత్ర గాంభీర్య ♦ మింతింత యనలేక
జలధి నితాంత ఘో ♦ షంబుచేయ
నేరాట్ప్రతాపంబు ♦ తోరాక భాస్కరు
డుదయాస్త మయముల ♦ నుడుగువేడి

గీ. యమ్మహాత్ముడు వినుతి సే ♦ యంగనెగడె
వంగవంగాంధ్ర మత్స్య ♦ కళింగ చోళ
బర్బరపుళింగ మగధ భూ ♦ పాల సభల
విజయ రామావతారమై ♦ వెలయు ప్రభువు.

క. పాలింప సర్వధరణిం
బాలించు ధరామరాళి ♦ బహుభంగుల గో
పాలు గతినఖిల జనముల
మేలనఁగా విజయరామ ♦ మేటి కిరీటీ.

సీ. రక్తరాంకవ తను ♦ త్రాణ నీలోష్ణీష
కాంతులు సాంధ్య రా ♦ గంబుదోప
మహితాచ లాంఘ్రి స ♦ మాజ ఘట్టన ఘోర
భరమున గడగడ ♦ ధరణి వణక
నాదుకొలిరుగు ను ♦ బేదాగ్ర విచ్చుక
త్తులతళ త్తళలుది ♦ క్కులు జలింప
లయను జెప్పెడి తంబు ♦ రాల ధణంధణ
ధ్వానంబు భూన భోం ♦ తరము మ్రోయ
ఘనపరపాణి విక్రియ ♦ ధనము చాచు
పెట్టెలోయన డబ్బాలు ♦ గట్టిమరియు
చెకుముకి తుపాకులూని ♦ గర్జించు కొనుచు
వీరభటులు పటాలము ♦ ల్వేలు గొలువ.

క. అచలాచల భటపాద
ప్రచయ సముద్భూతోత్థరజము ♦ ప్రబలె ఘనంబై
శుచిఖడ్గ జాతజాలను
రుచిమించుచున్ మించులనని ♦ రూఢింబల్కన్.

ఉ. ఆలము లన్న వెక్కు రిరు ♦ గాడని విక్రమ శక్రనందనుల్
వేలసనొక్కబంటు తగు ♦ వీరులనన్ కడిదేరిచేత డ
బ్బాలుససీలుమున్ గల తు ♦ పాకులు బూనినయట్టి భానుపా
రాల జవానులెంతయు ని ♦ రంతరమున్ బహుమంది కొల్వగన్.

ఈ వర్ణనమునకుంపగినటుల నానాటి మంత్రులలో నొకడగు మాబురాత్రి బుచ్చన్నమంత్రి తమ్ముడు వెంకనమంత్రిని ప్రశంసించు నొకశతకమున (ఇది మామిత్రులు పండిత వంగూరి సుబ్బారావు పంతులుగారు కనిపెట్టి నాకొసంగి మాబురాత్రివారి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి) నీ విజయరామ మహారాజులుంగారినిగూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

క. శతమఖునకు సముడుమహో
న్నతపదవిని విజయరామ ♦ నరనాథుడు స
న్మతి బలమున నీవు బృహ
స్పతి సముడవు బురత్రివంశ ♦ భవ వేంకన్నా.

క. బుధవిభునిధ శుభవిభవ
ప్రభావ శోభితుడు విజయ ♦ రామధరిత్రీ
విభురత్నము నిన్నేలిన
ప్రభువుకదా బురత్రివంశ ♦ భవవేంకన్నా.

క. కుజననిబర్హణ సంతత
సుజనత్రాణార్థజనిత ♦ శుభవిలసదధో
క్షజ విజయరామ నరపతి
భజనోత్సుక బురత్రివంశ ♦ భవవేంకన్నా.

ఈపద్యములు శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారినిగూర్చియు, వారిమంత్రులగూర్చియు ప్రశంసించుటయేగాక, సూరకవివిరచితములగు పాణుగుపాటి వెంకటమంత్రి పద్యములను పోలియుండుటచే నానాటికవులు సూరకవిరచనల ననుకరించి యాతని కవనము నాదమున మెచ్చికొనుచుండుటను సూచించుచున్నవి.

సూరకవిది కపిలటుంబమనుట సూరకవి కోవవారాతని యనంతరము గూడ స్థిరపరచిరి. సూరకవి కుమారుడు బాలభాస్కరుడు(II), ఈతనికుమా

రుడు సూరన; ఈతనికుమారుడు బాలభాస్కరుడు (III); ఈతనికుమారుడు
బుచ్చివేంకటరాయలు (వీరు సజీవులు. చిన్నతనమున కవనము చెప్పి రాజమ
హేంద్రిమందు విద్వత్సభను మెప్పించి గొప్పబహుమానము గొన్నవారు)
సూరకవి మనుమడగు సూరనను గూర్చి యాతని సమకాలికులు నడిమింటి
రామజోగిశాస్త్రి గారు

మ. కసిఁ జాల్ గలరెందరైన నిఖిలక్ష్మాచక్రమధ్యంబునన్
దవుగానిమ్ము నిరర్గళప్రకటశాపానుగ్రహక్షముఁడనై
భవశుస్స్వాంతవచోధురంధర ఘనప్రాబంధికుల్ వేరలే
రవురా శ్రీయడిదంబు సూరకవిచంద్రా సాంద్ర తేజోనిధీ.

(యని చెప్పిరి)

ఈ సూరన కుమారుడగు బాలభాస్కరుడు (III) శ్రీ మాడుగుల
సంస్థానమందు శ్రీకృష్ణభూపతిదేవ మహారాజులుంగారిచే సన్మానింపబడుచు
తనతాతసూరకవివలెనే దేశాటనము చేయుచు కవితావృత్తి చేజీవించుచుండెను.
ఈతడు సంగీతసాహిత్యములందు నేర్పరి విద్వత్సభలయందు సభారంజకము
గ నాశుకవిత్వము జెప్పి నవరోజురాగముతో పద్యములు చదువుచుండెడివాడ
నియాతని మనుమలగు శ్రీపాగరు కృష్ణమూర్తి పంతులుగారు నాతో సెలవిచ్చి
రి. సూరకవియునిట్లే యేదోయొక రాగవరుసనుపద్యములుచదివియుండవలెను.

సూరకవి రచనలలో మూడువంతులాశువులే. ఒకవంతు కావ్యములు.

పూర్వాంధ్రి కవులవలె పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున వన్నెకెక్కిన ప్రా
బంధికుడై సరసముగ కవనము సాగించియు, రామలింగేశశతకమువంటి రచన
లయందానాటిలోక వ్యవహార నిమర్శనమును ధర్మానుసారముగ నెరపి సత్క
వియనదగియు, సుఖజీవనోపాయములంతగా లేకుండుటచే రాజావలంబనము
నపేక్షించియు కూటికై యాత్మస్వాతంత్ర్యమును కోల్పోకుండియు సమకా
లికుల ను, ఆంధ్రలోకమున ను సంభావ్యుడగునట్టి యీయడిదము సూర
కవి జీవితచరిత్రమును సమగ్రముగఁ జదివి లోతుపాతులరసి "యాంధ్రి
వళి మోదముంబొరయు"గావుతమని మాసంపాదకీయ విన్నపము.

బుర్రా శేషగిరిరావు.

పీఠిక.

నేనీగ్రంథము కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట నారంభించి మూఁడు నాలుగు ప్రకరణములు మాత్రము వ్రాసి కారణాంతరములచే నసంపూర్తిగా గవిడిచిపెట్టితిని. కాని నామిత్రులగు మ|| రా|| రా|| శ్రీ గాడె నరసింగరావు పంతులు బి. ఏ. గారి ప్రోత్సాహమున దీనియందలి యొకప్రకరణము(చెలువుమీఁది పద్యములు. విమర్శనము) ప్రత్యేకముగ నొక చిన్న పుస్తకరూపము నఁబ్రచురించితిని. ఆ విమర్శనము నాయదృష్టవశమునఁ బలువుర విద్యాధికుల యాదరమును బొందినది.

ఇది యిట్లుండ, గతసంవత్సర మీపురమున నీ “యాంధ్రపారిజాతము” భాషాభిమానులును నామిత్రులునునగు మ|| రా|| రా|| శ్రీ వేమూరి వేంకట కృష్ణయ్యపంతులుగారిచే నెలకొల్పఁబడినది. వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక యిట్టి కాకితపుఁగఱవుదినములలో నీమహోద్యమము లేవనెత్తిన మావేంకట కృష్ణయ్యగారి,యుత్సాహమును నౌదార్యమును భాషాభిమానమును నెంతయుఁ బ్రశంసనీయములు. వీరును, నాహితులగు మ|| రా|| రా|| శ్రీ బుర్రా శేష గిరిరావుపంతులు (M. A.)గారును, భోగరాజు నారాయణమూర్తిపంతులు గారును, నన్ను హెచ్చరింప నీగ్రంథమును మొన్నటి వేసవికాలపుదినముల లోఁ బూర్తిచేసి, యీపారిజాతమునకునిచ్చితిని.

ఈగ్రంథభాగములను జాలవఱకు వినియును, వలయుచోట్లఁదగిన సలహాలనిచ్చియును,నన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱచి నాయెడల సోదరభావమునుజూపిన నామిత్రులు శ్రీవజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారికిని,కావ్యకంఠ శ్రీగొర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికిని నాకృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారములను నర్పించుచున్నాఁడను. అచ్చుచిత్తులు దిద్దుటయందును నింకనితర విషయముల యందును నాకు సాయపడిన శ్రీ దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారికి నెంతయుఁగృతజ్ఞుఁడను.

మహారాజా[illegible]
విజయన[illegible]
8 జనెవరు

ఇట్లు బుధవిధేయుఁడు,

అడిదము రామారావు.

శ్రీరస్తు.

అడిదము సూరకవి.

మొదటి ప్రకరణము.

వంశపూర్వ చారిత్రము—గృహనామము.

చ. ఇరువదిమూఁడు పూరుషము ♦ లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వ వృత్తిచే
నరపతులెల్ల మెచ్చఁ బదు ♦ నాల్గుశరంబులు మించుదిమ్మటన్
వెరవగుజీవనస్థితు ల ♦ భించుట, తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కళింగ వసు ♦ ధాధిపుచెంగట నాశ్రయించుటల్.

(సూరకవి చాటుధార.)

ఆంధ్రదేశమునఁ గవితావృత్తిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచిన నియోగికుటుంబములలో నడిదమువారి కుటుంబమొకటిగాఁ జెప్పవలెను. తొలుదొల్త వీరియింటిపేరు 'మోదుకూరువారు'. ఈకుటుంబమునఁ గొందఱు ప్రసిద్ధకవులు తమ గ్రంథములను నేనుంగులపైని వేసికొని దేశాటనముచేయుచు రాజాస్థానములను దర్శించి జీవయాత్ర గడపుచువచ్చుటచేతఁ గొంతకాలము వీరికి "గ్రంథవారణము" వారనియు గృహనామము గలిగి యుండెడిది. మఱికొంత కాలమునకుఁ బిదప నీవంశములోని వాఁడగు నీలాద్రికవి కళింగరాజులలో నొకనియొద్ద నాస్థాన కవిగానుండి యొకానొక సమయమునఁ [illegible] యుద్ధమునకై వెడలెను. బ్రాహ్మణుఁడయ్యు [illegible] వార్యునిపగిది నీలాద్రికవి యుద్ధరంగమున [illegible]

పరాక్రమంబులకు రాజెంతయు నాశ్చర్యమునొంది నీలాద్రికవి ని నుచితరీతిని గౌరవింప సంకల్పించుకొనెను. కవియు నాయుద్ధమునఁ దనయేలికగాంచిన విజయమునుగ్గడించుచు "రణరంగ విజయము" నుపేర నొక యాంధ్రప్రబంధమును రచించి రాజునకంకితమొసర్చెను. నిందుకొల్లున రాజీగ్రంథమును సాంతముగ విని యానందించి కవికి దగ్ర్యభూషణముగు [illegible] మొసఁగుటయేగాక నీలాద్రి యుద్ధరంగమున వెల్లడించిన ధైర్య సాహసములయఁదగిన పారితోషికమునెంచి యొకకరవాలము (అడిదము) ను గానుకగా నొసంగి కవిని గౌరవించెను. నాఁటనుండియు నీ [illegible] 'అడిదము' వారని యింటిపేరు కలిగెను.

మీఁదియంశములను సప్రమాణముగఁ దెలుపుటకుఁ దగిన యాధారములు గానరాకున్నను, సంప్రదాయసిద్ధముగ వచ్చుచున్న విషయములగుటచే నిందుఁబొందుపఱుపఁ బడినవి. పదియొక్కున్నను బ్రికరణప్రారంభములో వ్రాయఁబడిన "ఇరువదిమూఁడు పూరుషములు" అను సూరకవి చాటుపద్యమును బట్టి సూరకవికిముందుఁ జాలతరములనుండి యీవంశజులు కవితావృత్తిచే జీవించుచు వచ్చిరని చెప్పుటకేమియు నాక్షేపణముండదు. మాగోత్రము మోదుకూరివారి గోత్రమును వసిష్ఠగోత్రమైన కారణముచేతఁ గొంతకాలమున నీయడిద మువారు మోదుకూరువారై యుండినను నుండవచ్చును.

అడిదమును (కత్తి) గానుకగాఁ గాంచిన నీలాద్రికవికి మూఁడవ సనుమఁడగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణ మను నొక యచ్చతెనుఁగు కావ్యమును రచియించి దానిని దేవాంకితమొనర్చెను. అయ్యది యిప్పుడుండియున్నచో 'కూచిమంచి తిమ్మకవి' విరచితమగు "అచ్చతెనుఁగురామాయణము" నకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడినదని మనకు స్పష్టమగును. విధివశమున నాగ్రంథరాజము నామమాత్రావశిష్టమైనది. బాలభాస్కరకవి యాగ్రంథము రచించెననుటకు రెండు ప్రబలప్రమాణములు గానఁబడుచున్నవి. సూరకవి తనగ్రంథములలో వేసికొనియున్న గద్యము "ఇది శ్రీమదశేష మనీషిహృదయంగమ మృదుపద నిరంధ్ర శుద్ధాంధ్ర రామాయణ ఘటనావైదుషీ ధురంధరాడిదము బాలభాస్కరకవి తనూభవ" యనియున్నది. ఇదిగాక సూరకవి విరచిత కవిసంశయ విచ్ఛేదమను లక్షణగ్రంథమున 'ఇకార' సంధికి లక్ష్యముగా నీయఁబడిన "సిగిడీకువై పులక వెడల నేటయి సీటగు వీటికోట" అను చంపకమాలికాపాదము బాలభాస్కరు శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదని సూరకవి యుదాహరించి యున్నాఁడు. ఈ యాధారములనుబట్టి సూరకవి తండ్రియగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణమును రచించెన సంగతి నిర్వివాదాంశము. ఈగ్రంథము శిథిలమైపోయినందునను,

అడిదము బాలభాస్కరుఁడు శుద్ధాంధ్రరామాయణము.

సూరకవి విరచిత గ్రంథములలో నెక్కడను వంశాభివర్ణనము కానరానందునను నీవంశజుల పూర్వవృత్తాంతము ప్రజ్ఞాదికములు తెలియరాకున్నవి. సూరకవి గ్రంథములలో నెల్ల మిన్నయని యన్నెక్కిన కవిజనరంజనములోఁ గూడ నవతారిక పద్యములు గానరావు. రావుబహదూరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు "సూరకవి ప్రణీతగ్రంథములు" అని యచ్చొత్తించిన సంపుటములోని కవిజనరంజనమునందు నీక్రింది పద్యమంత నొకటి మాత్రము గానవచ్చుచున్నది.

క. కంఠీరవాఖ్య విక్రమ
కుంతునకును గుంభిదైత్య ♦ కోపాటోపా
క్రాంతప్రతాప హారునకుఁ
గంఠేకాలునకుఁ బ్రమథ ♦ గణపాలునకున్.

మాయింటనున్న ప్రతులలో నీపద్యము గానరాదు. సూరకవి తనప్రబంధమున నవతారికపద్యములు చెప్పియుండెనా లేదా యన్నయంశము కొంతవఱకు నాలోచింపవలసియున్నది.

కవిసంశయ విచ్ఛేదమనునొక చిన్న లక్షణగ్రంథమున నియమము దప్పకుండ నీక్రింది యవతారిక పద్యములను సూరన చెప్పియున్నాఁడు.

క. శ్రీమదుమా శంభులకు ర
మా మురవైరులకు వాక్స ♦ మల సూతులకున్
జేమోడ్చి వినాయకపద
తామరసంబులకు నెఱఁగి ♦ తవిలిన భక్తిన్.

క. వాల్మీకి వ్యాసులోను
నెల్లొగిడిచి నన్నపార్యుఁ ♦ గీర్తించి కవీం
ద్రు ల్మెచ్చఁ గవితఁగూర్చు న
కల్మషనిం దిక్కయజ్వ ♦ గణుతించి తగన్.

క. చినలచ్చ మంత్రితనయుని
ననఘుని మజ్జనకు భాస్క ♦ రామాత్యమణిన్
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటి ♦ గలిగిన మేటిన్.

క. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁ గవిజన రంజనకృతి ♦ గావించితి నే
నడిదము సూరకవీంద్రుఁడ
మృడపదపంకజ రతంను ♦ మృదుమానసుఁడన్.

ఈరీతిగఁ గృత్యాదిపద్యములను జెప్పియున్న యతఁడు తన గ్రంథములలో ముఖ్యమగు కవిజనరంజనములో నవతారిక పద్యములను జెప్పియుండలేదనుటకు నెంతమాత్రమును వీలు పడదు. చెప్పియే యుండును. ఎటులనో యవి యంతరించి పోయినవి. పూర్వకవులు కృత్యాది పద్యములను విడిచిపెట్టి కథాభాగమును వ్రాలుతవారియు నాచారము గలిగియుండెడి వారేమోయని తోఁచెడిని. ఏది యెట్లున్నను సూరనమాత్రము ప్రారంభముననో లేక గ్రంథపరిసమాప్తి యైనతరువాతనో కృత్యాది పద్యములను వ్రాసి యుండవచ్చుననియే నా నమ్మకము.

రెండవ ప్రకరణము.

జన్మాదికము—విద్యాభ్యాసము.

క. చినలచ్చమంత్రి తనయుని
ననఘుని మజ్జనకు భాస్కరామాత్యమణిన్
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటిఁ గలిగినమేటిన్.

(కవిసంశయ విచ్ఛేదము.)

ఈపద్యమువలన సూరకవి భాస్కరమంత్రి పుత్రుఁడనియు, చినలచ్చమంత్రి పౌత్రుఁడనియుఁ దేలుచున్నది. ఇతఁడు భూపాలరాజు రేగయను గ్రామమున క్రీ॥శ॥ 1720 సం॥ ప్రాంతమున జననమొందెను. ఈగ్రామము విజయనగరమునకు దూర్పుగా నైదుక్రోసుల దూరముననున్నది. దీనికిప్పటి పేరు పూసపాటిరేగ. నాఁటినుండి నేటివఱకును నియ్యది అడిదమువారికే నివాసస్థలమైయున్న కారణముచేత నిప్పుడు గూడ వారిలో నొకకుటుంబమువారు కరణికముచేయుచు నిచ్చటనే కాపురముండియున్నారు. "చెలువుమీఱ"దిపద్యములు చెప్పిన రామకవియు సూరకవితండ్రియగు బాలభాస్కరకవియు నొకేకాలమున స్వగ్రామమగు రేగయందు నివసించుచుండిరి. పాతనాఁడా గ్రామమునకు భూపాలరాజు రేగయని పేరు.

“అవధారు దేవ! మ ♦ హాపరిభూ! విన్నవంబొశితోత్తముండ
శు ♦ ద్ధాంధ్రకవిని। పేరురామన యింటి ♦ పేరడిదమువారు
మాజాగ భూపాల ♦ రాజురేగ।” అని రామకవి తనచెలువు
మీఁది పద్యములలో నొకదానియందిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.
వీరికాలమునకుఁ దరువాత నీగ్రామము మునుపటితావునుండి
మార్పఁబడి యుత్తరముగా వేఱొకస్థలమునఁ గట్టఁబడి యప్పటి
గ్రామపు కుత్తదారుఁడగు దంతులూరి అన్నమరాజుగారిపేరను
“అన్నమరాజురేగ” యని వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను.
భూపాలరాజురేగ యనుపేర నీగ్రామము రమారమి యెనుబది
సంవత్సరములవఱకు నుండెననియుఁ బిదపఁగట్టఁబడిన గ్రామము
అన్నమరాజురేగపేరట డెబ్బది సంవత్సరములకుఁ బైగానుండె
ననియు నిప్పటిగ్రామమగు “పూసపాటిరేగ” మొన్నపోయిన
యానంద సంవత్సరమునఁ గాక క్రిందటి యానంద సంవత్సర
మునఁ బూర్వపుస్థలమునుండి యింకొకతావునకు మార్పఁబడి
యచ్చటఁ గట్టఁబడెననియు, మాగ్రామములోని పెద్దలు
చెప్పుచున్నారు. దీనినిఁబట్టి యిప్పటికి నూటముప్పది సంవత్సర
ములక్రిందటి కాలమునను న్న గ్రామము భూపాలరాజురేగయని
తెలుచున్నది. క్రీ॥శ॥ 1780-90 సంవత్సర ప్రాంతమువఱకునుండి
యున్నగ్రామము భూపాలరాజురేగయని వ్యవహరింపఁబడుచు
వచ్చినందునను, మా కుటుంబమునందుఁ దరముల వెంబడి వచ్చు

చున్న వాడుకచొప్పున సూరకవి యఱువదిమూఁడు సంవత్సరములు జీవించెనని తెలియవచ్చుటచేతను నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండెననుటకు వీలుకనఁబడుచున్నది.

సూరకవిగారి మనుమఁడగు సూరన 45 సంవత్సరములు జీవించి, క్రిందటి చిత్రభాను సంవత్సరమునఁగాక యటు క్రిందటి చిత్రభానుసంవత్సర ఆషాఢబహుళ పాడ్యమినాఁడు (క్రీ॥ శ॥ 1823 సంవత్సరము) చనిపోయెను. దీనినిబట్టి యతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1778 సంవత్సరమున జన్మించియుండవలెనని తేలుచున్నది. ఇతఁడు తనతండ్రిగారికి 28 సంవత్సరములు వయస్సున జన్మించెను. అట్లయినచో సూరకవిగారి కుమారుఁడగు బాలభాస్కరుఁడు 1750 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండవలెను. సూరకవికి 25 సంవత్సరములకు మించినప్రాయమునందు సంతానము కలిగినట్లు వాడుక. ఈరీతిగ మాకుటుంబమునందుఁ దరములవెంబడి వచ్చుచున్న సమాచారమునుబట్టి పరిశీలించినను సూరకవి 1720 సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించియుండవలెననియే తేలుచున్నది.

ఇంతియెగాక, బొబ్బిలియుద్ధమున వీరస్వర్గమును గాంచిన పెదవిజయరామరాజు మహారాజుగారి కాలమున సూరకవి నిందుజవ్వనమునవున్న వాడని యొకప్రబలమగు వాడుక గలదు.

ఇందులకుఁ దార్కాణముగ నితఁడు క్రీ॥శ॥ 1746 సంవత్సరమున బాదుల్లాఖానునకును, పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును బ్రశంసించుచు నీక్రిందిపద్యములను జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. మెత్తసైనట్టి యరఁటాఁకు ♦ మీఁదిగాక
మంటమీఁదను జెల్లునే ? ♦ ముంటివాడి
బీదలైనట్టి సరదార్ల ♦ మీఁదగాఁక
కలదె గ్రొవ్వాడి బాదుల్ల ♦ ఖానుమీఁది.

సీ. గరిడీలలోపల ♦ గంతుకేయుటకేమి
యూఁతఁబట్టి యరిపై ♦ దాఁటవలెను
సోగనుగ మొలకత్తి ♦ బిగియఁజెక్కుటకేమి
పెఱవక వైరుల ♦ నఱకవలెను
మాటిమాటికిఁ బెద్ద ♦ మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపులఁ జెం ♦ డాడవలెను
బొమ్మన సెజ్జగం ♦ దమ్ముఁ బూయుటకేమి
గాయంపు నెత్తురుల్ ♦ గ్రమ్మవలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కీర్తి ♦ కాంతగలదె ?
పూసపాటి కులాంభోధి ♦ పూర్ణసోమ !
సమరజయభీమ ! గజపతి ♦ సార్వభౌమ !
విమలసద్గుణధామ ! శ్రీ ♦ విజయరామ !

శా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం ♦ డెన్ నీప్రశంసల్ గుణాల్
బల్లాలంబొడిసించి హుమ్మని తురం ♦ గ్బాసెక్కి పైకొంచు బా

దుగ్ధాబ్ధినిఁ శారదాభ్రలీలతివి నీ ◆ దోశ్శక్తి * సూబాలకున్
మళ్ళింపందరమౌనె ? శ్రీ విజయరా ◆ మా ! మండలాధీశ్వరా !

ఇట్లు నిరాఘాటముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగిన సూరకవి యప్పటికి నిరువదియైదు సంవత్సరములకుఁ దక్కువగాని యీడున నుండవలెనని యూహింపనగును. అట్లనుకొనినచో నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండె ననుటకుఁ బ్రతిబంధకము గానరాదు.

సూరకవికి నక్షరాభ్యాసము మొదలు సంస్కృతాంధ్ర ములయందుఁ జక్కని సాహిత్యమలవడువఱకును దండ్రియగు బాలభాస్కరకవియే విద్యగఱపెను. ఇతఁడు చంద్రింపు పద మూఁడు వత్సరముల వయస్సుకలవాఁడై యున్నప్పుడు తండ్రి

* సుబా — హిం. వి. రాజ్యమునందొక గొప్పభాగము — అని శబ్దరత్నాకరము.

సూబా:— అనఁగా నట్టి రాజ్యభాగమును బరిపాలించువాఁడు. ఈ యర్థమున నీపదము ఇంగ్లీషుభాషలో వ్రాయఁబడిన దేశచరిత్రలందు వాడఁబడి యున్నది.

The Subah Salabadjing, on his return from Maslipatam, halted within four days of Hydrabad and commenced a negotiation with his brother Nizamally. (Orme's History of the Indostan Vol. II Book No. XI Page 504.)

సాలబత్ జంగుసూబా మచిలీబందరునుండి తిరుగుదలలో హైదరా బాదునకు నాలుగుదినముల ప్రయాణపుదూరమున నిలిచి తనసోదరుఁడగు నైజామల్లీతో సంధిప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

గారియొద్ద నొకనాఁడొక యాంధ్రగ్రంథము పారముఁజెప్పు కొనుచునఁదు 'తగ । మావిమూఁక వసంతాగ ♦ మంబు లేక' యను గీతపద్యభాగమును జూచి యందలి 'తగఁ' అను వ్యర్థ పదప యోగమును గూర్చి తండ్రిగారితోఁ జర్చింప నంతచిన్న వయసునఁ దన కుమారుఁడు చేయువిమర్శనకు భాస్కరకవి లోలోన సంతసించుచు వచ్చెను. ఇట్లు సూరన యిరువది సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చువఱకుఁ దండ్రిగారిచేతనే సాహిత్య సంపాదనమునందును, కవితా రచనా విధానముల యందును శిక్షితుఁడై తఁడ్రికిఁ జేతికందినకొడుకై వర్ధిల్లు చుండెను. సూరకవి విద్యాభ్యాస సందర్భముననుసరించి బాల భాస్కరకవి ప్రజ్ఞాదివిశేషములు కొంతవఱకు వెల్లడింప నవ కాశము గలదు. సూరకవికి రమారమి యిరువదినైదు సంవ త్సరములు వయస్సు వచ్చువఱకు నీభాస్కరకవి జీవించి యు డెను. తండ్రిమరణముదనుక రేగవిడిచి సూరకవి వేఱొంకు చోటునకు వెళ్ళలేదు. అతని విద్యాభ్యాసమంతయు రేగ యందే జరిగెను. అదియుఁదండ్రి గారియొద్దనే. మాగ్రామమున మా కుటుంబముతోఁపాటు పూర్వము నుండియు కాఁపుర ము డియున్న వైదికులు 'ఓరుగంటి' వారి కుటుంబమొ కటి కలదు. కాని విద్యాధికులగు పండితులుండి యుం డినన్న ప్రసిద్ధి యాకుటుంబమునకు లేదు. ఆహేతువుచేత

సూరకవికి విద్యాగురు వతని తండ్రిగారే యని నిశ్చయించితిని. సూరకవిప్రణీతగ్రంథములను జక్కఁగఁ బరిశీలించి చూచినచో నతనికి నుభయభాషలయందును నఖండమగు పాండిత్యము కలదనియు, సంస్కృతమున నతఁడు నాటకాలంకార సాహిత్యము • గలవాఁడగుఁటయేగాక పాణినీయ వ్యాకరణజ్ఞానమునుగూడనై యుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి విద్యాసంపాదనమునకుఁ గారణభూతుఁడును గురువునునగు బాలభాస్కరకవి యుభయభాషా కోవిదుఁడై యుండునని నా నమ్మకము. సూరన తన క॥ సం॥ వి॥ లో "......శ్లాఘాలంఘనజాంఘిక కవనధాటి • కలిగినమేటికి" అని తండ్రిగారిని నుతించి యున్నాఁడు. శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదగు "నిగిడీరుపై పులన్వోడల • నేటయి నీటగు వీటికోట" అను సీచంపకమాలికా పాదము వసుచరిత్రములోని "వీటన్మిటగు జోటు లేటివరుడ • న్వేమారు గ్రీడింప" etc అను పద్యము ఛాయనున్నది. దీనినిబట్టిచూడ బాలభాస్కరకవి వసుచరిత్ర మొదలగు ప్రబంధరత్నముల కవితాధోరణిని దనకు మేలుబంతి (model)గా నిడుకొని యీయచ్చతెనుఁగుఁ గబ్బమును మిగుల రసవత్తరముగ రచించెనని నేనూహించుచున్నాఁడను.

మూడవ ప్రకరణము

—చీపురుపల్లికిఁ గాఁపురము మార్చుట.—

సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరుని మరణానంతరమున స్వగ్రామమగు రేగనువిడిచి చీపురుపల్లెకు (విజయనగరమునకు నీశాన్యముగా నిరువదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది) మిక్కిలిసమీపముననున్న రామచంద్రపురమును (గులివిందాడ) దనకు నివాసస్థలముగ నేర్పఱుచుకొని యామరణాంతమచ్చటనే నివసించియుండెను. కవికిని నింకొకరికిని బద్యరూపమున జరిగిన సంభాషణ వలన నితఁడు చీపురుపల్లెయం దున్నట్టు తెలియవచ్చెడిని.

క. ఊరెయ్యది ? చీఁపురుపలి
పేరో ? సూరకవి యింటి • పేరడిదము వార్
మీరాజు ? విజయరామ మ
హారాజతఁడేమి నరుసుఁ • డా ? భోజుఁడయా.

రేగయందు వలెనే కవికిఁచీపురుపల్లెకు దగ్గఱనున్న కంచరాములో మాన్యముండెడిది. ఇప్పటివలెఁ గాక సూరకవి,రామకవిగార్ల కాలమున రేగమాన్యములేమి కంచరమునఁ గల మాన్యము లేమి ప్రతిసంవత్సరము పండెడివికావు. ఈమాన్యముల పంటపర్యాయములనుగూర్చియే సూరనయిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

చ. గరిసెలువ్రాఁతెగాని యొక • గంటెఁడెఱుంగము మన్య దేశముల్
దిరిగి యభీష్టవస్తువులు • తెచ్చిభుజింతుము సర్వకాలమున్
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి • సూరకవీంద్రుని కేలగల్గెఁ గం
చరమును రేగ మేఁక మెడ • చన్నులవంటివి రెండు మాన్యముల్.

సూరకవి, తండ్రిగారు స్వర్గస్థులైన వెంటనే తన నివాస స్థలమును మార్చుటకుఁ గల కారణములు తెలియరాకున్నవి. చీపురుపల్లెకు సమీపమునఁ గంచరములో మాన్యముండుట యు, తనకిష్టదైవమగు రామలింగేశ్వరునకు మనికిపట్టగు రామచంద్రపురమును దనకు నివాసస్థలముగాఁ జేసికొన నాసక్తియుఁ దాను ప తిసంవత్సరము వర్షాశనమునకై పోయి చూచెడు మన్యపుకొండలకుఁ జీపురుపల్లె మధ్యస్థముగ నుండుటయు నను నీకారణములతని స్వస్థానచలనమునకు హేతువులై యుండుననినాకుఁ దోఁచెడిని. ఈ రామచంద్రపురమునఁ గల శ్రీరామలింగేశ్వరాలయమును అడిదము వారి కోవెలయని యు దానికి సమీపమున నున్న ప్రదేశము పూర్వము ' అడిదము ' వారి యింటి నివేశనమని యు నిప్పటికిని నచ్చటివారు చెప్పవాడుక గలదు. సూరకవి, యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమప్పుడు చీపురుపల్లె, ప్రవేశించెను; తన జీవితకాలమంతయు నచ్చటనే యుండెను. కవిజనరంజనాది గ్రంథరాజముల నెల్ల నచటనే రచనజేసినట్లెను. ఇతనికి నాగావ్రమమున వైదికులు కొందఱు శిష్యులై యుండిరి, అయ్యది యాత్రింద్ధి పద్యములవలనఁ దెలియవచ్చు చున్నది.

మూఁడవ ప్రకరణము.

గీ. పారముందిరి యక్కాన ◆ పల్లెవారు
దుక్కిచేతను దీరదెం ◆ దుఫ్రులకెల్ల
దూసికృష్ణుండు చదువంటె ◆ దుఃఖపడును
ధీరుఁడై నిలిచె మురపాక ◆ సూరనకవి.

ఈపద్యమునఁ జేర్కొనఁ బడిన కుటుంబముల వారిసంతతివా రిప్పటికిని రామచంద్రపురము (గులిపిందాడ) నందుఁగాఁపురముండి యున్నారు.

సాధారణముగా నాంధ్ర కవీశ్వరులను జెట్టబట్టిన దరిద్రతాదేవత యొక్క కటాక్షవీక్షణములకు సూరకవి గూడ దూరముగాఁ దొలఁగి యున్నవాఁడు కాఁడు. సమీపగ్రామమున నున్న యొక రాచకుమారుఁడు కవికిఁ జింతకాయ లిచ్చెదనని చెప్పి పలుసాఁకలు త్రిప్పినట్లును, దానికి సూరన విసుగుఁజెంద కంబాము గ్రామము బాఁకీయగు రేగానిసన్నిగాఁడు చింతకాయలిచ్చి కవిని సంతోషపఱచి నట్లును నీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. బంక్షు నోడలు పట్టవు ◆ పాఁకుడైతె
చేరివేడిన నీఁడా యోఁ ◆ జింతకాయ
కొండకంబాములో రాచ ◆ కొడుకుకన్న
* కంబమునమేలు రేగాని ◆ సన్నిగాఁడు.

ఇతఁడిచట నున్నకాలమున మన్యపు జమీలకుఁ బోయి

---

* పా॥ చాగమున మేలు రేగాని సన్నిగాఁడు.

ధనము సంపాదించి దానిచేఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడు ఇదియే పూర్వోదాహృత పద్యమున "మన్య దేశముల్ తిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్" అని చెప్పఁబడెను. ఇంతియ గాక యితఁడు చీపురుపల్లెలోను దానిసమీప గ్రామములలోను స్వగ్రామ మగు భూపాలరాజు రేగలోను వైశ్యుల యిండ్లకడ వివాహములు జరిగినపుడు తప్పక యచ్చటికిఁబోయి కవీశ్వర సంభావనలను గైకొనెడి వాఁడు. దీనిని గూర్చియే కవి తన రామలింగేశ్వర శతకములో * "కవులకుఁ గలజాతి యొక్కటియులేదు । వితరణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లివేళ కలదు । కొంకుపజతురుకుపతులా కూటికొఱకు । రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస ॥" అని వ్రాసియున్నాఁడు. మొత్తము మీఁద సూరకవి చీపురుపల్లెలోఁ దన జీవితమును నిర్బంధిలేకుండఁగఁ జరిపినట్లు కనఁబడను. ఇతఁడుతనతండ్రిగారి సంరక్షణలో

---

* చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నాయన యగ్రజుఁడు సీతారామరాజుగారు దివానుగా నుండి రాజకీయ వ్యవహారములలో సర్వాధికారము జరుపుచుండెడి వారు. ఒకప్పుడాయన సూరకవిని, కోమటిపెండ్లిండ్లసంభావనలు చెపుమున దర్బారు విడిచి పోఁగూడదని యాజ్ఞపెట్టెనఁట. కాని సూరకవి మాత్రమట్టి యాజ్ఞను మన్నింపక విధిగాఁ గోమటి పెండ్లిండ్ల సంభావనలకుఁ బోవుచుండెడి వాఁడు. ఆవిషయమే యిచట సూచింపఁబడినది.

హాయిగ నుండి సౌఖ్యమనుభవించినట్లుగ ‡ “తండ్రి గల్గిన పెన్నిధాన మేల” అను రామలింగేశ శతకములోని వాక్యమును బట్టి యూహింపనగును. సూరకవికి నతని తండ్రిగారు సజీవులై యున్నప్పుడే వివాహమాయెను. ఆకాలమునఁ గోటిపల్లెయందు నివసించెడి వడ్డాది వారిపిల్లను సీతఁను పెండ్లియాడెను. రైలు లేని యాదినములలో నిట్టి దూరదేశపు సంబంధము మాకుటుంబమున కెట్లు కలిగెనో యూహింప వీలులేకున్నది. ఒకానొకప్పుడు నితఁడేదియో రోగముచే బాధపడుచుండి యాసమాచారము నత్తవారికిఁ దెలియఁజేయ వారెవరును రానందులకు వగచి యాతని భార్యదానిని గూర్చి ప్రశంసింప నతఁడు “తెలియుని దానవు సుమ్మీ! పిలిచినపరుఁగెత్తి రాను పెండ్లామ పడుగా”యని భార్యతోననెను. చీపురుపల్లెలో నున్న కాలముననే సూరకవి సంతానవంతుఁ డయ్యెను. ఇతనికి నొక కుమారుఁడును నొక కొమార్తెయును గలిగిరి. కుమారునికి బాలభాస్కరుఁడనియు, కొమార్తెకు నరసమ్మయనియుఁ బేర్లుపెట్టెను. కొమార్తెను రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారికిచ్చెను. ఈపాణంగిపల్లి వారితోఁ జేసిన సంబంధమును బట్టియే సూరకవికిఁ బిదపనాతని కుటుంబ

‡. ఇత్యాది భవభూతి మహాకవి యుత్తర రామచరితములోని “గీ. మంచిచెడ్డలుతండ్రివి ♦ త్కించుచుండఁ। దల్లులును మన్ననుచ్చటల ♦ ద లఁచుచుండఁ। గొత్తపిరియాగాంతులతోఁ గూడి ♦ పలికినట్టి । క్షణములవి తమ్ముఁడారావు ♦ కదమజెంక॥” అను శ్రీరాముని వాక్యములను జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుచున్నది.

ఆ॥ రా॥

మువారు రెల్లివలసను దమకు నివాసస్థానముగఁ జేసికొనిరి. సూరకవి తన కుమారునిఁ బెంచి పెద్దవానిని జేసి విద్యాబుద్ధులు గఱపెను గాని యతఁడే విషయమునను బ్రఖ్యాతుఁడై ప్రసిద్ధి గని తండ్రిగారి కీర్తిని నిలిపినట్లుగపడదు. ఇతఁడే సూరకవి మరణించిన పిదప చీపురుపల్లె నుండి రెల్లివలసకుఁ గాఁపురము మార్చెను.

ఒకానొకప్పుడు భోజన సమయమున సూరకవిగారి భార్య (ఈమె పేరు సీతమ్మ) సూరకవితో "ఏమండీ; అందఱ మీఁదను బద్యములు చెప్పుదురు గదా: మనబాచన్నమీఁద నేల యొక పద్యము చెప్పరాదు?" అని కోరఁగా సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పెను.

క. బాచా బూచుల లోపల
బాచన్నే పెద్దబూచి ♦ పల్లెంబామన్
బూచం బె రాత్రికెఱతురు
బాచన్నను జూచిపట్ట ♦ పగలే వెఱతుర్.

రూపసికానట్టి తమ కుమారుని స్వభావోక్తిగ వర్ణించుట యిష్టములేనిదైన యామె భర్తతో "చాలునండి. మా గొప్పపద్యము చెప్పినారు. మా బాచబాబుకేమి తక్కువ" యని భర్తయెడల సురాళించుకొనెను. సూర్కవి యీమెని ను నెగతాళిచేయ నెంచి యిదిజరిగిన యొకటి రెండుదినములకు

వటకు మామూలు మాటలలో సహితము పరియాచకమునకై నమమనమమఁ బద్యరూపముగ సంభాషించుచు వచ్చెనఁట. ‘ వంటయేమి చేయుదు ’ నని భార్య యడిగినపుడు సూరకవి “ పులగములో పలికి పచ్చిపులుసే కాదా ? ”యని చెప్పిన పద్య పాదము మీఁది యంశమును రుజువుచేయఁగలదు.

వాడుక ననుసరించి చెప్పఁబూనినచో సూరకవి యొక మాదిరి లావుశరీరమును,నల్లనిశరీరచ్ఛాయయుఁ గలిగి పొడువుగ నుండెడివాఁడనిచెప్పవలెను. “ అతని వేషంబంతయుఁబండితరీతి నుండక మొగలాయి విధంబున నుండు. కావునఁ దదనుగుణమైన లాగు, పాగా, యంగరఖాలనుదాల్చి యొకప్రక్క గంటపుటార యును,రెండువదిక్కున బాఁకును బూని ‘ ఇదం బ్రాహ్మ్యమిదం క్షాత్ర ’మ్మను రీతినుండి యేరైన మీరెవరనియడిగిన నేనడిదము సూరుఁడననుచుండు. ” (గు॥ శ్రీరామమూర్తిగారి కవి జీవి తములు.)

నాలుగవ ప్రకరణము

సూరకవికాలము.

ఈ కవికాలమును నిర్ధారణచేయు సందర్భమున నితనికి నాశ్రియులును, ప్రభువులును నగు శ్రీవిజయనగరాధీశులను గూర్చియు, వారి సంస్థానమును గూర్చియు నిందుఁ గొంతవఱకు పేర్కొనుట యసంగతము కానేరదు.

శ్రీవిజయనగర ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారు సూర్య వంశజులు. దుర్గాసాక్షాత్కారముఁబొంది, తనతపఃప్రభావమునఁ దానేలు రాజ్యమున నేఁగడియల కాలము సువర్ణవృష్టి గురిపించెనను ప్రసిద్ధిగన్న శ్రీమాధవవర్మ సంతతివారు. "కొండపల్లి సర్కారులోని పూసపాడను గ్రామనివాసము చేత వీరికి పూసపాటి వారని యింటిపేరు గలిగినది. ఓరుగంటి సంస్థానము ప్రతాపరుద్రునితో నశించిన వెనుక వత్సవాయివారు, పూసపాటివారు మొదలయిన వారు మహమ్మదీయులకు లోఁబడిరి. రఘునాథరాజను మాఱుపేరు గల * పూసపాటి తమ్మిరాజుగారు గోలకొండలో సరదారుగానుండి శ్రీకాకుళమునకు వచ్చి,

* "ఈతమ్మిరాజుగారికి రఘునాధరాజను మాఱుపేరు లేదు. ఈయన యన్నగారి పేరు రఘునాధరాజు. "శ్రీకృష్ణవిజయము"న నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పబడియున్నది. ఈతమ్మిరాజుగారే కృష్ణవిజయము"ను రచించిన కవి. వ్యవహారమున నీయనకు మాధవ వర్మయనివాడుక యుండినట్టుగఁ జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది—విశాఖపట్టణ మండల చరిత్రమున నిట్లున్నది.

శ్రీకాకుళమునకు ఫౌజుదారుగా నుండిన షేరుమహమ్మదుఖాను వలన 1652 సంవత్సరమున కూలిమి ‡ భోగాపురపు తాలూకాలను గుత్తకు పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. † ఈయన పుత్రుఁడైన శీతారామచంద్రరాజుగారు మఱికొన్ని తాలూకాలను గూడ కవులునకు పుచ్చుకొని పర్లాకిమిడిసంస్థానాధిపతియైన గజపతి దేవుతో మైత్రి సంపాదించి 125 గుఱ్ఱపు రౌతులతోను 450 కాల్బలముతోను పొట్నూరు జయింౘి కళింగరాజని పేరు వడసి యాయూరు నివాసమేర్పరుచుకొని

" పూసపాటివారి వంశములో మాధవవర్మగారు మొదట అప్పుడు శ్రీకాకుళము సర్కారులో నొక భాగమున నుండు విశాఖపట్టణ జిల్లాలోనికి వచ్చిరి. 1652 సంవత్సరములో ననగా ఔరాంజబు నవురంగజీబువారి వలన గోలకొండ వారి వంశము నశింపుచేయఁబడకపూర్వము 85 సంవత్సరముల క్రిందటనాయన వచ్చుట జరిగినది. అప్పటిలో షేరుమహమ్మదుఖాను శ్రీకాకుళములో ఫవుజుదారుగా నుండెను. ఆయనయొద్ద మాధవవర్మగారు కుమిలి, భోగాపురముల నిజారాచేసిరి. "—7 వ. అధ్యా. పుట 501—(కార్మైకలుదొరవారియింగ్లీషుగ్రంథమునకు జయపురపు కోదండరావు పంతులుగారి తెనుఁగు తర్జుమా.)

‡ ఇది కుమిలిగాని కూలిమిగాదు. ఈ గ్రామము రేగకునిది మూఁడు మైళ్ళదూరమున నున్నది. దీనినే కుంభిళాపురమని ఉషాభ్యుదయము మొదలగు గ్రంథములలో వాడి యున్నారు.

† సీతారామచంద్రరాజుగారు తమ్మిరాజుగారి పుత్రులుగారు. తమ్మిరాజుగారి తమ్ముఁడగు అన్నమరాజుగారి పుత్రులు. ఈవిషయము కృష్ణవిజయమునందును, పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజప్రణీతమగు ఉషాభ్యుదయమునందును స్పష్టముగ వివరింపఁబడి యున్నది.

ప్రబలుఁడై యుండెను. ఈయన యనంతరమున * ఆనందరాజుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయరామరాజుగారు బహుప్రసిద్ధ పురుషులు. ఈయన మన్నె దొరలను గెలిచి వారి దేశము లాక్రమించుకొని మన్నెసుల్తాను బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తనపేరిట విజయనగరమను పేరఁబరఁగిన యూరికి రాజధానిని మార్చుకొని 1712 వ సంవత్సరమునకు సరియైన విజయసంవత్సర విజయదశమీ జయవారము నాఁడు కోట కట్టుటకు శంకుస్థాపనము చేసెను.

1753 వ సంవత్సరమున నిజాము, కొండపల్లి, యేలూరు, రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులను ఫ్రెంచివారికిచ్చెను. అప్పుడు విజయరామరాజుగారు శ్రీకాకుళమునకు నాయిబయిన జాఫరల్లీతోఁ జేరి దేశము ఫ్రెంచివారికి స్వాధీనము కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెను గాని, వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళపు సర్కారులను తక్కువ సిస్తుకు కవులునకిచ్చెద మన్నందున జాఫరల్లీని విడిచి ఫ్రెంచివారితోఁ జేరెను. తరువాత సర్కారులోని రాజులందఱును ఫ్రెంచివారికి లోఁబడక తిరుగఁబడి నప్పుడు సహితమీయన

* ఈ ఆనందరాజుగారిని సీతారామచంద్ర మహారాజులుంగారు శ్రీపూసపాటి పెదజగన్నాథరాజుగారి కుటుంబములోనుండి దత్తతచేసికొని నట్లు కనఁబడుచున్నది.

వారియెడల విశ్వాసము గలవాఁడయి యుండి 1755 వ సంవత్సరమున ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన బుస్సీకి కావలసిన ధనమును రహస్యముగాఁ బంపెను. తరువాత బుస్సీసేనలతో దేశమును స్వాధీనముచేసి కొనుటకు కళింగదేశమునకు వచ్చి నప్పుడీయన బొబ్బిలివారితోడి తనపూర్వ వైరమును సాధించుకొనుటకయి బుస్సీని పురికొల్పి యుద్ధము చేయునట్లుచేసి తానుగూడ సేనలతోఁబోయి 1757 సం॥ జనవరునెల 24 వ తేదీని తాండ్రపాపయ్యచే పొడువబడి పరమపదము నొందెను. తరువాత విజయరామరాజుగారి * పితృవ్యపుత్రుఁడైన యానందగజపతిరాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చి, బుస్సీ విజయరామరాజుగారియెడలఁ జూపిన యాదరమును తన యెడలఁ జూపకపోవుటచేత మనసులో ద్వేషముపెట్టుకొని బుస్సీ విశాఖపట్టణము మొదలైన స్థానముల నన్నిటిని స్వాధీనము చేసికొని పైయధికారుల యుత్తరువు ననుసరించి యీదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు వెడలిపోఁగానే సేనలను గూర్చుకొనిపోయి విశాపట్టణమును పట్టుకొనిదాని నింగ్లీషువారికే వశపఱచెదనని యుత్తరములు వ్రాసి 1757 సం॥రమున వారితో స్నేహముచేసికొనెను. తరువాత నతఁడు ఫ్రెంచివారి నుత్తరపు సర్కారుల నుండి తఱిమివేయు ప్రయత్నములలో నింగ్లీషువారితోఁ జేరి, దొరకినకొల్లలోఁదనకు భాగమిచ్చునట్లును, జయించిన దేశములో నదీసముద్రతీర

* పితృవ్యపౌత్రులు, గాని, పుత్రులుగారు.

పట్టణములును, వాని చుట్టుపట్లఁగల దేశమునుదక్క మిగిలినభాగమును దన పాలనములో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయముల క్రింద తాను నెల కేఁబదివేలరూపాయల చొప్పున నిచ్చునట్లు ను ఏర్పఱచుకొని, కర్నల్ ఫోర్డుగారిచే నడపఁబడు చుండిన ఇంగ్లీషుసేనతోఁ దనసేననుఁ జేర్చి దండయాత్రవెడలెను. ఆవలఁ ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన కన్ఫ్లాన్సుగా రానందగజపతిరాజుగారిని శిక్షించుటకయి దండయాత్ర వెడలి యింగ్లీషు సేనయాయనతోఁ జేరినదని విని రాజమహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను. కర్నల్ ఫోర్డుగా రానందరాజుగారు వెంటరాఁగా రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి ఫ్రెంచి సేనాధిపతియైన కన్ఫ్లాన్సు గారి నక్కడనుండి పాఱఁదోలి, మచిలీబందరునకుఁ బోయి దానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను. దండువెడలియున్న యింగ్లీషు వారిని జయించుటకయి నిజాముసలాబత్ జంగు మచిలీబందరునకు 15 మైళ్ళ దూరమువఱకును వచ్చి వారినిజయించుట సాధ్యముకాదని తెలిసికొని 1759 వ సంగము మెయి 14 వ తేదీని సంధిచేసికొని మచిలీబందరు సర్కారును కొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారులును ఇంగ్లీషువారికిచ్చివేసి, ఆనందగజపతిరాజుగారు ఫ్రెంచివారి కియ్యఁబడిన దేశమునుండి గ్రహించిన సొమ్ము విషయమై తగవుపెట్టక విడిచిపెట్టి వారితండ్రి తాతల నుండి వారనుభవించు చుండిన దేశమును వారనుభవించుట కంగీకరించెను. ఈయొడంబడిక యయిన తరువాత స్వదేశము

నను వచ్చుచు త్రోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజ పతిరాజుగారు స్ఫోటకముచేత కాలధర్మము నొందిరి. అప్పుడా యన భార్యలిద్దఱును సహగమనముచేసిరఁట. తర్వాత బొబ్బిలి లో మృతులయిన విజయరామరాజుగారి భార్యచంద్రయ్యమ్మ గారు సన్నిహితజ్ఞాతియైన పూసపాటి రామభద్రరాజుగారి ద్వితీయభార్య పుత్రుఁడైన పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయము గల వేంకటపతిరాజను చిన్నవానిని పెంచుకొని ఆచిన్నవాని పేరు విజయరామరాజుగా మార్చి యాయనను పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. ఈవిజయరామరాజు బాలుఁడయి నందున రాజ్యాధికార మునంతను సవతి యన్నగారగు సీతారామరాజుగారు వహించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చిన తర్వాత సహితమధికారము నంతను తానే చెల్లించుచువచ్చెను. ఈ విజయరామరాజుగారి కాలములోనే మన కవియుండినది. ఆకాలమునందు విజయన గరమువారు నిజామునకు కట్టుపన్ను రెండులక్షల తొంబదివేల యేఁబదితొమ్మిది రూపాయిలు అయినను దేశమస్వస్థస్థితిలో నున్నందున నిజాము తనకు రావలసిన కప్పమును తిన్నఁగాఁగైకొన శక్తుఁడు గాక పెక్కేండ్లూరకుండుచు వచ్చెను. ఈహేతువు చేతను, సీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమ సేనలతో చిల్లరసంస్థానాధిపతుల నదిమి కప్పములు గొనుచుండుటచేతను విజయనగర రాజ్యమాకాలము నందించుమించుగా స్వతంత్ర రాష్ట్రమువలెనే యుండెను. ఈ సీతారామరాజుగారు బొబ్బిలి

రాజయిన చిన్నరంగారావుగారిని పట్టుకొని విజయనగరములో చెఱసాలయందుంచెను. పర్లాకిమిడి రాజగు నారాయణదేవు జగన్నాథయాత్ర పోవుట సందుచేసికొని యతని రాజ్యముమీద దండెత్తి యాత్రనుండి తిరిగివచ్చిన యాతని నరసన్నపేటవద్ద నోడించి యిప్పటి గంజాము మండలములో విశేషభాగమును విజయనగర రాజ్యములోఁ జేర్చెను. తన తమ్మునివెంటఁగొని దండయాత్ర వెడలి సీతారామరాజుగారు మొగలితుర్రు వఱకునువచ్చి స్థానికపాలకుఁడయిన నబాబు బజ్జీఅబ్జమాఖానును జయించి కొంతకాలము రాజమహేంద్రవరము సర్కారును సహితమాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు. ఇట్లింకను పెక్కుజయములను బొంది మహోన్నత దశయందుండిన యీకాలములోనే యింగ్లీషువారు నిజామువలనఁ బొందిన సనదుప్రకారముగా నుత్తరపు సర్కారులలోఁ దమ యధికారమును జెల్లించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లీషుకంపెనీ వారితోఁ జేసికొన్న యొడంబడికనుబట్టి సంవత్సరమునకు మూఁడులక్షల రూపాయిలు పేష్కష్ చెల్లించుటకును, పర్లాకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవు వలనఁ గైకొన్న రాజ్యమును విడిచిపెట్టుటకును విజయనగరము వారొప్పుకొనిరి. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన తర్వాత విజయనగరసంస్థానమునకు లోబడియున్న కొండజమీందారు లందఱును విజయనగరము వారి మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి.

కాని సీతారామరాజుగారన్నిటికిని దగినవాఁడై సంపూర్ణ నిర్జీ
మసేనలను సహాయ్యపఱుచుకొని యాకొండ సంస్థానాధిపతుల
నొక్కొక్కరినే జయించి కొందఱిదేశములను తమరాజ్యములోఁ
గలుపుకొనియు కొందఱిని విజయనగరమునఁ జెఱసాలలో బెట్టి
యు నందఱిని సాధించెను. ఈకలహములలో ఆండ్రి పాలకొం
డజమీన్దారులు మాత్రము చేరలేదు. సీతారామరాజుగా
రిట్లుపరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదుల
కిచ్చిన భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మా
న్యములను గూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్షోభపెట్ట
నారంభించెను. ఈయనపెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశ
శతకము చెప్పునట్లు చేసినవి."

× × × ×

"ఇట్లుండఁగా సంస్థానమునందుండిన రాచవారందరును
నొకటిగాఁజేరి 1775 వ సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునుమా
ని రాజకార్య సంబంధము వదలుకొను నట్లు సీతారామరాజు
గారిని నిర్బంధపఱిచిరి. తన పుత్రుఁడయిన నరసింహగజపతిరాజు
ను స్వీకారముచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణానంతరమున
సింహాసన మాతనికిచ్చునట్లు తమ్మునిని నొడఁబఱిచి యాయన
తాను మంత్రిత్వమును విడుచుట కంగీకరించెను."

"విజయనగరము వారు చెల్లింపవలసిన కప్పముయొక్క
మొత్తమును నిర్ణయించుటకయి కంపెనీ వారి చెన్నపురి

పరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మనికోరెను.
కోరిన ప్రకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిఁబోక
ప్రయాణ వ్యయములకు తనచేత సొమ్ములేదనియు, తనయన్న
యగు సీతారామరాజుగారు తన్ను నాశనముచేయుటకయి
తంత్రోపాయములు పన్నుచుండిన యీకాలములోఁ దాను రాజధానిని
విడిచి దూరముగాఁ బోవుట యుచితము కాదనియు, విశాఖపట్ట
ణములోని యధికారుల సమక్షమునఁ దాను వారు విధించెడు
న్యాయమైన కప్పమున కంగీకరించెదననియు చెప్పి తప్పించుకొ
నెను. అంతట చెన్నపురి పరిపాలకుఁడు సీతారామరాజుగారిని
చెన్నపురికి రమ్మనికోరఁగానే యతఁడు తక్షణమేపోయి యక్క
డివారిని వశపఱుచుకొని, రాజకార్యములు చక్కఁ బఱుచు
కొని విజయనగర సంస్థానమునకు తన్ను దివానుగా నేర్పా
టుచేయించుకొని తనపుత్రుని స్వీకారమునుస్థిరపఱిపించుకొని,
మరల వచ్చెను. ఈ యేర్పాటుల వలన విజయరామరాజు
గారు పేరునకు రాజుగా నుండినను నిజమైన యధికారమంత
యు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ విషయ
మై విజయరామరాజుగారు కంపెనీవారికి మొఱపెట్టుకొనఁగా పె
ట్టుకొనఁగా తుదకు వారాయనను దివాను పనినుండి తొలఁగించి
విజయనగరము విడుచునట్లుత్తరువు చేసిరి. అందుపయిని సీతా
రామరాజుగారు విజయనగరము విడిచి సింహాచలము నివాస
ముగా నేర్పఱుచుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత

మరల తమ్మునిని మంచిమాటలాడి 1790 సం॥రమునం దొకసారి యు 1792 సం॥రమునం దొకసారియుమరల సంస్థానములో దివా నుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్నపురికిఁబోవు నట్లుత్తరువు చేయఁబడి నెలకయిదువేల రూపాయిల యుపకార వేతనము మీఁద 1793 సం॥రము నందక్కడకుపోయి చేరెను. సీతారామరాజుగారి దుష్పరిపాలనము మొదలయిన కారణము లచేత విజయరామరాజుగారు ఋణముల పాలగుటయే గాక కంపెనీవారికి కట్టవలసిన కప్పమునుసరిగా కట్టలేక యేఁబదిలక్షల యిరువదియైదువేల రూపాయిలవఱకును బాకీపడిరి. అందుచేత కంపెనీవారు సంస్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసికొని విజయ రామరాజుగారిని రాజ్యమునువిడిచి మచిలీబందరులో వాసము చేయునట్లుత్తరువుచేసిఆయనకు ముప్పదివేలరూపాయ లొక్కసారి గా రొక్కమిచ్చెదమనియు నెలకు 1200 రూపాయిలు వ్యయ ములకిచ్చెద మనియుఁజెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును విడుచుట కిష్టములేని వారయి బందరుపురమునకుఁ బోవు మార్గమునబ యలుదేఱి యైదారుక్రోసుల దూరము పోయి యక్కడనుండి పరివారముతో వెనుకఁదిరిగి పద్మనాభమునకుఁ బోయి యక్కడ నుండి తాను ప్రయాణము చేయలేక పోవుటకు సాకులువ్రా యనారంభించెను. విజయరామరాజుగా రక్కడ నున్నకాలము లో రాచవారును నాలుగువేల సైనికులునుబోయి యాయనను

జేరిరి. కంపెనీవారికీసంగతి తెలియఁగానే యిరువదినాలుగుగం టల కాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడు బందరు మార్గము న బయిలు దేఱని పక్షమున బలత్కారముగాఁ బంపవలసినదని విశాఖపట్టణములో నున్న సేనానాయకున కుత్తరువుచేసిరి, పయివారి యుత్తరువును దెలియఁబఱిచి యింగ్లీషు సేనాధిపతి యయిన పెండర్గాస్టుగారు కొంతసేన (750 భటులు)తో పద్మ నాభమునకుఁబోయిరి. 1794 సంవత్సరము జూలై నెల తే 10 ది యుదయమున నింగ్లీషు సేనాధిపతి పద్మనాభపు కొండనుజేరున ప్పటికె, విజయరామరాజుగారును బంధువులయిన రాచవారును ఖడ్గపాణులయి లోఁబడక యుద్ధముచేసి వీర మరణము నొందు టకు నిశ్చయించుకొని యందఱును పద్మనాభస్వామి ప్రసాద మును స్వీకరించి యుద్ధోన్ముఖులయి నిలిచి యుండిరి. నాఁడు సూర్యోదయకాలమున నింగ్లీషుసేనలకును రాజుగారి సేనలకును ముప్పావు గంటసేపు ఘోరయుద్ధము జరిగినది. అంతట రాజు గారి సేనలన్నియు చెల్లాచెదరయి పాఱిపోయినవి. రణరంగము నకుఁబోయి చూడఁగా రణనిహతులై వీరశయనము నొందిన వారి శరీరములక్కడ మున్నూటతొంబ్మది కనఁబడినవి రణభూ మి నలంకరించిన మున్నూటతొమ్మిదింటిలో నిన్నూటయేనుబది రాచవారి దేహములు. రణరంగమధ్యమునఁ బడియుండిన విజ యరామరాజుగారి శవము చుట్టునుకోట కట్టినట్లుగా సంస్థానము లో నున్నతస్థితిలో నుండిన యుత్తమ క్షత్రియుల శవములు

నలువదినుంచుదెబ్బలతో బడియుండెను. ఇట్లు మరణమునొందిన వారు గాక పాఱిపోయిన వారిలో నెందఱికి గాయములుతగిలినవో తెలియలేదు. ఇంగ్లీషుసైనికులలో మృతినొందిన వారు పదముగ్గురు, గాయపడిన వారఱువదియొక్కరు. ముప్పదియేండ్ల క్రిందట బొబ్బిలికోట ముందు పెదవిజయరామరాజుగారు హతులైనట్లే, మనకవీంద్రుని కాలములో నుండిన యీచిన విజయరామరాజుగారు పద్మనాభపుకొండ ముందు నిహతులైరి. మన కవి కాలముతో సంబంధించిన చరిత్రమింతే. తండ్రిమరణమును విని యప్పటికెనిమిది సంవత్సరములు ప్రాయము వాఁడైన నారాయణబాబుగారు తల్లితోడ గూడ కొండదేశమునకు పాఱిపోయిరి. కాని కంపెనీ వారాయనను బిలిపించి దొరతనమిచ్చిరి. " (రావుబహదూరు కం॥ వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. తృతీయభాగము పుటలు. 69-75.)

పాఠక మహాశయులారా! రాజులచేతను గవిరాజులచేతను,విలసిల్లిదిగంత విశ్రాంతమగు కీర్తినిగాంచిన శ్రీపూసపాటి మహారాజవంశమును గూర్చి వ్రాయవలెనన్న నొక ప్రత్యేక గ్రంథమగును. అంత విపులముగ నిచట వివరింప నవకాశము లేనివాఁడనై శ్రీవీరేశలింగము పంతులగారి గ్రంథమునందు సంగ్రహముగ వ్రాయబడిన చరిత్రమును గైకొని నిచట నుపయోగపఱచు కొంటిని.

సూరకవి తనగ్రంథముల నన్నిటిని రామచంద్రపురరామలింగేశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. గ్రంథములు దేవాంకితములైన కారణముచేతఁ గవి కాలనిర్ణయమునకు సౌకర్యము నియ్యఁజాల కున్నవి. అయినను నితఁడు తనప్రభువులగు విజయనగర పురాధీశులపైఁ జెప్పిన చాటుపద్యముల వలనఁగాల నిర్ణయము చేయుటకు వీలగపడుచున్నది. పూర్వోదాహృతములైన "మెత్తనైనట్టి యరఁటాకు మీఁదఁగాక" అను గీతపద్యమును "ఢిల్లీలోపల గోలుకొండ పురినిండెన్" అను వృత్తమును, క్రీస్తుశకము 1746 సంవత్సరప్రాంతమున * బాదుల్లాఖానునకును మొదటి పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును గూర్చి సూరకవి చెప్పియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి సూరకవి 1738 మొదలు 1757 వఱకు రాజ్యముచేసిన పెదవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుట స్పష్టము.

పెదవిజయరామరాజుగారి తర్వాత ఆనందగజపతిమహారాజుగారు రాజ్యమునకు వచ్చి కొలఁది కాలము మాత్రము

* "సన్న 1156 ఫసలీ 1746 సంవత్సరములో జాఫరల్లీఖానుడికి అంవజుగా బహదుల్లాఖానుడు శ్రీకాకుళం పరారుకు ప్రవేశించినాఁడు. అదివరకు జాఫరల్లీఖానుడు 6 సంవత్సరములు హాకింగిరిచేసినాఁడు. అటు తరవాత బహదుల్లాఖానుడికిన్నీ విజయరామరాజుగారికిన్నీ హవేలీపరగణాల నిమిత్తమున్నూ జమాబందీఖణాయించడం నిమిత్తమున్నూ జవాబు సవాలు నిమిత్తమున్నూ లడాయివచ్చి కలహంచేస్తూ యున్నంతలో" (......శ్రీవిజయనగరం సంస్థానం డెయిరీ మెమోరాండము. 1652—1845.)

రాజ్యముచేసిరి. ఆయన స్వర్గస్థులైన పిదప "చినవిజయరామ మహారాజు"గారు సింహాసనమునకు వచ్చి 1760-1794 వఱకు ను రాజ్యముచేసిరి. ఈమహారాజుగారి కాలముననే మన కవి గారి ప్రభచాల హెచ్చుగ నుండెను. సూరకవి యీచిన విజ యరామమహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుటకు నిదర్శనము లు పెక్కులుగలవు. ఒకటి రెండింటిని మాత్రమిచటఁ జూపు చున్నాఁడను.

శ్రీ వత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజుగారి రాజ్య కాలమున 'పెద్దాపురము'లో నొకప్పుడు రాజులందఱు (తమ బంధువర్గములోని వారును మిత్రమండలిలోని వారును నగు మహారాజులు) సభచేసి కూర్చుండి యుండఁగా సూరకవి తన ప్రభువును స్తుతించుచు.

ఉ. రాజుకళంకమూర్తి రతి ♦ రాజు శరీరవిహీనుఁడంబికా
రాజు దిగంబరుండు మృగ ♦ రాజుగుహాంతర సీమవర్తి వి
భ్రాజితపూసపా ద్విజయ ♦ రామనృపాలుఁడు రాజుగాక యీ
రాజులు రాజులే పెనుత ♦ రాజులుగాక ధరాతలంబునన్.

అను నీపద్యమును సభాసములైన రాజులవంకఁ జూచుచుసభిన యముతోఁ జదువనందలి కడపటివాక్యము తమ్ము నుద్దేశించి కవి చెప్పెనని యభిప్రాయపడి మహీపాలురంద ఱొక్కుమ్మడిఁ గోపమును జూప నతఁడించుకేనియు జంకక పద్యార్థమునుచేట

త్తేల్లముగ విప్పిచెప్పి వారినందఱను శాంతచిత్తులుగఁ జేసెనని ప్రబలమగు నొక వాడుకకలదు. శ్రీవత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజులుంగారి రాజ్యకాలము క్రీ॥ వె॥ 1759 మొదలు 1797 వఱకుఁగల కాలమైనందున నీయనకు సమకాలికుఁడు చినవిజయరామ మహారాజనుట స్పష్టము. ఆ కారణము చేత సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్న వాఁడని చెప్పుటకేమియు నాక్షేపణములేదు.

ఇంతియ కాక చినవిజయ రామమహారాజునకు సమకాలికుఁడై * శృంగవరపుకోట జమీని బరిపాలించు చుండిన శ్రీ [illegible] రాజుగారి [illegible] రాజభూపాల రాజు తన సత్త్వమును నెదిరి సత్త్వమును దెలియనివాఁడై [illegible] గులఁ బ్రబలులై యున్న విజయనగర పురాధీశులమీఁదికి [illegible]

(1) * "........అంతట కాశీపతిరాజుగారి శృంగవరపుకోట [illegible] దండుయెత్తి మాహిందిగే వర్కువారు లొంగుపాటులో రానందున [illegible] ప్రియత్నాలచేత కోట మాతప్రింపట్టుకొని రాజ్యం స్వాధీనం తెచ్చుకున్నారు. గన్కువారు కాశీపురం ప్రవేశించి పెతూశిచేస్తూ వచ్చినారు. యీకాశీరాజుగార్కి ముగ్గురు కొమాళ్ళు. వారి పేళ్లు వీరభద్రిరాజు, వీరము[illegible] రాజు, రాజభూపాలరాజు, యీ ముగ్గిరి కొమాళ్ళతో టేవుండగా యింత[illegible] కాశీపతిరాజు వుండగానే పెద్దకుమారుడైన వీరభద్రిరాజు [illegible] అంతట కాశీపతిరాజ్కు [illegible] [illegible] [illegible] గతించినారు. తరువాత వీరముమ్మడి[illegible]రాజు [illegible]

వెడలి రాఁగనట్టి సాహసకృత్యమును బరిహాసించుచు సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. విజయరామ మహారాజ ♦ వీరుఁడేలు
పట్టములికించె రాజ భూ ♦ పాలరాజు
కడమ మాటలకేమి యీ ♦ కాలమునను
బుట్టినప్పను బులి[illegible] ♦ గొట్టిరగలచె.

ఈనిదర్శనము కూడ సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నవాఁడనియే నిర్ధారణ యగుచున్నది.

వీర్కిజేరు దస్తులోత్కాబహు యుద్ధంచేస్తూ యుండగా ఆ సమయమందు శీతారామరాజుగారికి దయవచ్చి వీరి దేశంవదలినాడు జమాబంది విస్తరించి కట్టేవంద్నున్న, తాలూకాలో వారికి మానువర్తి మాత్రంగడిచేది. హానిగాని ఘుజానాగాని చేసేటందుకు దవ్యం మిగిలేదికాదు.'' (పుటలు 15, 18.)

ఫ్రూసపాటి వారి కైఫీదు.
ఆంధ్రసారస్వత పత్రికములు. 10.
వి॥ ఆర్॥ జగపతివర్మగారిచే సంపాదితము.

(2) " .... Like other petty chiefs, the Mukkis were evicted by Vizianagram, but in the general confusion consequent on the sequestration of that Zamindari in 1793 (P. 50), one of the old family, Mukki Rajabhupalaraju, took forcible possession of Kasipuram." (Vizagapatam Gazetteer, Vol. 1. Ch. XV Srungavarapukota Taluk, Page 317).

మీఁదఁజెప్పియున్న ప్రకారము సూరకవి క్రీ॥శ॥1720వ సంవత్సర ప్రాంతమున జననమొంది యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమువఱకు రేగలోనుండి పిదప 'చీపురుపల్లె'కుఁ గాఁపురము మార్చి యామరణాంత మచ్చటనే యుండెను. 1794వ సంవత్సరమునఁ బద్మనాభ యుద్ధములో వీరస్వర్గమును గాంచిన తన ప్రభువగు రెండవ విజయరామ గజపతి మహారాజులుంగారికంటెఁ దొమ్మిదిపది సంవత్సరములు ముందుగ ననఁగా 1785 సంవత్సర ప్రాంతమున నీకవి వరుఁడు కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

సంస్థానాస్థాన కవి పదము.

సూరకవి తన ప్రభువును విజయనగర సంస్థానాధీశుఁడు నగు చిన విజయరామ మహారాజు నాదరణమును బొంది యాస్థానకవిగానుండెనని ప్రబలమగు నొక వాడుక కలదు గాని యితఁడు విజయనగరమునఁ గాఁపురముండినట్లును నితరులగు నాస్థాన పండితులవలె నిత్యము రాజాస్థానమునకుఁ బోవుచు వచ్చుచుండినట్లును జెప్పుటకు నాధారములంతగఁ గానరావు. ఇతఁడాకాలమున నాస్థానకవి పదమలంకరించి విజయనగరమునఁ గాఁపురముండక చీపురుపల్లె యందే నివసించుచుఁ దఱచు విజయనగరమునకు వచ్చి తన ప్రభువులనుదర్శించుచు నియమితోద్యోగమును నెఱవేర్చు కొనుచునుండెడి వాఁడు.

సూరకవి ప్రజ్ఞావంతుఁడును విద్యాధికుఁడును నై యుండియుఁ దన స్వాముల యెడలఁ జూపవలసిన వినయమును జూపక యొక విధమగు స్వాతంత్ర్యమును గనుపఱచెడి వాఁడు. స్వతంత్రబుద్ధి కలిగియుండుట ప్రశంసనీయమైననుఁ దన యేలికల పట్ల నవిధేయతను జూపునడవడి మాత్రము శ్లాఘాపాత్రము

కానేరదు. ఇట్టి నడవడి యేకవికిఁ దఱచు గలుగుచు వచ్చిన "దేవిడీ మాన్నాల"కుఁ గారణమని చెప్పుదురు. సూరకవి సహజముగ నిట్టి స్వభావము కలవాఁడు కాకపోయినను నప్పటి దివానును రాజుగారి యగ్రజుఁడును నగు సీతారామరాజుగారు కవి యెడలఁ జూపుచువచ్చిన యనాదరణమును నీర్ష్యయుఁ గొంతవఱకుఁ గారణమై యుండవచ్చును. ఈ సీతారామరాజుగారిని గూర్చి కవికృతమగు రామలింగేశ శతకమును విమర్శించు సందర్భమున నింకముందు వ్రాయుచున్నాను. కాన నిచట విడచితిని.

ఒకనాఁడు మహారాజు, పండితులు కవులు మొదలగు వారితో నిండుకొలువునఁ గూర్చుండియుండ నప్పటి సందర్భము ననుసరించి సూరకవి యాశుగా.

ఉ. "పంతముననీకుఁ జెల్లు నొక ♦ పాటియమీరుఁడు నీకులక్ష్యమా
కుంతము కేలఁబూని నిను ♦ గొల్వనివాఁడు ధరిత్రిఁగాన భూ
కాంతుఁడొకండు లేఁడు కట ♦ కంబుమొదల్కొని గోలుకొండ ప
ర్యంతము నీకె కా విజయ ♦ రామనరేంద్ర! సురేంద్రవైభవా."

అనియొక పద్యమునుఁ జెప్ప. దానికి రాజును సభ్యులును మిగుల సంతసించి కవిని బహువిధముల శ్లాఘించిరి; కాని సీతారామరాజుగారు మాత్రమొక యద్భుతమగు నాక్షేపణము చేసిరి. ఎట్లనిన "మండలాధీశ్వరుని గూర్చి నీకుఁ జెల్లు; నీకు లక్ష్యమా

అని యేకవచన ప్రయోగము చేయఁదగునా ? నీవు మహాకవివి యైనను నితరులను మన్నించి నీవు మన్నన గొనవలెను ” అని చెప్ప సూరకవి

* క॥ చిన్నప్పుడురతి కేళిని
నన్నప్పుడు కవితలోన ♦ యుద్ధములోనన్
వన్నెనుమీ 'రా' కొట్టుట
చెన్నగునో పూసపాటి ♦ సీతారామా !. అని బదులుచెప్పెను.

సమయోచితమగు నీప్రత్యుత్తరము సభ్యులకు మోదకర మయ్యెను సీతారామరాజుగారికిమాత్రము ఖేదకారియయ్యె. ఇట్టి కారణపరంపరచే నానాఁటికి సూరకవిపై సీతారామరాజు గారికి ననాదరణము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను. కవిపెక్కు చోట్లఁదన రామలింగేశ్వర శతకములో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును సూచించుచునేవచ్చెను. మొత్తముమీఁదసూరకవి యొక్క యాస్థానకవి పదము జయప్రదముగను సుఖదాయకముగను వెళ్ళుటలేదు.

---

* శ్లో॥ బాల్యేసుతానాం సురతేంగనానాం ।
స్తుతౌ కవీనాం సమరే భటానాం ।
త్వం కారవాదాహిగిరః ప్రశస్తాః ।
కస్తేప్రభో మోహతరస్స్మరత్వమ్ ॥

అను నీశ్లోకమును మనమునందుంచుకొని మీఁది పద్యమును జెప్పినట్లు గనూహింపవచ్చును.

పూర్వోదాహృతమైన " రాజుకళంకమూర్తి " అను పద్యమును 'పెద్దాపురమునందు' సూరకవి చెప్పినప్పుడు మహారాజును మంత్రి మొదలగు నితరోన్నతో ద్యోగస్థులును, పద్యముయొక్క సొగసున కెంతయు మెచ్చి కవికిఁ గనకాభిషేకము చేయించిరఁట ; అట్టి యపూర్వ గౌరవమునకు సూరకవి మిక్కిలిగ సంతసించి తనకృతజ్ఞతను బ్రభువునకును, మంత్రియుఁదన బంధుగుఁడు నగు బుత్తా బుచ్చనామాత్యునకును ననేకవిధములఁ వెల్లడించెను. అభిషేకము చేయఁబడిన బంగారు నాణెములను గవి తప్పక పరిగ్రహించునని మహారాజు లోనగువారు తలంచిరి. కాని సూరకవి మాత్రము వానిని ముట్టఁడయ్యెను. 'పరిగ్రహింపుఁడ'ని చెప్పినపుడు సూరకవి " మహాప్రభూ! ఏలినవారి కటాక్షముచే నింతదనుక స్నానముచేసిన యుదకమును పానముచేయ లేద "నిచెప్ప మహారాజు లోనగువారు సూరకవి నిర్లక్ష్యభావమున కెంతయు నాశ్చర్యపడిరి. విజయరామమహారాజు సూరకవిచెప్పిన సమాధాన మెంతయు యుక్తియుక్తముగ నున్నదని సంతసించి, యతనికివేఱుగ బహుమాన మొసఁగి గౌరవించెను. తాను సుఖముగ జీవయాత్ర గడపఁదగిన యుపపత్తిలేని వాఁడయ్యు ద్రవ్యవిషయమున నిట్టి నిర్లిప్తతను జూపుట యతని స్వతంత్రబుద్ధిని భావదార్ఢ్యమును వెల్లడి చేయుచున్నది.

సీతారామరాజుగారి వలెఁగాక చిన విజయరామ మహా రాజుగారు సూరకవి ప్రజ్ఞాది విశేషములను బాగుగ గుర్తెఱిఁగి యతని నుచితరీతిని గౌరవించుచు నచ్చిరి. మహారాజుదయమఁ బాత్రుఁడై సన్నిధివర్తియై మెలఁగుచుండిన పతివాడ పైడన్నయను పేరుగల 'దారోగా' యొక సమయమున సూరకవి యెడల నగౌరవమును జూపెనఁట. దానికి మిగులఁ గుపితుఁడయ్యు సూరన "గోరంతవాఁడైనఁ గొండంత వాఁడైనఁ బగ కనర్హుఁడు నృపపార్శ్వవర్తి" (రామలింగేశ శతకము) అను న్యాయము ననుసరించి దాని కేమియుఁ జేయలేక యూరకుండెను. కాని నాఁడు తాను రాజాస్థానమునకుఁ బోయినపుడేది యోసందర్భమున "క॥ ఇత్తడిపుత్తడి యగునా। తొత్తుకు నగలెన్నియున్న దొరసానగునా। యుత్తమకులుఁడౌ నాదౌ। లత్తెంతలభించినను గులాము గులామే॥." అను పద్యమును రాజు సన్నిధిని జదివి యూరకొనెను. సరసుఁడగు నీవిజయరామ నృపాలుఁడు మీఁది సమాచారమును నెటులో తెలిసికొని సూరకవి, మీఁది పద్యమును దన సన్నిధిని జదువుట కది కారణముం ణముగాఁ దలంచి 'దారోగా' యగుపతివాడ పైడన్నకు దేవిడీ మన్నా యను శిక్షను విధించెను. వాఁడు బుద్ధినెఱిఁగి తన యపరాధమును సూరకవికి నివేదించి క్షమి పుఁడని వేఁడుకొనఁగ నతఁడీక్రింది పద్యమును జెప్పెనని వాడుకగలదు.

ఆ. మోటమొండికొడుకు ♦ మాటచెల్లిన వాఁడు
నన్ను లక్ష్యపెట్టి ♦ నాఁడుకాఁడు;
తెలిసియిపుడునన్ను ♦ * దీవింపుమనిపల్కెఁ
బట్ట............ ♦ బ్రహ్మవశమె.

ఒకానొకప్పుడు § సత్యవరముజమీందారుల యాస్థానపండితుఁడునుఁ గవియును నగు రేకపల్లి సోమప్పకవి రాజ సమ్మానమును బొందఁగోరి తనప్రభువుల సిఫార్సుగైకొని విజయనగరమునకు వచ్చి యచ్చటఁ గొన్నిమాసములు నివసించి యుండి ప్రతిదినము నాస్థాన పండితులతోఁబాటు మహారాజు సన్నిధి వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి వాఁడు. సోమప్పకవి విజయనగరమున నున్న దినములలో సూరన, రాజునుదర్శింప నాస్థానమునకుఁ బోఁగా మహారాజును, దివానగు సీతారామరాజుగారును సోమప్పకవితో మన కవికిఁ బరిచయము కలుగఁజేసి, యాపండితుని ప్రజ్ఞాది విశేషములను వర్ణించి వానికిఁ జెప్పిరి. 'యాచకో యాచకశ్శత్రుః' అను లోకోక్తి సార్థకమగునట్లుగఁ బ్రథమదర్శనముననే సూరకవి సోమకవులకు నొండొరులపై నొకవిధమగు నీర్ష్యజనించెను. ఈ పండితుని మూలమున నెట్లయినను సూరకవిని బరాభవింప సీతారామరాజుగా రుత్సాహపడుచుండిరి. తమ యుత్సాహ, సంకల్పములు వెల్లడియగునట్లుగ సీతారామరాజుగారు సోమప్పకవి జగదేక పండితుఁడనియు, నతని ప్రజ్ఞాది

* పా॥ దీవించమంటాఁడు.

§ ఇది విశాఖపట్టణముజిల్లాలోని అనకాపల్లి సమీపముననున్నది.

విశేషము లమోఘములనియు, సూరనయెదుటఁ బొగడుటయే గాక యతఁడొక మహాకవీశ్వరుఁడని కూడఁజెప్పుచు వచ్చెను. అంతసూరకవి,సోమప్పకవిని, సీతారామరాజుగారినిగూడఁబరాభూతులుగఁ జేయనెంచి సోమప్పకవిపై నీపద్యములనుజెప్పెను.

గీ. దేవునానమున్న ♦ దేశానకొక కవి
యిప్పుడూరనూర ♦ నింటనింట
సేగురార్గురేడ్గు ♦ రెనమండ్రు తొమ్మండ్రు
పదుగురేసికవులు ♦ భవ్యచరిత. (పద్మనాభ)

క. ఏమేమో శాస్త్రంబులు
తామక్కలి సలికెనఁటస ♦ తకనీ కవితా
సామర్థ్యమెఱుఁగ నేరని
సోమునిజృంభణము గలదె ♦ సూరునియెదుటన్.

అంత సోమప్పకవి, ప్రత్యుత్తర మియ్యనిచోఁ దనయశక్తి వ్యక్తమగు నని యెంచి యాశుగా నీక్రింది పద్యమును జెప్పెను.

గీ. సోమశబ్దార్థ మెఱుఁగని ♦ శుంఠవగుట
వదరితివిగాని సూరుని ♦ రదనపాళి
రాలఁదన్నిన సోముని ♦ లీలఁదెలియ
వైతి, నీగుట్టుబయలగు ♦ ననుచుఁ గుకవి.

అంతసూరకవి యూరకొనక సోమప్పకవి నుద్దేశించి రెండుపద్యములు చెప్పెను.

క. తెలుఁగున గబ్బపురీతులు
కలనెఱుఁగని కుమ్మతర్క ♦ కర్కశమతికిన్
దెలిసెనొక యించుకించుక
వెలిపలిగాతన్నకృపఁగ ♦ విశ్వపుజాడల్.

క. చెన్నగు నియోగికవనపు
మిన్నావైదికుని కబ్బి ♦ మించును జెపుఁడా
వెన్నమిసి జున్నుకబ్బెనె
తన్నుకచచ్చినను గాని ♦ ధరలోనన్నపా॥

వీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ.

సీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై ♦ తగినవారి
కేమసాధ్య? మటంచు నూ ♦ హింపరాదె
తెలుఁగుమాటలు వ్రాఁయుదు ♦ తెలిసితా ము
కవులమనుకొన్న వెతిపాడ ♦ గట్లుమదిని ?

అను నీపద్యమును జెప్పి గమసరియగు సూరకవినివాగ్యుద్ధమున జయించుట తనకసాధ్యమని యెన్నుఁడై సోమప్పకవి సరస్వతినిగూర్చి యిట్లు పలికెను.

క. జిలిబిలిపలుకుల వెలఁదీ!
పలుగాకినకారగుళ్ళ ♦ పాలైతిగదే
యిలలోవైదికవిద్య
తిలకంబులకేదెదిక్కు ♦ తెల్పితివమ్మా.

అంత సూరకవి దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ నీక్రింది పద్యముల నుజెప్పెనని వాడుక. వానిలో నొకదాని యభిప్రాయము

మాత్రమిచట వ్రాయుచున్నాను. (పద్యమింత వరకును నాకు లభింపలేదు).

1. "నీకాపురస్థలము తాళ్ళపాలెము, నీ చుట్టములు కల్లూరి వారు, నీయింటిపేరు శేకపల్లివారు, నీవు సోమాహ్వయుఁడవు. ఇట్టి నీవాక్యములెంత వఱకు యుక్తియుక్తములో సభ్యులెఱుంగుదురు గాక."

2. సీ. తట్టెఁడంతవిభూతిఁ ♦ బెట్టి తాతలనాఁటి
కుండనాల్వేసులఁ ♦ గునిపియాడ
మైలగ్రిక్కెడు శాలు ♦ మడతలునెరసిన
బోడిబుఱ్ఱలమీఁద ♦ బొసగఁజుట్టి
పాఁతనీరుంగావి ♦ పంచెలుము.........ల్
గనుపింపఁగాడొల్లు ♦ కచ్చగట్టి
యంగవస్త్రంబుల ♦ నతికి కుట్టినయట్టి
దుప్పట్లుపైఁగప్పి ♦ తుదలుచినిఁగి
నట్టి పుస్తకముల ♦ కట్టలుచంకలోఁ
బెట్టివిషంబులు ♦ విదులుకొనుచుఁ
బలుగాకిముండ బి ♦ డ్డలుశిష్యులనికొంద
ఱుపచారము ల్సేయ ♦ చుండఁగా స్వ
యంపాక నిష్ఠల ♦ మనివంటసాగించి
పదిదినంబుల కొక్క ♦ పట్టుఁబట్టి
సంగీతసాహిత్య ♦ సరసవిద్యలవారి
పాలిటిభూతాల ♦ పగిదిఁదనరి
యెంతచక్కని శ్లోక ♦ మేనిఁబద్యంబేని
రసమెఱుంగకముక్క ♦ రతెవహించి

యితఁడుపండితుఁడుగాఁ ♦ డితఁడుతార్కికుఁడుగా
డితఁడుశాబ్దికుఁడుగా ♦ డితఁడుసత్కి
యారసజ్ఞుండుగాఁ ♦ డనిచులకనాడుచు
ఘనవిస్తాహరణదు ♦ ష్కర్మలగుచుఁ
బరఁగుదుష్పండితు ♦ బ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
గవితాగసజ్జత ♦ గట్టువడియెఁ
గాన నేరీతిఁజూచెదో ♦ కరుణమాద్య
శుకకవిత్వమేరీతిని ♦ నూటిఁజేసి
రక్షఁజేసెదొ నీవెమా ♦ రక్షకుఁడవు
జానకీరామదేవతా ♦ సార్వభౌమ.

ఈరీతిగ వీరిరువురకును జనించిన పరస్పరవైరము వీరి యామరణాంత ముండెను. తనకు సూరకవిపైఁగల ద్వైష మ్యమును బ్రితిబింబింపఁ జేయునట్టి పద్యములను సోమప్పకవి తన ప్రిబంధమగు "రుక్మవతీపరిణయమునఁ" గ్రత్యాదిపద్యము లలోఁగుకవి నిందాసందర్భమున వ్రాసి యున్నాఁడు. ఆపద్య ములిందుఁబొందు పఱుపఁబడినవి.

మ. కనవృత్తుల్ గుణముల్ గణింపక యలం ♦ కారంబులున్ రీతులున్
ఘనవాక్యార్థపదార్థ సంగతు లెఱుం ♦ గన్నేరకే యూరకిం
పునఁబ్రిబంధిసులైరి కొందఱుకవుల్ ♦ "పుణ్యైర్యశోలభ్యతే"
యనువాక్యంబు ప్రమాణమయ్యె నిపు ♦ డాహా చిత్రమిద్ధారుణిన్.

ఉ. వరకవులంచుఁ గొందఱుట ♦ వారలుసాహితిలేకయే కవీ
శ్వరులఁట వాగ్ధురీకలన ♦ చాలఁగఁ గద్దఁట చిత్రమయ్యెడిన్
వరములొసంగు దైవములు ♦ వాగ్ధురినిచ్చుచు శాస్త్రిసంగతిన్
వరమిడలేరొ సిగ్గెడలు ♦ వాదులుగాక కవిత్వరీతులే.

సూరకవి కాశ్రయులైన చినవిజయరామ మహారాజు గారు సరసులనియుఁ బండితావలంబకులనియుఁ గవిపోషకులనియు మీఁదఁజూపియుంటిని. వీరుభయభాషల యందునుజక్కని పాండిత్యము గలిగి రెండింటియందును సరసమగు కవిత్వము చెప్పుసామర్థ్యము గలవారై యుండిరి. పెద్దాపురసంస్థానాధిపతులయి వీరు చెప్పిన సంస్కృతశ్లోకము నిందుఁ దార్కాణముగ జూపుచున్నాఁడను.

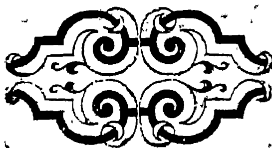
శ్లో॥ అంభోజఁకలయన్ సద్వృత్తమవనే సాహిత్యరీత్యాం దృశో ।
ర్మాంధాతారమపారసంపది మహాభావే యశోరాశిషు ।
శత్రూణాం పురభంజనే ధృతి గుణేకించోరగేంద్రంమతి ।
ప్రాగల్భ్యే ప్రతిభాతి తిమ్మనృపతిః పాకాహితప్రాభవః ॥

ఈ విజయరామ నృపాలుని గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ గీర్తిశేషులగు గురజాడ శ్రీరామూర్తిపంతులుగారు తమకవిజీవితములలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. " ఈరాజశిఖామణి యుద్ధమందు మడసిన వానికి వీరస్వర్గమున్నదా యని పలికిన వారిం గూర్చి చెప్పిన యొకపద్యము.

ఉ. ఇంచుక సూచివేదన సహిం ♦ చినమాత్రనృపాంగనాకు చో
దంచితసౌఖ్యకేళి సత ♦ తంబునుగంచుకే గాంచునెట్లు దు
ర్వ్యంచిత తీవ్రబాణనిక ♦ రక్షతబాహుల కబ్బవేమరు
చ్చంచలలోచనాఘనవకు ♦ చస్తబకవ్యతిషంగ సౌఖ్యముల్.

ఈపద్యంబుచే నీవిజయరామమూర్తి కవియనియు సరసుండనియు నెంచదగియున్నది. "

శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మీఁది పద్యము విజయరామనృపాలుని దని భ్రమపడిరి. కాని యియ్యది జక్కన కవి ప్రణీతమగు విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జతుర్థాశ్వాసము నందున్నది. సందర్భానుసారముగ మహారాజీపద్యమును సభయందుఁ జదివియుండవచ్చును. ఉదాహరించుటకుఁ బద్యములు లభ్యము కాలేదు గాని యీమహారాజునకుఁ గవిత్వము చెప్ప సామర్థ్యముండెనని ప్రబలమగు వాడుకమాత్రము కలదు.

ఆఱవ ప్రకరణము

దే శా ట న ము.

సూరకవి సంవత్సరమునకు రమారమి యైదాఱుమాసములు దేశాటనముచేయుచుండెడివాఁడు. ఇతఁడు ప్రతిసంవత్సరము వస్త్రాశనమునకై పర్లాకిమిడి, పాలకొండ, బొబ్బిలి, చెముడు, శృంగవరపుకోట మొదలగు స్థలములకుఁ బోవు చుండెను. ఒక సమయమున నతఁడు పర్లాకిమిడికిఁబోయి యాసంస్థానమునఁగల రాజకీయోద్యోగుల సాహాయ్యమున రాజునుదర్శింపఁ గోరఁ బండితాదరము లేనియొక ముఖ్యోద్యోగస్థుఁడు రాజుగారిని దర్శింపనిదిసమయముకాదని సాకులుసెప్పి కవికినాశాభంగము కలుగఁజేసెను. తనకుఁగలిగిన యనాదరణముకారణమున నాపట్టణమున నుండుటకిష్టములేని వాఁడై సూరకవి సమీపగ్రామమునకు నడవిమార్గమునఁ బోవుచుండెను. ఆకాలమున నక్కడి యడవులలోని త్రోవలకు "జంతు"లని పేరు. ఆ'జంతు'లలో నొకటి యగు 'రామజంతి'ని గవియిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

గీ. తరుశిఖర చుంబితామృతాం • భస్స్రవంతి
దళితనక్షత్రపరి (వృఢ) • తపనకాంతి
సమదవేష్టిత సకలభూ • (జానితాంతి)
ప్రకట ఘీంకృతవనదంతి • "రామజంతి".

ఇది యిట్లుండ సూరకవిరాక రాజునకెట్లో తెలిసెను. అంత నాతఁడు జరిగినదానికెంతయు వగచి సూరకవిని మరలఁ దన పట్టణమునకు రప్పింపనెంచి సవాలో దనము తిర్గిని రామ జంతి మార్గమున నంపెను. మంత్రి ప్రభృతుల దాఁటఁజాలక సూరకవి పర్లాకిమిడికిఁ దిరుగవచ్చి మహారాజుచే నుచితరీతిని గౌరవింపఁబడి తగిన బహుమానమునందెను. ఆసమయమునఁ గవి యామహారాజుగారిపైఁ జెప్పిన పద్యములలో లభ్యమైన వానిని నిందుఁబొందు పఱచితిని.

క. గోవిందద్వాదశివలె
నేవచ్చితిరాకరాక ♦ నీనగరికి నో
పావనగుణ నారాయణ
దేవుమహారాజ ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. నీవిచ్చుభత్యఖర్చ్చక
భూవల్లభుఁడిచ్చుత్యాగ ♦ మునకెనవచ్చున్
పావనగుణనారాయణ
దేవుమహారాజ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. వారిధికిని వారిధియే
మేరునగంబునకు సాటి ♦ మేరునగంబే
నారాయణదేవునకు సరి
నారాయణదేవుగాక ♦ నరపతులెవరా!

ఆకాలమున, పర్లాకిమిడివారికిని విజయనగరము వారికిని బరస్పరవైరము కలిగియుండెడిది. అయినను విజయనగరాస్థాన

కవీశ్వరుఁడగు సూరకవి తమపురమునకు వచ్చినప్పుడెల్లను, పల్లా కిమిడి ప్రభువులగు నారాయణదేవుగారు వాని నుచితరీతిని గౌరవించి దవ్యరూపమునగు బహుమాన మొసంగుచు వారి యౌదార్యమును వెల్లడించుచుండిరి. మీఁది పద్యములానారా యణదేవుమహారాజు సరసుఁడనియుఁ బండితావలంబకుఁడనియు దానశీలుఁడనియుఁ జాటుచున్నవి.

సూరకవిని వర్షాశనమొసంగి గౌరవించు మన్యపుసంస్థా నములలోఁ బల్లాకిమిడి యొకటిగా నుండెను.

ఒకానొకప్పుడు సూరకవి పాలకొండకుఁ బోయియుం డెను. ఆకాలమున రామభద్రరాజను పేరుగల యాతఁడుదానిని బాలించుచుండెను. రాజుగారి దర్శనము చేయింపుఁడని మంత్రి లోనగు వారిని జాలదినములు సూరకవి యాశ్రయించెను. ఏకారణముననో సంస్థానమునందలి యున్నతోద్యోగస్థు లతని విన్నపమును మన్నింపక, వీనియెడల ననాదరణఁజూపిరఁట. అం త సూరకవి మిగుల ఖిన్నుఁడును గుపితుఁడునునై యీక్రిందిప ద్యములను జెప్పెనని వాడుక.

శా. రాజా జారుఁడు మంత్రినిర్దయుఁడు నీ ♦ రాష్ట్రంబులో పెద్దలా
శ్రీజుల్ కొండలు జీవహింసనను సం ♦ కోచింపరెవ్వారికిన్
దాఃజీనిమాయరు ; పాలకొండపురిలో ♦ దాక్షిణ్యశూన్యత్వమీ
ఘాజీపట్టణమేల వచ్చితిని నా ♦ పాపంబు సర్వేశ్వరా.

మ. సరసింగుండును వెంకపాత్రుడును గృ ♦ ష్ణాపాత్రుడున్ నాయుడున్
శరభాపాత్రుడు పాలకొండధరణీ ♦ సామ్రాజ్యధౌరేయులై
ధరవర్ధిల్లెడు రామభద్రనృపునా ♦ స్థానంబునన్ బంచముల్
చిరకాలంబుగ వీరివెంటఁదిరుగన్ ♦ ఛీ! ఛీ! మనంబొప్పునే.

ఇట్లాగ్రామ మందు రవంతయును సమ్మానంబుఁగానక వేఱొక గ్రామంబునకుఁ బోవనుద్యుక్తుఁడై పండితావలంబకుఁడని ప్రసిద్ధిగన్న యాగ్రామవాసుని దేవాంగుని బత్తుల అయ్యన్నను జూడఁగోరి దగ్గఱ సాగుచుండుసంతకు బట్టలమ్ముకొనుటకై వెళ్లుచుండిన అయ్యన్ననే "అయ్యన్న గ్రామమున నున్నాఁడా? లేక సంతకు వెళ్ళినాఁడా? నేనిప్పుడతని యింటికి వెళ్ళినచో నతనిఁజూడఁగలనా?" అని ప్రశ్నించెను. పండితపక్షపాతియు నుదారశీలుఁడును నగు, అయ్యన్నతన్నుఁ బ్రశ్నించిన యతఁడు సూరకవియని తెలిసికొనిన వెంటనే సంతకుఁబోవుటమాని వేఱొక త్రోవను దనయింటికేఁగి సూరకవిరాకకు నిరీక్షించుచుండెను. సూరకవియు, అయ్యన్న యింటికేఁగియతనివలన మంచి సమ్మానమును (అయ్యన్న తాను స్వయముగ నేసినట్టి విలువగల యొక పంచలచాపును దాని పొరలయందు పదునారు రూపాయలను నుంచి కవికి బహుమానముగ నొసఁగెను.) బొంది యానందించినవాఁడై యాతనిపై నీక్రిందిపద్యములను జెప్పెను.

క. మూఁడేబదు లెవరుండరు
మూఢులునది గాన లేరు ♦ ముల్లోకములన్

వాడుకపడవలె మనుజుఁడు
వేడుకతో బత్తులయ్య ♦ వినఁగదవయ్యా.

క. ఇచ్చెడివానికి రణమునఁ
జొచ్చెడివానికిని గాని ♦ సురుచిరకీర్తుల్
వచ్చునె ? వందకి లోభికిఁ
బచ్చని విలాకానివయ్య ♦ బత్తుల అయ్యా.

గీ. చేసుఁబట్టువేళఁ ♦ జెలఁగియేడ్చును బిడ్డ
యంతకంతసుఖము ♦ నదియొయిచ్చు
నర్థియాడుగువేళ ♦ నదికష్టమనిపించు
ననఘచరిత బత్తు ♦ లయ్యనార్య.

క. ఏత్తెఱుఁగ దూర్లకంబఁడు
సొత్తెడు దుష్ప్రాడజగ్గ ♦ శునకపుదాతల్
ఉత్తమకవుల నెఱింగిన
బత్తుల యయ్యన్న యీగి ♦ పాటినిజేయర్.

పాలకొండ తాలూకా మిగుల ఫలవంతమైనది. తృణ కాష్ఠజల సమృద్ధిఁగలిగి సస్యపూరితములగు కేదారములచే నొప్పియున్న యానాఁటిపాలకొండ జమీాని గవి యిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

శా. క్షేమాకీర్ణవికీర్ణధామములఁన ♦ శ్రీనేత్రురంభాటవీ
స్తోమంబుల్ బహుశాలిధాన్య తతులె ♦ చ్చోటన్ నదీమాతృక
గ్రామంబుల్ బహుళాగ్రహారములనే ♦ కంబుల్ ధరన్ఙూడఁగా
శ్రామంబన్నదిలేదు శ్రీరగిరిసే ♦ కంబందునెందేనియున్.

వీరఘట్టమునకుఁ బోవుట.

పాలకొండకు సమీపమున నున్న వీరఘట్టములోఁ బర్వతాలు, అను పేరుగల పండితమన్యుఁడగు నొక కోమటికవీశ్వరుఁ డుండెడివాఁడు. అల్పవిద్యగలవాని కహంభావ మెండను లోకోక్తిసార్థకమగు నట్లుగ నీకోమటి కవి తన కాలములో నున్న కవీశ్వరుల నందఱను హేళనచేయుచు నవమానించుచుండెడివాఁడు. రాజాముకుదగ్గఱగనున్న యిల్లంనాయుఁడువలస కాపురస్థుఁడగు కొట్రి బాలకవి యను నొక యుత్తమ కవీశ్వరుని పర్వతాలు, అవమానముచేయ దానికా బాలకవియు నతని పక్షము వారగు వీరఘట్టము కాపురస్థులు కొందఱు బ్రాహ్మణులును గలసి యెట్లులనైన నీవైశ్యకవీశ్వరునకు శృంగభంగము గావింపఁ దలంచి నాఁడు పాలకొండ వచ్చియున్న సూరకవిని దమ గ్రామమునకు రప్పించిరి. తనశక్తియు నెదిరిశక్తియుఁ గుర్తెఱుఁగని పర్వతాలు సూరకవి బాలకవిగార్లతోఁ బోటీకి నాశుకవిత్వ ప్రదర్శనము చేయ నొడంబడెను. గ్రామములోని పెద్దలు తగవరులుగాఁ గూర్చుండిరి. నిర్ణీతకాలమగు నొక జాములో బాలకవి సూరకవిగార్లతో సమముగఁ బద్యములు చెప్పలేక పర్వతాలు తనయసమర్థతను నొప్పుకొని క్షమింపుఁడని సూరకవికిఁ బాదాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆసందర్భమున సూరకవి చెప్పినపద్య మిట్లున్నది.

గీ. నరుని నొగలమీఁద ♦ హరియున్న చందాన
సూరకవివరేణ్యు ♦ జోగఁగూడు

కోట్రిబాలకవియు ♦ కుంభవాగ్ధాటికిఁ
బర్వతాలుగాఁడు ♦ పారిపోయె.

తన్నవమాన పఱచిన కోమటికవికిఁ దగినట్లుగ గర్వపరి హారమైన దున కెంతయు సంతసించి యాశ్చర్యమునందుఁ దన కు సాహాయ్యపడిన సూరకవిని శ్లాఘించుచు బాలకవి యీ క్రిందిపద్యమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. అంతాకవులముగామా
అంతింతో పద్దైమైన ♦ నల్లగలేమా
దంతివి నీతోసమమా
కాంతానుమబాణ! సూర ♦ కవివెర్రజాణా.

వీరఘట్టముకుదగ్గఱగనున్న 'వట్టిగెడ్డ'వయి నేలకో సూర కవి యొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమునందలి యొక పాదము మాత్రము మనకు లభించినది.—"వట్టిగెడ్డకు పదివేల వందనములు"

ఒకప్పుడు సూరకవి బొబ్బిలివెళ్లియుండెను. ఆకాలమున బొబ్బిలికిఁ విజయనగరము వారికిని బొబ్బిలివారికిని బద్ధద్వే జోవుట షముగా నుండినను సూరకవి తమపట్టణమునకు వచ్చినాఁడని వినినతోడనే బొబ్బిలిరాజుగా రతనికిఁ దగిన సదు పాయములనెల్ల జరుపవలయునని తన యుద్యోగస్థులలో నొక రిన్నినియమించిరి. సూరకవి యిట్లు గౌరవింపఁబడి మరుచటి దిన ము రాజును దర్శింప నాస్థానమునకుం బోయెను. కొండొక సేపు

రాజుగారు కవితో లోకాభిరామముగ సంభాషించి ప్రసంగవ శమున విజయనగర ప్రభువులను గూర్చి మిక్కిలి లాఘవముగ మాటలాడ సూరకవి యట్టిదానికిఁ గొంచెమైనను సహింపక రాజుగారికి విరసముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి తనప్రభువులయెడలఁదన కుఁగలవిశ్వాసమును వెల్లడించెను. అంతరాజుగారికిమిగులఁగోప మురాఁగ సూరకవి సభయందుండ నిష్టములేని వాఁడై వెడలి పోయెనను నీమొదలగు వింతలు జరిగినట్లుగ నొకవాడుక కలదు. దీని యథార్థమును స్థిరపఱుప గవికృతములగు చాటుపద్యము లేవియుఁగానరావు. కాని యొకవిషయము మాత్రము మిక్కిలి గవ్యాపించి యున్నది. ఆనాఁడు సూరకవి సభవిడిచిబసకువచ్చి భోజనాది కృత్యములు నిర్వర్తించుకొని రాత్రి రెండు యామ ములకాలము నిద్రించి వేకువజామున బయలుదేఱి షికారుగంజి అడవిగుండా స్వస్థలమునకుఁ బోవుచుండెను. అప్పుడచ్చట నా యుధపాణులగు కొందఱు బోయవాండ్రు కవిని జంప ఁకుసంసి ద్ధులుకాఁగా వారికిభయోత్పాతమగు నట్లు సూరకవి కిరుప్రక్క ల ధనుష్పాణులగు రామలక్ష్మణులును వారి చెఁగట సుగ్రీవాం జనేయులును నిలిచినట్లుగ వారికిఁగన్పట్టవారందఱు స్మృతిఁదొ లంగిన వారై కొంత తడవూఱకుండి తెలివివచ్చిన పిదపఁబట్టణ మునకుఁ బోయి యీవార్త పురజనులకు నెఱిఁగింప వారెల్లరా శ్చర్యమగ్నులయిరఁట ! ఈవిషయమునుస్థిరపఱుప సూరకవికృత మని వాడుకలోనున్న పద్యమిట్లున్నది.

మ. హనుమంతుం డెదుటన్ దివాకరసుతుం ♦ (డా చెంత) సౌమిత్రియున్
(దను సేవింపఁగ) జానకీవిభుఁడు (వా ♦ త్సల్యంబుతో నిల్చి) యిం
(పున నన్నెప్పుడు) గాచుచుండఁగను నీ ♦ బోయాధముల్ కిన్కచే
ననుఁజంపంగలవారె ? రావుకులజ ♦ స్వామీ ! రంగరా (యోత్తమా !)

ఇట్లు బోయలబారి నుండి తప్పించుకొని * మఱునాఁటి జాముప్రొద్దు వేళకు మరడామునకు సమీపముననున్న యొకతోటలో బసచేసి వంటచేసికొని భోజనముచేయుటకు నొక యరఁటాకు నిమ్మని యచ్చటనున్న కూరాకుల మల్లిగాని నడుగ వాఁడాకు నీయక కవిని నిరాకరించెను. అంత సూరకవి కుపితుఁడై "కూరాకుల మల్లిగాఁడు కూలెఁ నూతన్" అని తిట్టెను. "సూరకవితిట్టు కమసాలిసుత్తిపెట్టు" అను దానికి నిదర్శనముగ నేతమ తోడుచున్న మల్లిగాఁడు నూతిలోఁ గూలెనఁట! ఇది జరిగి యిప్పటికి రమారమి నూటయేఁబది సంవత్సరములైనను నిప్పటికిని మరడామునకు దగ్గఱనున్న యొక గచ్చునూతికి "సూరన్నగారి నుయ్యి" అని యాప్రాంతమున వాడుక గలిగియున్నట్లు నామిత్రులలో నొకరగు శ్రీబుద్ధరాజు వేంకటపతిరాజుగారు చెప్ప

* ఈసందర్భముననే కవిగారు "ఆర్తజనరక్షణశీల వాయు ఆంజనేయ" అను మకుటముతో నూరుపద్యములు చెప్పినట్టు వాడుకకలదు. వానిలో నేఁబదిపద్యములు గల యొక ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథము తమయొద్ద నున్నదని నా మిత్రులలో నొకరగు మద్దాల గున్నయ్యశాస్త్రి బి. ఏ. గారు చెప్పినారు. కారణాంతరములచే నయ్యది సమయమునకు వారు నాకుఁబంపఁజాలినవారు కారు. 'అడిదమువారి చాటువులు' అను పేరను నేను ప్రచురింపఁబోవు పుస్తకమునం దాపద్యములను జేర్పఁగలవాఁడను.

చున్నారు. ఈసూతికి సమీపముననే నాఁడు సూరకవి బసచేసి యుండెనని తోఁచెడిని. లేనిచో నీసూతికి "సూరన్నగారి నుయ్యి "అను వాడుక కలుగ నేరదు.

ఆ పై పునున్న పాచిపెంట, చెముడు, శంబరపురము మొదలగు మన్యపుజమీలకు వెళ్ళినప్పుడు చెప్పినపద్యములుగాఁ గన్పడు వానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రమిందుఁ బొందుపఱచు చున్నాను.

* క. అర్బుదములు నిర్బుదములు
బర్బరదేశాధిపతులు ♦ పడిగాపులు నీ
దర్బారునఁ బడియుందురు
దోర్బలసంపన్న ! మన్నె ♦ దొరయొరకన్నా.

---

* ఈపద్యమును అండ్రిమన్నెదొరలపైఁ జెప్పినట్టుగ గనఁబడుచున్నది. ఔచిత్యమును బాటింప మికి దీనినిదార్కాణముగ నీయవచ్చును. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన యొరకన్న శ్రీమంతుఁడును గృషీవలుఁడునునగు నొకమన్నెదొర గాని కవిగారు వర్ణించినట్లుగ బ్రహ్మాండ నాయకుఁడు మాత్రముగాఁడు.

న్యూనాధిక్యముఁను బాటింపమికి నింకొక తార్కాణమును జూపు చున్నాను. తనకు మంచిగంటమును జేసియిచ్చిన యొక కమసాలిని సూరకవి గారిట్లు వర్ణించియున్నారు.

క. మల్లోకంబుల నాలుగ
పల్లిపరశురాము కీర్తి ♦ బ్రబలివెలుంగున్
మల్లిన్, సుమవల్లిన్ జా
బిల్లిన్, అలపాలవెల్లి ♦ భీష్మునితల్లిన్.

క. ధీరాగ్రణిశిఖరాయ
తప్పకమనుండేలు చేయుదు ◆ శంబరవైరతూ
పోరామారొంపిల్లా
పోరాదా మంగరాజా ◆ పారెముపట్టా.

సీ. చుట్టాలకనుగూడు ◆ పెట్టని పెనులోభి
బొజ్జ తాఁ బెంచిన ◆ పుణ్యమేమి
కార్యమింతయు సేయఁ ◆ గాలేని నీచుండు
రాజసన్నిధినున్న ◆ లాభమేమి
పదిమంది మెచ్చని ◆ పాపకర్మునకు సం
పదవిస్తరిగిన ◆ భాగ్యమేమి
అరిత్రుఁ బోరని ◆ యుద్ధమందు పల్లకి
పుక్కిక్కి తిరిగిన ◆ గొప్పయేమి
మాటచెల్లినయెడల స ◆ మస్తబంధు
భూసురాశ్రితజనములఁ ◆ బ్రోవలేని
వాని జన్మంబు కాల్పనా ◆ వసుధలోన
వెంకటిపురీనివాస ర ◆ విప్రకాశ
శ్రీమదాకాశ రాయ ◆ మామహేశ.

నమస్యాపూరణము.

ఉ. సారతరప్రబంధముల ◆ సంఖ్యముగా నొనరించునట్టి యీ
సూరకవీంద్రునింజునిగి ◆ చూతమటంచును మాటిమాటికిన్
ఈరసమెత్తి దమ్మృతుల ◆ నిచ్చిన వారలనోరు మొత్తుఁడీ
మీరును మీరుమీరు మఱి ◆ మీరును మీరును మీరలందఱున్.

(ఈపద్యమును బొబ్బిలిలోఁ జెప్పినట్టువాడుక కలదు.)

సూరకవి తఱచు తనబంధువులను జూడఁబోవుచుండెడి వాఁడు. ఒకప్పుడితఁడు చీపురుపల్లి నుండి బయలుదేఱితనబంధువులు బుత్తావారింట జరుగు నొకశుభకార్యమును జూడ, అదపాకకుఁబోవు చుండెను. (ఈగ్రామము చీపురుపల్లెకు నేడెనిమిది మైళ్ళదూరమున నున్నది.) ఆనాఁడే సూరకవిగారింటికి సమీపమున నివసించు పాపయను పేరుగలయొక సాలిదికూడ నదపాక పోవుచుండెను. దారిలో నది సూరకవిని గలియ నతఁడు "పాపా! యెటు వెళ్లెదవే?" అని యడిగెను. "బాబూ! అత్తవారింటికి నదపాక వెళ్లుచున్నాను." అని పాప ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. సర్వకాలసర్వావస్థల యందును బద్యములల్లుటయే వేళంబముగాఁగల మన కవిగారు పాపచెప్పిన మాటలనే యొక కందపద్యపాదములో 'అదపాకా అత్తవారు? ఔనే పాపా!' యని తిరుగఁజెప్పిరి. అంత పాప సూరన్న బాబూ! నీకుదండము. నామీఁద నొకపద్యమును గూర్పుము.' అని కోరెను. సూరకవి యాసాలిదాని కోరికను జెల్లింప నెంచి,

* క. అదపాకమామిడాకులు
పొదుపుగ నొకవిస్తరంటఁ ♦ బొడిచినవాఁడే
ముదమొప్ప వికరమార్కుఁడు;
అదపాకా అత్తవారు! ♦ ఔనే పాపా.

* అమాయకురాలగు సాలిదాని కోర్కె చెల్లింపఁజెప్పిన పద్యమనివాడుకకుఁ దగినట్లుగనే యున్నది. అదపాక మామిడాకులు విస్తరికుట్టుటకుఁదగిన వెడల్పులేనివి, కవిగారియనుభవము నిచట వెల్లడించియున్నారని చెప్పనగును.

అని పద్యమును బూర్తిచేసి యాపాపను సంతోషపెట్టి నట్లువాడుక.

చీపురుపల్లెనుండి స్వగ్రామమగు భూపాలరాజుపేట వెళ్లినపుడెల్ల సూరకవి తన బంధువులగు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారిని, భోగాపురము దేవగుప్తావువారిని జూడఁబోయెడివాఁడు. ఆకాలమున దేవగుప్తావు రామయ్యగారు భోగాపురమునఁ గరణికముచేయుచు వ్యవసాయమువలనఁ దనకుఁగావలసిన వానిని బండించుకొని హాయిగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడి వారు. అతఁడు భాంధవ్యమున మనకవిగారికిమఱఁదియైన కారణమునఁ బరియాచకముగ నారామయమంత్రి నిట్లువర్ణించి యొకపద్యమునుజెప్పెను.

ఉ. గ్రామము చేతనుండఁ గృషి ♦ కల్పితధాన్యములింట నుండ శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణవ ♦ రంపరచే దినమేఁగుచుండ మా
రామయమంత్రి భోజనవ ♦ రాక్రమమేమని చెప్పవచ్చునా
సామియెఱుంగుఁ దత్పటిమ ♦ చాతురి తాళిక ఖల పరిమాణముల్.

సూరకవి యొకప్పుడు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారింటికిఁ బోయి యుండెను. ఏకారణముననో వారింట నితనికిఁ బెండ్లకడ భోజనము దొరకదయ్యెను. అట్టిదానికి సూరకవి సహింపఁ జాలక పాణంగిపల్లివారి భోజనపుటేర్పాటులను బరిహాసించుచు నొకపద్యమును జెప్పెను. కాని దానిలో

గీ. వైదికులు గారు నియ్యోగి ♦ వరులుగారు
చనికిమాలిన పాణంగి ♦ పల్లివారు.

అను రెండుపాదములు మాత్రము లభించినవి.

రెయిలు సదుపాయములేని యాదినములలో సూరకవి వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక కాశీయాత్రకుఁ బోయెను. దివ్యక్షేత్రమగు వారాణసీపురమును బవిత్రమగుగంగా స్రవంతినిదర్శించి తనజన్మము సార్థకమైన దానినిగాఁజేసికొను నాసక్తి యటుండ, సంస్కృత విద్యాప్రచారమునకు నిలయమై ప్రసిద్ధి గాంచిన కాశీపురమును నవద్వీపమును జూచి యాయాస్థలముల యందున్న పండితోత్తములను దర్శింప వలయుననెడి యుత్సాహము తన్నుఁ బురిగొల్ప నితఁడుత్తర దేశయాత్ర గావించెను. కాశీనుండి స్వదేశమునకుఁ దిరుగవచ్చుచు మార్గములో నున్న దివ్యక్షేత్రమగు శ్రీజగన్నాథమునకు వచ్చియున్నప్పుడే తనకుఁ బరమ మిత్రుఁడును బోషకుఁడును నగు పొణ్ణుపాటి వేఁకటమంత్రి స్వర్గస్థుఁడయ్యెనని విని మిగుల ఖిన్నుఁడై యిట్లొకపద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

మ. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటికులవేం ♦ కట్రామదానుక వనం
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్శించినావేమి? త
త్పురిఁ గల్పాదులు లేవొ యాచకులకున్? ♦ భూయాచకశ్రేణికా
వృతు (దిక్కేమిది) మొండిజగ్గఁడవు (శ్రీ ♦ వా వెట్టిపై పల్కితిన్.)

ఈతీరున సంవత్సరమున కైదాఱుమాసములకుఁ బైఁగ సూరకవి దేశాటనముచేయుచుఁ గొదువదినములుచీపురుపల్లెలో నుండుచు, దేశాటనమువలన సంపాదించిన ధనముచే జీవయాత్రగడపుచు శ్రీరామలింగేశ్వరుని సన్నిధానమున గ్రంథరచనచేయుచు నుండెడివాఁడు.

ఏడవ ప్రకరణము.

కవి కాశ్రయుఁడైన పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి.

18 వ శతాబ్దమధ్యమున శృంగవరపుకోట జమీాని బరిపాలించుచుండిన శ్రీముఖి కాశీపతిరాజుగారికి నీపొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు గోలుకొండ వ్యాపారి శాఖలోఁ జేరిన బ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వీరరాజామాత్యపుత్రుఁడు. ఈమహనీయుని వితరణాది గుణము లెంత యుత్కృష్టములో కాని, యితనిని నుతించినట్లు తనయేలికలగు విజయనగర పురాధీశులనుగాని మఱి యితర రాజులను గాని సూరకవి పొగడియుండలేదు. ఇతనిపై సూరకవిచెప్పిన పద్యములు పెక్కులుగలవు. వానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రమే యిచట వ్రాయుచున్నాఁడను.

క. వర దానాచారంబుల
గరిమగని వనీపకులును ◆ గర్వితులును భూ
సురమణి యని నిన్నందురు
విరచితవృష! పొణ్ణుపాటి ◆ వేంకటమంత్రీ.

క. లేఁడు భువి వానిఁ బడయని
వాఁడున్నయింట భుక్తి ◆ వడయనిద్వాఁడుగ

భోడిమి మీఱంగనిన్నున్
వేడనికవి పొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. చుక్కలవలెఁ గర్పూరపు
ముక్కలవలె నీదుకీర్తి ♦ ముల్లోకములన్
గ్రిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను
వెక్కసముగఁ బొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. సరివత్తురె గుణసంపద
వెలివక మాపొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటపతికా
గ్గురుచక్రవర్తులుఁ బదా
ర్గురుతాళాలు ముప్పద్ద ♦ రునియోగివరుల్.

ఖిూఁది పద్యములయందుఁ గల వర్ణనమతిశయోక్త్య లంకార భూయిష్ఠమైనట్లుగఁ గానఁ బడుచున్నను నీమంత్రిప్రసంగవున కీప్రాంతమునఁగల కీర్తిమాత్రి మద్దానిని స్వభావోక్తి యనియే చాటుచున్నది.

తనకు సూరకవి యాశ్రితుఁడైనను వేంకటమంత్రిమాత్రమాతని యెడలఁ బోష్యపోషక భావముమాపక యతనిఁదన నెచ్చెలిగ యోచించి తనబంధువులకంటె నెక్కుడుగ గౌరవించుచువచ్చెను సంవత్సరమునకు మూఁడు నాలుగుమాసములు శృంగవరపుకోట మంత్రిగారి యింటనే యుండుచుండెడి వాఁడు. ఆయాసమయముల యందు వేంకటమంత్రిగారి సన్నిధిని విద్వద్గోష్ఠిగను లోకాభిరామముగను ఇద్దరు ప్రసంగముల

సందర్భమునసే సూరకవి "పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి" అను మకుటముతో ననేకపద్యములను జెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యములనే యిటీవల వారెవరో యేర్చికూర్చి వానికి వేంకటమంత్రి శతకమని పేరిడిరిగాని వాస్తవముగ నయ్యవి కవిచేఁ బ్రస్తావనగఁజెప్పఁబడినవేగాని శతకరూపమున రచింపఁబడినవికావు. ఇందులకుఁ దార్కాణముగఁ గొన్నిపద్యములతో సంబంధించియున్న వింతకథలను నిచట వ్రాయు చున్నాఁడను.

1 ఒకసమయమున శృంగవరపుకోట జమీందారులగు శ్రీముఖికాశీపతిరావుగారి గృహమున నేదియో యొక శుభకార్యము వైభవముతో జరుగుచుండ సమీపగ్రామములలో నున్న బ్రాహ్మణులు సంభావనలఁ గైకొనుటకు శృంగవరపు కోటవచ్చి యుండిరి. సంభావనలిచ్చుటకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణుల నందఱను దొడ్డిపెట్టిరి. ప్రమాదవశమున సూరకవి కూడ దొడ్డిపెట్టఁబడి రెండుయామములు మించు వఱకిచ్చుటనే యుండవలసివచ్చెను. తాను సూరకవియని పలుమాఱు బంట్రౌతులకుఁజెప్పి విడువుఁడన్నను వారితనిని విడువరయిరి. సంభావనలందుకొను బ్రాహ్మణులతోఁబాటు కొంతసేపునకు సూరకవి సంభావన లిచ్చుచున్న వేంకటమంత్రిగారి యెదుటఁబడ నతఁడు "భావగారూ! మీరేల దొడ్డిపెట్టఁబడిరి? ఇంతవఱకును భోజనములేక యుంటిరా? అపరాధము క్షమింపుఁడు. అచటనున్న

బంప్రోతులకుఁ దెలిసినది కాదు" అని జరిగినదానికి వగచు చుండె సూరకవి.

1\. క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు
పాలకురు విధితప్పు, నల్ల ♦ పూసలుముత్యాల్
తోలఁగుఁగద మగఁడుపోయిన
వెలదుకకున్ బొంగుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

అనియొక పద్యమునుజెప్పెను.

2\. మఱియొకప్పుడు వేంకటమంత్రిగారి యింట జరిగిన యొక బ్రాహ్మణ సమారాధన కొఱకు సమకూర్పఁబడిన వస్తుస మృద్ధిని వర్ణించుచు సూరకవి యొక పద్యమును జెప్పియు న్నాఁడు—

క. ఒక్కసముద్రము దక్కఁగ
దిక్కనసంద్రములునీరము ♦ దారమహిమచేఁ
జిక్కఁగద! విప్రభుక్తికి
వెక్కసముగఁ బొంగుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

వడ్డనచేయు చున్న వేంకటమంత్రిగారి సోదరి యీపద్య మును విని సూరకవితో "భావగారూ! (వెంకటమంత్రియు సూరకవియు నొకరి నొకరు 'భావగారు' అని పిలుచుకొనుచుం డెడివారఁట.) మీబోటి స్వయంపాక నియమముగల వారలకుఁ దక్కటి సముద్రము విడిచినాఁగము "అనిచెప్ప సూరకవి యేమి

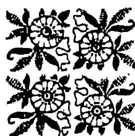
యుఁబ్రత్యుత్తరముగఁ జెప్పలేకపోయెను. అంతనచ్చటఁ భోజనమును జేయు చున్నవారంద ఱామె సమయస్ఫూర్తిగఁ జేసిన పరియాచకమున కెంతయు సంతసించిరి.

ఇటులనే యీపద్యములలోఁ గొన్నిటికి గాథలుకలవు. ఆ కారణముచేత నీపద్యములు ప్రస్తావవశముగఁ జెప్పబడిన వని యూహించుట యుక్తమని నాకుఁదోఁచెడిని.

ఆఱవప్రకరణమునం దుదహరింపఁ బడిన

మ. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటికుల్ల క్షేం ♦ క్షట్రామధ్యాను న్వనుం
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్లించినావేమి? త
త్పురిఁగల్పాదులు లేవె యాచకులకున్ ♦ భూయాచకశ్రేణికె
వ్వరు(దిక్కీమిది)? నిండిజగ్గఁడవుఁగా ♦ వా? వెఱ్ఱినైపల్కితిన్.

అను నీపద్యము వేంకటమంత్రి స్వర్గస్థుఁడైన పిదపఁగవి చేఁజెప్పఁబడినది. ఇయ్యది యామంత్రివరుని యెడలఁ గవికిఁగల గౌరవాతిశయమును దేటపఱచుటయే గాక యాతని వితరణాది సుగుణసంపదనుగూడ విశదపఱచు చున్నది. కారణజన్ముఁడని చెప్పఁదగిన యీమంత్రి శిఖామణి క్రీ॥ శ॥ 1780 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గీర్తిశేషుఁడై యుండవచ్చును.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

శాపానుగ్రహసమర్థత.

ఉ. గటియకు న్నూటపద్యములు ♦ గంటములేక రచింతుఁదిట్టఁగా
బోడఁగితినా ఫలాలుమని ♦ తూలిపడున్ గులశైలరాజముల్
విడువకనుగ్రహించి నిరు ♦ పేదధనాధిపతుల్యఁజేతునే
నడిచెమువాఁడ సూరన స ♦ మాఖ్యుఁడ నాకొకరెందు సాటియే.

సూరకవి చాటుధార.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునఁ బ్రౌఢప్రబంధ రచనకు ప్రసిద్ధికెక్కిన కవివరులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవికిఁగల ప్రసిద్ధి యటుండ నతనికిఁదిట్టు కవిత్వమునఁగూ గొప్పపేరు వచ్చినది. “సూరకవితిట్టు కమసాలిసుత్తిపెట్టు” అ లోకమున నిలిచియున్న పలుకులే మీఁది యంశమును వేనోళ్ళ చాటుచున్నది. అంతియగాక పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి తన “ల కావిజయము”న.

క. “తెలియ వినురామ కవ్యా
దులు సూరకవి ప్రముఖప్ర ♦ భు ప్రతిభావం
తులు భీమశ్రీనాథుల్
వెలయఁగ నాకరణిఁ దిట్ట ♦ లేరూహమతిన్.”

అనితిట్లు కవిత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కవివరులతో పాటు సూరకవినిఁ గూడఁ జేర్చి యున్నాఁడు. శాపానుగ్రహముల రెంటిలోను మొదటి దానికిఁగల నిదర్శనములు రెండవ దాని కుండినట్లుగ నీకవివరుని జీవితము ననుసరించి చెప్పుటకు నాధారములుఁ గానరానందున వేములవాడ భీమకవి మొదలగు ప్రాచీనకవులవలె మొదటఁ దిట్టుటయుఁ బిదపననుగ్రహించుట యు నీతని పట్లలేదేమో యని తోఁచెడిని. కాని తపఃప్రభావ సంపన్నుఁడగు నీతనికి నట్టి ప్రభావముండిన నుండవచ్చునని "విడువకను గ్రహించి నిరుపేదధనాధిపు తుల్యుఁజేతు "నను వాక్యము సందియమును గలిగించుచున్నది. సూరకవి నిండు జవ్వనమ్మున నుండి కవితాసామర్థ్యముచేఁ దనకీర్తి చంద్రికల దేశమునందు వ్యాపింపఁజేయుకాలముననే యడిదము రామకవి తన వాక్పటిమచే గంగాభవానిని నోడించి యీయడిదము వంశమునకు నొకయద్భుతమగు కీర్తిఁదెచ్చెను. అట్టికీర్తికొలఁది దినములలోనే, కవితావృత్తిచే నెల్లెడలఁ బేరు వడయుచుః సూరకవి నాశ్రయించిన దాయెను. సహజమగు తన సామమునకునిది తోడుగాఁగ నితనికిఁ దిట్టుకవిత్వవిషయమునఁగీ హెచ్చు కాఁజొచ్చెను. వేయేల ! ఆకాలమున నితని యెడల్ల జనసామాన్యమునకు భక్తికంటె భయమేయెక్కుడుగనుండెను. సూరకవి తిట్టు కవిత్వముతో సంబంధించిన కొన్ని ముచ్చటల నిచ్చటఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

1. ఒకానొకప్పుడు, ఆళ్ల సరవయ్య యనుపేరుగల యొక కోమటి యింట వివాహము జరిగెను. కవితా సంభావనను గైకొనుటకయి సూరకవి యా కోమటి యింటికిఁ బోయి యుండెను. అంత గృహయజమానుఁడు సరవయ్య “బాబూ! సూరకవి గారూ! రేపటి యుదయమున దయచెయ్యండి. కట్నము దాఖలు చేసుకుంటాను.” అనియెను. సరవయ్య కోరిక చొప్పున మఱునాఁటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు నిర్వర్తించుకొని సూరకవి వాని యింటికిఁ బోయెను. “బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ” యనునట్లు సరవయ్య “వీణ్ణి పాంగర; బాపరాడు దాచపెట్టినట్టు పొద్దుటే పారొచ్చేడు” అని సూరకవిని దిట్టెను. ఆపరుషోక్తులు విని సూరన మిగులఁ గుపితుఁడై “ఆపామే నిన్నుఁ గఱవ అరొయ్య సరవా!” అని శపించెను. తిట్టుటేమొ తడవుగ నొక కృష్ణసర్పమింటి ముంజూరు దూలమునఁ జేయూనుకొనియున్న సరవయ్యను బొడిచి విగత ప్రాణుని జేసెను. అట్టి యద్భుతమున కచ్చటనున్న వారందఱు కలవరపడి చేష్టదక్కి యుండిరి. ఆ సర్పము మాత్ర మచ్చటనున్న వారల నెవ్వరి నేమియుఁ జేయక తన దారిని బైటకుఁ బోయెనఁట!

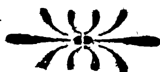
2. ఒకప్పుడు సూరకవి చీపురుపల్లినుండి శృంగవరపుకోటకుఁ బోవుచుండెను. మార్గమధ్యముననున్న ద్వారపూడియను గ్రామమునకుఁ బోయి నాలుగైదు యిండ్లకడఁ ద్రాగుటకు మజ్జిగ నడిగెను. అది యెట్టిపాపమో గాని యొట్టుఁబెట్టినట్లు కవికిఁ

జల్లబోట్టు దొరకదయ్యెను. తానేఁగిన యిండ్లకడఁ బాడియుండి యుఁదనకు వార లీయనందులకు వగచి "దూరమైపోయెరా పాడి ద్వారపూడి" యని యొక శాపవాక్యమును పలికెనఁట." దీనికిఁదగినట్టుగ నాఁటిసాయంకాల మాద్యైదారిండ్లకడ నావులు గంటెఁడు పాలైన నియ్యలేదఁట ! గృహయజమానులట్టివింత కు సూరకవి శాపమే కారణమని యెంచి క్షమింపుమని సూరకవి నివేఁడుకొన యథాప్రకారముగ మఱునాఁటి నుండియునావులు పాలిచ్చు చుండెనఁట ! (ఈవింతను సూరకవి శాపానుగ్రహ ములు రెంటికిని దార్కాణముగఁ జెప్పినను జెప్పవచ్చును.)

3. సూరకవికి 'చీపురుపల్లె'యందుఁ గొందఱు శిష్యు లుండిరని మూఁడవ ప్రకరణముననే వ్రాసియున్నాను. ఆ విష యమునుఁ దెలియఁజేయుపద్యములోని కడపటి పాదమిట్లున్నది. "ధీరుఁడై నిలిచె నురపాక సూరఁడొకఁడు" ఒక్క నురపాక సూరన మాత్రము తన శిష్యులలో నుత్తముఁడనియు, స్థిరముగ విద్యగరచెననియుఁ గవిగారి యభిప్రాయమై యుండ దైవమీ పద్య పాదార్థమును వేఱుగ గ్రహించుటచే నురపాక సూరన్న గారి సోదరులు నలువురలోను నతఁడు మాత్రము మిగిలి తక్కి నవారు స్వర్గస్థులైరట ! (ఈపద్యమును జెప్పుటలోఁ గవియుద్దేశ ము జరిగినదానికి భిన్నముగ నుండినను బదములగూర్పుచే నొక విపరీతమగు నర్థము గలిగెననియు దాని పర్యవసానముగనట్లు జరిగెననియుఁ జెప్పుదురు.)

ఇట్టి వింతలింకను నీకవినిగూర్చి పెక్కులు చెప్పఁదగు గాని యవి యెంతవఱకు విస్రంభపాత్రములో చెప్పఁజాలను. ఏదియెట్లున్నను సూరకవికి మాత్రము తిట్టుకవిత్వమునఁబ్రఖ్యాతికలిగి యుండెనని చెప్పుటకు సందియములేదు.

'గడియకు నూఱుపద్యములు గంటములేకరచింతు' అను వాక్యమును బట్టి సూరకవికి నాశుకవిత్వమున గొప్పసామర్థ్య ముండెనని మనమూహింపవచ్చును. 'దేశాటనము' (ఆఱవప్రకరణము) క్రింద నియ్యఁబడిన వీరఘట్టాము వృత్తాంత మాతని యాశుకవితా సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయు చున్నది. ఇంతియకాక శతసంఖ్యాకములై యాంధ్ర దేశమున నిలిచియున్న యీ కవివరుని చాటు పద్యరత్నములు గూడ నద్దానికి సాక్ష్యమిచ్చు చున్నవని నాయభిప్రాయము.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

చెఱువుమీఁదిపద్యములు.

(కృతికర్త అడిదము రామకవి.)

ఈపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని సామాన్యమగు వాడుక. కాని యియ్యది మాకుటుంబములోఁ బారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధము. కాఁబట్టి పద్యముల కర్తృత్వమును గొంతవఱకుఁ జర్చించి యందలి సత్యాసత్యములు పాఠకమహాశయులకు విశదపఱచెదను.

ఈ వంశజులచే మూలపురుషుఁడుగ నెన్నఁబడు నడిదము నారప్పకు * శ్రీవిజయనగర సంస్థాన ప్రభువులలో నొకరగు కృష్ణమరాజు మహారాజులుంగారు రేగయను గ్రామమునఁ గరణికము చేయుటకుఁ గొంతమాన్యమును దయచేసిరి.

---

* ఈయనారు సుమారు 300 సంవత్సరములక్రిందటనున్నదుదార్కు (అడిదం నారప్పకు) మజ్కూరు మిరాశీపని చూడగలందులకు శ్రీయాంద్ర కృష్ణందేవు శ్రీనల్లకృష్ణందేవు మహారాజులుంగార్లు మజ్కూరులో కొంతమాన్యం దయచేయించినారు. మహారాజశ్రీ జె. యస్. టయలరు యస్క్వైర్ [illegible] చేసిన విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం ఖాపతా భీమునిపట్నం సబుడివిజను యిలాకా [illegible] రేగ మిరాశీదార్లు అడిదం నారాయణప్ప సన్యాసిరాజు వగైరాలు దాఖలుచేసిన స్టేటుమెంటు. సన్ [illegible] ఫసలీ [illegible] సంవత్సరం.

ఈశ్వరానుగ్రహముచే నయ్యది నేఁటివఱకు నీవంశజుల యనుభవములోనే యున్నది. వారిలో నొకకుటుంబము వారు రేగలోనే నివసించుచుఁ గరణీకము నేఁడును జేయుచున్నారు. ఆకుటుంబమువారిలో నొకఁడగురామకవియే యీపద్యములనుజెప్పెను.

అడిదమువారి యినాము భూములు "అనుములచెఱు"వనునొక చెఱువు క్రిందనున్నవి. ఈ యినాముభూముల మళ్ళలోఁగొన్నిటి నత్తినోములచెఱువను నింకొక చెఱువు గలదు. ఈ నోములచెఱువు పూర్తిగ నిండినపుడు మిరాశీ యినాము భూములలోఁ గొన్నిమళ్ళకు ముంపుగలుగును. ఆ నాఁటికాలమున నీరెండవ చెఱువు పూర్తిగా నిండియుండ రామకవి మొదలగు వారి భూములకు ముంపువలన సస్యనష్టము గలిగెను. అంత రామకవి రేగగ్రామముగుత్తదారగు దంతులూరు, అన్నమరాజుగారితోఁ దనకుఁ గలిగిన నష్టమును గూర్చి చెప్పుకొని నీటిముంపుతీయింపుఁడని యతనిని వేఁడుకొనెను. కానిఅన్నమరాజుగారు రామకవి ప్రార్థనలను బెడచెవినిఁబెట్టిరి. కవికిఁగలిగిన బాధతొలఁగసాధనములేకుండెను. అంతరామకవి యీసమాచారమంతయుఁ దన యేలికయగు శ్రీవిజయరామ గజపతిమహారాజునకుఁ దెలుప నిశ్చయించుకొని యొక యర్జీని పద్యములతో వ్రాసి యామహారాజునకుఁ బంపుకొనెను. ఆపద్యములకే యర్జీపద్యములని వాడుక. అవియిందుఁ బొందుపఱుచుచున్నాఁడను.

సీ. అవధారు! దేవ! మ ♦ హాప్రభూ! విన్నపం
బాశ్రితోత్తముఁడ శు ♦ ద్ధాంధ్రకవిని
షేరురామన యింటి ♦ పేరడిదమువాఁడ
మాజాగభూపాల ♦ రాజురేగ
నల్లకృష్ణక్షమా ♦ నాయకాగ్రిసరుం
డిట్టికృష్ణక్ష్మాత ♦ లేండ్రులచటఁ
గరణికధర్మంబు ♦ గల్పించి మాన్యంబు
దయచేసి రది యాస్ప ♦ దంబు మాకు
గీ. వదియు నీయేఁడు దంతులూ ♦ రన్నృపతి
పత్తముఁడు గ్రామ * మెల్లను ♦ గుత్తచేసి
చెఱువు బిగఁగట్టి ప్రజలుకే ♦ శేపడంగ
ముంపుగట్టించె వరిపొట్ట ♦ ముంపఁదలఁచి.
సీ. విన్నవించెద నాదు ♦ వృత్తాంత మది కొంత
చిత్తగింపు పరాకు ♦ సేయకుండఁ
బాలములో నొకఁడేరు ♦ పూన్పంగఁ జాలఁడు
గంగాభవానిధా ♦ కసును జడిపి
దుక్కిటెడ్లను గొని ♦ దున్నుకొంద మటన్న
బదులియ్యఁ డెవ్వఁడు ♦ పాఁతకేబు
ఏకోలియును లేక ♦ యింటనుండెద మన్న
పాలుకు వచ్చుగం ♦ టాలపన్ను
గీ. ‡ దేశమునవాడు పొన్నూరు ♦ తెన్నుగాదు
పంట పసలేదు గంటాల ♦ పన్ను పోదు
మీకు దయరాదు మునుపటి ♦ మిసిమిలేదు
అతులగుణదీప విజయ రా ♦ మావనీప.

---

* పా॥ సోముపాలముఁడా

‡ పా॥ దేశనిపబత్తు.

మహారాజునకుఁ బద్యరూపమగునీయర్జీ పంపుకొనినను గార్యము లేకపోయెను. గుత్తదారుఁడగు అన్నమరాజుగారి వల నఁగాని తన ప్రభువులగు విజయనగరాధీశులవలనఁ గాని తన కుఁగలిగిన బాధతొలఁగ కుండుటచేత వేఱొండు చేయునది లేక యొక నాఁటియుదయమున రామన స్నానసంధ్యానుష్ఠానములు నిర్వర్తించుకొని తాటాకులు గంటముచేత నిడుకొని పొలము నకుఁ బోయెను. నీటిముంపుచేతఁ జెడుచున్న సస్యమును జూచి విచారించి తన బాధతొలఁగుటకుఁ దన కవితయే శరణమని యెంచుకొని కుత్తుకబంటి నీటిలో నిలువఁబడి గంగాభవానిని నుతించుచు నిట్లొకపద్యమ్మునువ్రాసి వ్రాసిన తాటియాకును నీటి లో విడిచెను.

సీ. బ్రహ్మాండభాండసం ◆ హర్తికి కర్తయౌ
పద్మనాభుని పదా ◆ బ్జమునఁ బుట్టి
సకలరత్నాకర ◆ స్థానమై యొప్పెంగు
నంబుధీశుని చర ◆ ణంబు ద్రొక్కి
పరమతత్త్వజ్ఞుఁడై ◆ పరఁగుశంతను మహీ
రమణునానాలోకభా ◆ గమువాఁడఁజేరి
యఖిలలోకఖ్యాతుఁ ◆ డైన బిడ్డం గాంచి విహరించు
శివజటాజూటాగ్ర ◆ సీమ నిలిచి
తనరునీవంటిధన్యకు ◆ శ్రమముగాదు
పూసపాటిమహాస్థాన ◆ భూమియందుఁ
గాలు ద్రొక్కంగ నోడుఁజం ◆ డాలుఁడీయనఁ
గదలు మిట మాని దివిజగం ◆ గాభవాని.

ఇట్టి భూషణవాక్యముల చేతఁ దన సంకల్పమీడేరమిం జూచి రామన కుపితుఁడై యీక్రింది రీతిని గంగనుదూషించుచు నాలుగుపద్యములను జెప్పెను.

సీ. ఆదిభిక్షుం డీతఁ ♦ డని రోసి విడియాడ్తుఁ
గొనివచ్చి యిట నిల్పఁ ♦ గోరితొక్కొ
జగడాలచీలి వై ♦ సవతితోఁ బోరాడి
యీఁగి వచ్చిచోట్లు ♦ డాఁగితొక్కొ
నిర్జరాంగనలెల్ల ♦ నీఱంకు వెలిపుచ్చ
దూబవై యిచ్చోటఁ ♦ దూఱితొక్కొ
బీదబాఁపలఁ గొట్టి ♦ పెన్మిటికైవెన్ను
దోలఁగ యిచ్చోటను ♦ నిలిచితొక్కొ
వలదు ద్విజభూమి కాల్నిల్ప ♦ వరుసగాదు
రవ్వ నీకేల తగదంబు ♦ రాళి కరుగు
నాతి ! యతఁడు కాఁడటె పిన్న ♦ నాఁటిమగఁడు
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గా భవాని.

సీ. భావింప నిలువెల్ల ♦ భంగంబులే కాని
భంగము లొలఁగుటే ♦ యెప్పటికి లేదు
తిరుగుచో వంకర ♦ తిరుగు టెంతయు కాని
తిన్నఁగాఁ దిరుగుట ♦ యెన్నఁడెఱుఁగ
మొసలి రేయిఁబగల్లు ♦ మొరయుచుండుటె కాని
మొరయు కూరకయుండు ♦ టెఱుఁగ మెప్పుడు
పాలకల్మి నిరోసి ♦ పల్చనగుటె కాని
పలుచనిగతి మాని ♦ మెలఁగు టెఱుఁగ
మనుచు నీలోన నీవైన ♦ యవగుణంబు
లరసి లజ్జించి దివినుండ ♦ కరుగుదెంచి

నిలువు నీకైననీవిందు ♦ నిలిచితో కొ
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

సీ. పచ్చిమాంసము కల్లు ♦ భక్షించి మత్తెక్కి
రాణించు తిరుగుబ ♦ రాంసులైన
గంజాయి గుండ హు ♦ క్కాలుడికెడి నీళ్లు
ద్రావి మ్రాన్పడెదు తు ♦ రష్కులైన
గోవులఁ బడమొత్తి ♦ కోసి ముక్కలు మెక్కు
సమదాంధు లగుకొండ ♦ సవరలైన
తెరవాట్లు గొట్టి క ♦ త్తెరదొంగలై చాల
వాలించు తిరుగుచుం ♦ డాలు లైన
భూసురక్షేత్ర మిది యన్నఁ ♦ బోఁడొకండు
చిన్నపొలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రములకు
ఘాతుకత్వంబు సేయుము ♦ ష్కరులు గలరె
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

సీ. కృతకాద్రు లాయెనా ♦ కేళిగిరి ఫణిఫణా
నేకఫూత్కారరవ ♦ లీక్ష్మకచయము
విరిదోఁట లాయెనా ♦ కఱకు కంటకకంట
కాంకురవిస్ఫురి ♦ తాగచయము
పూఁబాన్పులాయెనా ♦ నవమంజాల శ్వేత
లవణాలవాలమౌ ♦ చవుటినేల
బొమ్మరిం డ్లాయెనా ♦ భూరిభేకాండ జా
ధారమై తనరుకే ♦ దారచయము
నీకు విహరింప వసతులై ♦ నివ్వటిలెన
చిన్నపొలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రములకు
ఘాతుకత్వంబు సేయుము ♦ ష్కరులు గలరె
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

ఈరీతిగఁ బద్యములు వ్రాసి వ్రాసిన తాటాకులను నీటి
లో విడువ నట్టిదూషణకు సహించి యచటనిలిచి యుండుటయు
క్తముకాదని తెలుపుటకో యనఁజెఱువులోని నీరు గండితెగిపా
ఱి సముద్రగామియయ్యె. కవికిఁ గలిగినబాధ యంతటితోఁదొ
లఁగెను. రామన కృతకృత్యుఁడై పొలమునుండియింటి కేఁగెను.

ఈపద్యముల రచనతో సంబంధించి పారంపర్యముగ
నొకవింత చెప్పఁబడుచున్నది. మీఁద వ్రాయఁబడిన య
జీఁపద్యములలో మొదటి దానియెత్తు గీతమునందు "మాపు
ట్టిముంపఁ దలఁచి" యని ప్రయోగించుటచేతఁ గవికిఁ గళత్రన
ష్టమైనదఁట. "వరిపుట్టి ముంపఁదలఁచి" అని చెప్పనుద్దేశించి
నను దైవికముగ మాపుట్టి ముంపఁదలఁచి యని ప్రయోగింపఁ
బడెనఁట. ఈగాథయొక్క సత్యాసత్యములు చర్చింపనవకాశమే
మియు లేదు. కుటుంబములోఁ దరముల వెంబడివచ్చుచున్న
యంశమగుటచే నిందుఁ బొందుపఱుప సాహసించితిని.

— పద్యముల కర్తృత్వమును గూర్చిచర్చ. —

1. సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరకవి మరణా
నంతరము స్వగ్రామమగు భూపాలరాజురేగ విడిచి చీపురుపల్లెకు
సమీపమున నున్న రామచంద్రపురమును దనకు నివాస స్థలము
గ నేర్పఱచుకొనెనని మూఁడవ ప్రకరణమున వ్రాసి యుంటిని. ఇం
తియ గాక.

చ. గరిసెలువాత్రిత గాని యొక ♦ గంటెండెలుంగము మన్య దేశముల్
తిరిగి యభీష్టవస్తువులు ♦ దెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలముల్
సురచిర సత్కవిత్వనిధి ♦ సూరకవీందు్రిన కేలగల్గెం గం
చరముకు రేగ ? మేఁక మెడ ♦ చన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్.

అను నీపద్యమును బట్టి సూరకవికి రేగలో మాన్యమున్నదని తెలుచున్నను నతఁడు కరణికవృత్తిచే జీవనము చేయక కవితావృత్తిచే దేశాటనము చేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెనని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనిని బురస్కరించుకొని సూరకవి రామకవిగార్ల కాలమున రేగ గ్రామమునఁ గరణికము చేయుచున్నవాఁడు సూరకవి కాఁడనియు, రామకవిగారి మఱియొకరు గాని కరణికము చేయుచుండిరనియు మనమూహింపవచ్చును. ఇంక మొదటినుండియు నేఁటిదనుకఁ దరుహాతను గూడ నీరామకవివంశజులే నేఁటికిని రేగ గ్రామమునఁ గరణికముచేయు చున్నారు. కాఁబట్టి నీటిముంపు తగాయిదా గ్రామము గుత్తదారు అన్నమరాజుగారికిని గ్రామకరణము రామకవికిని గలిగియుండెనని చెప్పుటయె యుక్తము దాని పై [illegible] కరణికముచేయుచు సూరకవికి దానితో సంబంధమున్నదని చెప్పుట యెంతమాత్రమును సరికాదు. [illegible]

[illegible] గాక [illegible] నుండు దారగు అడిదము నారప్ప [illegible] కిత్తన్న, నీలాద్రియను ముగ్గురు కుమారులుండిరి. నారప్ప యనంతర మీముగ్గురును బిత్రార్జితమగు మిరాశి [illegible]

నామును బంచుకొని యనుభవించు చుండిరి. ఈయినాముభూముల నత్తియున్న నోములచెఱువు పూర్తిగా నిండినపుడు కత్తన్న వంతునకు వచ్చిన పొలమునకే ముంపుతగులును గాని తక్కినవారి పొలముల కంతగా ముంపుతగులదు. అందుచే నీటిముంపువలన సస్యనష్టమును బొందిన రామనకే దీనితో సంబంధముగలిగి యుండెనని యూహించుట యుక్తముగాని ముంపువలన నెట్టినష్టమును బొందని సూరకవ్యాదులకు సంబంధము కల్పించుట యుక్తముగాదని నాయభిప్రాయము.

3. మాయింటనున్న వ్రాతప్రతులలోను మాయూరిలో నాస్నేహితుల వద్దనున్న ప్రతులలోను "పేరురామన" అనియే పాఠము గానవచ్చుచున్నది. మాగ్రామమునఁ గల ప్రతులలో నెల్ల ఆకిసరవయ్యయను వైశ్యునిచే సంగ్రహింపఁబడినది ప్రాచీనమైనదిగఁ గానబడుచున్నది. ఇయ్యది యేబదిసంవత్సరముల క్రిందటికాలమున గ్రామపురోహితులగు రుద్రావఝ్ఝుల నరసింహముగారిచే వ్రాయఁబడినది.

4. ఇదిగాక సుమారు 50 సంవత్సరముల క్రిందటఁ గాలధర్మ మొందిన సూరకవి ప్రపౌత్రుఁడగు బాలభాస్కరకవి చెప్పిన యీక్రింది సీసపద్యముచేత చెఱువుమీఁది పద్యములతో సూరకవికి సంబంధములేదనియు వానిని రచించినది రామకవి యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

సీ. విజయరామక్షమా ♦ విభుఁడిట్టి భాసిల్లె
ధరణిలో మా[illegible]ిపి ♦ తామహుండు
గంగాభవానిని ♦ గడుదిట్ట యైతిట్టి
ఖ్యాతిఁజెన్నొందె మా ♦ తాతయొకఁడు
వెలయంగ మగటిప ♦ వ్వెంకనఁ బడఁదిట్టి
తెగఁదెగటార్చె మా ♦ తండ్రిగారు
ఆరీతిగాఁదిట్టి ♦ యమపురంబునకును
నిన్నుఁ బంపఁదలంచి ♦ యున్నవాఁడఁ
గాచుకొమ్మిటుమీఁద న ♦ ఖండచండ
దారుణోద్దండ కవితాగ ♦ భీరశక్తి
నీతరముగాదు కలహించి ♦ నిర్వహింపఁ
జిల్ల పట్టాభిరామ నీ ♦ చగుణధామ.

ఈపద్యమును జెప్పిన బాలభాస్కరకవి రామకవికి వరుసకు మనుమఁడు. అందుచేతనే యతఁడు "......ఖ్యాతిఁజెన్నొందె మా తాత యొకఁడు" అని రామకవినిఁ బ్రశంసించినాఁడు. సూరకవి విజయరామగజపతి మహారాజునకు నాస్థానకవిగానుండెనని మైదవప్రకరణమున వ్రాసియే యున్నాఁడను. మాకుటుంబములోఁ దరములవెంబడి వచ్చుచున్న పాడుకను గూడఁ బ్రబల ప్రమాణములలోఁ జేర్పఁదగినదిగా యోచించి మీఁది యంశముల నన్నిటిని బట్టి యాలోచించినచోఁ జెఱువుమీఁది పద్యములతో సూరకవి కెంతమాత్రమును సంబంధము లేదనియు వానిని రామకవియే రచించెననియు స్పష్టముగాక పోదు.

ఇప్పటికి సుమారు నూరునూటయేఁబది సంవత్సరముల నుండి యీపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని బహుళవ్యాప్తిగాంచినవి. ఇట్టి వాడుక మాకుటుంబములో వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధముగా నున్నది. అట్టి విరుద్ధమగు వాడుక నిలిచి యుండుట యుక్తము కాదని యెంచి యందలి సత్యాసత్యములను లోకమునకు వ్యక్తపఱచుట నావిధియని తలఁచి యీవిమర్శనమును జేసితిని.

పదియవ ప్రకరణము.

గ్రంథరచన.

క. రవియెఱుఁగును భువితత్త్వము
భువిలోపలనుండు జమలఁ ♦ బోషించుసదా
శివుఁడెఱుఁగు నాట్యతత్త్వము
కవితాతత్త్వంబు నూర ♦ కవికే తెలియున్.

(కవిసమకాలికులు)

పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందుఁ బ్రౌఢప్రబంధ రచనకుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కవులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవి విశేషప్రఖ్యాతి గాంచెను. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలో నాంధ్ర ప్రపంచమునకు లభ్యములై ప్రచారములోనున్నవి యాఱుగ్రంథములు మాత్రము గానవచ్చుచున్నవి. (1) చంద్రమతీపరిణయమను నామాంతరము గల కవిజనరంజనము. (2) కవిసంశయ విచ్ఛేదమను లక్షణగ్రంథము. (3) చంద్రాలోకము (భాషాంతరీకరణము.) (4) ఆంధ్రనామశేషము (నిఘంటువు) (5) రామలింగేశ శతకము. (6) శ్రీరామదండకము. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలోఁ గవిసంశయ విచ్ఛేదమున వ్రాయఁబడిన మూఁడున్నాలుగు కృత్యాదిపద్యములు తప్ప మఱేదియందును గృత్యాదిపద్యములు గానరావు. ఆ కారణమున చే

నితని గ్రంథములను గూర్చిన సమాచారము స్పష్టముగఁ దెలిసి కొన నవకాశము లేక యున్నయది. ఇతనిగ్రంథములలో నెల్ల ముఖ్యమైనదియుఁ దనకు మిగులఁబ్రఖ్యాతి దెచ్చినదియు నగు కవిజనరంజనము నందుఁగూడఁ గృత్యాదిపద్యములులేవు. వంశ చరిత్రమును జెప్పు సందర్భమున నీవిషయమును గూర్చి ప్రథమ ప్రకరణమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్చించి యున్న కారణముచేతఁ జర్వితచర్వణమగునని యెంచి యాచర్చనిచటఁ దిరుగ వ్రాయ మానితిని.

సూరకవి గ్రంథరచనకుఁ బూని తొలుదొల్త కవిజనరంజనమును రచించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కవి సంశయవిచ్ఛేదములోని.

క. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁగవిజన రంజనకృతిఁ ♦ గావించితి నే
నడిదము సూరకవీందుృఁడ
మృడపదపంకజరిరంసు ♦ మృదుమానసుఁడన్.

అను పద్యమును బట్టి యితఁడు కవిసంశయ విచ్ఛేదమును రచించుటకుఁ బూర్వము కవిజనరంజనమురచించెనని తెలియుచున్నది.

1. కవి జనరంజనము:—ఇది మూఁడాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధము. ఇందభివర్ణింపఁ బడిన విషయము చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహము. తృతీయాశ్వాసాంతమున.

తే. గీ. సత్యమును దృఢవ్రతంబుగా ♦ సంగ్రహించి
రాజసూయాది వివిధాధ్వ ♦ రములొనర్చి
వరగుణోజ్జ్వలసంతాన ♦ వంతుఁడైక
రమును సుఖముండెనాధరా ♦ రమణమౌళి.

అనిచెప్పి హరిశ్చంద్రునిపూర్వకథతోనే ప్రబంధమును ముగించినాఁడు. కథా విన్యాసమునఁ గల్పనాచాతుర్యమును జూపన వకాశమంతగాఁ జిక్కినదికాదు. ఇందలి కథను నొకటిరెండు వాక్యములలో నిట్లు చెప్పవచ్చును.

పూషవంశ భూషణుండగు త్రిశంకుభూపసుతుఁ డయోధ్యానగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని భూమిని బరిపాలించుచుండఁ బుడమికిఁ దొడవగు విజయాస్పదపురమును దనకుఁ బ్రిథాన నగరముగఁ గావించుకొని. యుశీనరధరావరుఁడు రాజ్యపాలన మొనరించు చుండెను. ఆయుశీనరునకుఁ జంద్రమతి యను కుమారీ రత్నముజనించెను. ఆమెకు జవ్వనమంకురించిన పిదప హరిశ్చంద్రుని సుగుణసంపదను వినియును నతని మనోహరాకృతిని జిత్రపటమునఁ గనియును నతని యందే తన చిత్తమును హత్తించియుండనాసమాచారము నామెచెలికత్తెల ముఖమున వినిన వాఁడై యుశీనరధరారమణుఁడు దృఢవ్రతుండను బ్రాహ్మణోత్తముని హరిశ్చంద్రుని పాలికిఁబుత్తెంచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డావిప్రుని వలనఁజంద్రమతి సుగుణసంపదయు, రూపలావణ్యాతిశయమును విని తనకామె తగిన పత్నియనితలఁచి తనయంగీకారమునుదృఢ

వ్రతునకుఁజెప్పి పుచ్చ నతఁడాశుభవార్తనుజంద్రమతి జనకునకుఁ దెలియఁజెప్పెను. పిదప విజయాస్పదపురమునఁ గడువైభవముతో వివాహసన్నాహంబులు జరుగ హరిశ్చంద్రుఁడయోధ్యానగరమునుండి తరలివెడలి విధ్యుక్తముగఁ జంద్రమతినిఁ బాణిగ్రహణము చేసికొని సంతోషపూరితహృదయాంతరంగుఁడై మామ, యొసఁగిన యరణములతోఁ జంద్రమతినిఁ జేకొని యయోధ్యానగరమునకు వచ్చి సుఖముగ రాజ్యపాలన మొనర్చుచుండెను.

ఈ కథనే సూరకవి, మూఁడాశ్వాసములలో 260 పద్యములతోఁ జెప్పెను. అందుఁబ్రథమాశ్వాసము పురవర్ణనాదికముతోడను, చంద్రమతి జననసౌందర్యాభివర్ణనముతోడను ముగియును. ద్వితీయాశ్వాసమున, వసంతము, చంద్రమతీవిరహము, మలయపవనాద్యుపాలంభము, వృద్ధవ్రత సందేశమును ననునవి వర్ణింపఁ బడినవి. తృతీయాశ్వాసమున హరిశ్చంద్రుని కళ్యాణయాత్ర, చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవము, నూతనవధూవరుల గృహప్రవేశము, సూర్యాస్తమయము,తమస్సు,తారలు,చంద్రోదయము,ప్రభాతము,కోడికూఁత, సూర్యోదయము, మొదలగునవి యభివర్ణింపఁ బడినవి.

ఈప్రబంధరచన యందు సూరకవి తనకుఁ బూర్వులగు శ్రీనాథాది మహాకవులన్ను నెక్కుడుగ ననుసరించియున్నాఁడు.

శైలియందును, గల్పనావిషయమునను నీకవిజనరంజనములోని పద్యములు పెక్కులు నైషధము, వసుచరిత్రము, కవికర్ణరసాయనము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్రప్రబంధములలోనిపద్యములకు ఛాయగ నున్నవి. కవిత్రయము వారికవిత్వము నితఁడెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించెనో యంతగా శ్రీనాథ మహాకవి గ్రంథములను,—అందుముఖ్యముగ శృంగారనైషధమును—వసుచరిత్రమును, మనుచరిత్రమును బఠించి నట్టుగ నిందలి పద్యములే ప్రబలమగు సాక్ష్యమునిచ్చు చున్నవి. ఈప్రబంధమునందుఁ జేయఁబడిన పురవర్ణనాదులలోఁ గొన్నిమాత్రమిచటఁ జూపఁ బడుచున్నవి.

1. పురము.

క. నూపురము భూపురంధ్రికిఁ
గాపురము జయేందిరకును ♦ గగనతలస్పృ
గ్గోపురము భాసిలునయో
ధ్యాపురమిన వంశభూధ ♦ వాధారంబై.

మ. అమరద్వీపవతీ పయోవిహరణ ♦ ప్రాంచత్సురస్త్రీల వ
జ్రమయాభ్రంకషమంటపాగ్రములని ♦ చ్చల్ క్రీడఁగావించు త
ద్రమణీవారము వేఱ నేలుపలుప ♦ న్రాదంచుఁగా దివ్య[illegible]ా
జముఖీపాళికిఁ దమ్మిచూలియని మే ♦ షత్వంబు గావించుటల్.

2. పూఁదోఁటలు.

క. వలపులపాఱింధమములు
మలయానిలముల విహార ♦ మందిరములు
పూవిలుతుని యాయుధశాలలు
చలువలజన్మస్థలము ల ♦ చటిపూఁదోఁటల్.

Omitted from Page 88 to 109

౩. పద్మాకరములు.

గీ. అతుల దరచక్రమీన రే ♦ ఖాంకములయి
యూర్మికాకంకణద్యుతి ♦ నొప్పుమీఱి
చారుపద్మాకరమ్ముల ♦ చందమునను
రాజిలుచునుండు పద్మాక ♦ రములువీట.

4. రాజు.

సీ. తనపృథుకీర్తిము ♦ క్తాఫలమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదం ♦ డంబుగాఁగఁ
దనప్రతాపసమగ్ర ♦ దావాగ్నిశిఖకు వ్యో
మంబు తదగ్రధూ ♦ మంబుగాఁగఁ
దననిరర్గళదాన ♦ ధారాంబులహరికిఁ
గైలాసశిఖరిసై ♦ కతముగాఁగఁ
దనకటాక్షస్యంది ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాఁగ
గీ. మహినిజెలువొందు మత్తారి ♦ మండలేశ
మకుటమణిగణశాణాయ ♦ మానచరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత ♦ నళినహేళి
చారుకీర్తిహరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

5. వసంతము.

చ. వలపులకున్నిదాన మలి ♦ వారము కోరనికోర్కె జాతికిం
దలఁచని కీడు పాంథసము ♦ దాయముపాలిటివేఁబు విత్తు కో
కిలముల నోముపంట స్మర ♦ కేవలశౌర్యహుతాశధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయ మిలఁ ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

6. విరహము.

1. సీ. ఎలనాగపలుకుల ♦ కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ ♦ జిలుకపలుకు-
లింతివెమ్మోముతో ♦ నీడుగాదంచునో
తళుకుటద్దముఁ జూడఁ ♦ దలఁపఁడయ్యెఁ
బూఁబోఁడి బాహులఁ ♦ బోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ ♦ బూనఁడయ్యెఁ
బొలఁతిమై తావితోఁ ♦ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు ♦ ముట్టఁడయ్యె
గీ. బోటిచిన్నారుపగడ్పుతో ♦ పాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృం ♦ తానిలంబు
సొంపునకు నించుకేనిఁ గాం ♦ క్షింపఁడయ్యె
మదనపాయక ఖిన్నుఁడై ♦ మనుజవిభుఁడు.

2. తే. గీ. అతనుతాపంబుఁ గావింత ♦ మనుచుఁ గోరి
సఖులు శైత్యోపచారముల్ ♦ సతికిఁ జేయ
దైవమొండొకయర్థంబు ♦ దాగ్రహించి
యతనుతాపంబుఁ గావించె ♦ నబ్జముఖికి.

3. శా. శయ్యాదంభమునన్ మురాంతకుఁడు భో ♦ షాకైతవస్ఫూర్తిచే
నయ్యార్యారమణుండుఁ దాల్చిరి భుజం ♦ గాధీశులన్నీయ సా
హాయ్యావిస్ఫుటధాటికోర్వకనుచో ♦ నబ్జాస్యలాయోర్చ్వా
రయ్యాగంధసమీర! పోవఁగదవ ♦ య్యా! యీకురంగేక్షణన్.

7. యాత్ర.

1. సీ. శ్వేతాతపత్రి ♦ చీఁకట్లుదోలఁగించె
రాజన్యభూషణ ♦ రత్నరుచులు

తురగఖురోద్ధూత ♦ ధూళిపెంపడఁగించెఁ
గిరిప్రస్ఫురోజ్ఝిత ♦ కంకణములు
సింధురమదవృష్టి ♦ సింధులనింకించె
సామంతమకుటక ♦ క్షణరజంబు
సైన్యసమ్మర్దసం ♦ జనితోష్మఁదొలఁగించె
నమితపతాకాంబ ♦ రానిలంబు

సైన్యజనితావరోధంబు ♦ సైన్యమునసె
తొలఁగెనని సైనికాళి సం ♦ తోషమందఁ
జనియె సైన్యంబు కతిపయ ♦ దినములకును
రమ్యవిజయాస్పదపురీవ ♦ రంబుఁజేర.

8. పరిణయము.

మ. అలమస్త్రఁబులకాంకురాళిదరహా ♦ సాంకూరముల్కన్నవరా
దొలఁకన్మందస్మిత ఫుటోంష్ఠు గండయుగళిం ♦ దూఁగంగనత్కంకణా
బులు మ్రోయన్భుజమధ్యసీమ రతనం ♦ పుండాళితార్మ్యఃలుగాఁ
దలఁబ్రాల్ప్రోసెలతాంగియాధరణుపయిన్ ♦ ధాత్రీశుఁడత్యాదృతిన్.

క. మంగళతూర్యంబులు పు
ణ్యాంగనల శుభార్హగీతి ♦ కారావములు
ప్పొంగంగ హరిశ్చంద్రుఁడు
మంగళసూత్రంబు చందరి ♦ మతికింగట్టెన్.

9. నయవిరచనము.

సీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ♦ ననుజీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁ గొల్వు ♦ మేమఱిలక
పతిక్రియం దనుభవిం ♦ పకుమేపదార్థంబు
జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరునిమాట

మగఁడు గావించిన ♦ మన్ననమబ్బను
మదిఁగృశింపకు మవ ♦ మానమునకు
నవనిసురాభ్యాగ ♦ తార్థికోటులనెల్ల
నాప్తబంధువుల య ♦ ట్లాదరింపు
గీ. కరుణగల్గుము బంధువ ♦ ర్గములకెల్ల
గురుజనంబుల సద్భక్తిఁ ♦ గొలువుమెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
బ్రాణనాథుండు సుమ్మమా ♦ యమ్మ కాన.

10. చంద్రోదయము.

సీ. కుముదినీజృంభణా ♦ కరమూలకందంబు
తోయజశ్రీపక్ష్య ♦ తోహరుండు
సకలజీవంజీవ ♦ సంజీవనౌషధి
చక్రవాకీమన ♦ స్తాపకారి
తిమిరవారణఘటా ♦ సముదమృగేంద్రంబు
చిత్తజమాంద్యవి ♦ చ్ఛేదనుండు
నఖిలదిదృక్షుజ ♦ నాసేచనకమూర్తి
బహులౌషధీప్రియం ♦ భావుకుండు
మరలయాఁకటికూడు ము ♦ చ్చులసఁగీడు
లిక్కులకుఁ జేర్చుఁ వెలుఁగుల ♦ యిక్కజోఁడు
లచ్చిదైవోడు రేఁబోటి ♦ వెచ్చకాఁడు
చంద్రుఁడలరారెనత్కళా ♦ సాంద్రుఁడగుచు.

11. సూర్యోదయము.

చ. కలువలమూఁకుతమ్మిచెలి ♦ కాఁడునిశావిభుజంటచుట్టుపు
ల్గులకమినోముపంటఖగ ♦ ఘోటకునన్ వలచూపుమూఁడుమా

రులనోకమైనరూపుతో గ ♦ రంజిగిరంగుపెలుంగుపొ్రవు పా్రఁ
బలుకులతావుపూర్వగిరి ♦ పైనఘుడొప్పెదిసేందుఁ డెంతయున్.

ఈకవి జనరంజనములోని పద్యములుకొన్ని, నైషధము, వసుచరిత్రము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్ర ప్రబంధముల యందలి పద్యముల ననుకరించియున్నవని చెప్పియుంటిని. అట్టి యనుసరణములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁజూపు చున్నాఁడను.

— నైషధపుఁబోలికలు. —

1. సీ. భక్తిప్రదక్షిణ ♦ ప్రక్రమంబులఁ జేసి
తానశుచికీసు ♦ పాసనంబు ...
...నంశుకగ్రంథి క ♦ ళ్యాణక్రియాచార
మాచరించిరిమంద ♦ హాసమెసఁగ
నక్షత్రిచూచిరి ♦ యాకాశమండలా
స్థానరత్నంబునా ♦ త్మానపాదిఁ
త్రైలోక్యపతి దేవ ♦ తాఫాలతిలకంబు
దివిరియరుంధతీ ♦ దేవిఁగనిరి
గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ పుణ్యాపు ♦ రంధ్రివర్గ
మంగళాశీర్వచోయుక్త ♦ మహిమశోభ
నాక్షతారోపణంబుల ♦ నాదరించి
రంబుజాక్షియునిషధ దే ♦ శాధిపతియు.
(శృంగారనైషధము 6 ఆ 101 ప.)

సీ. కేలఁమోడ్చిరి ప్రద ♦ క్షిణపూర్వకంబుగా
నాశుశుక్షణికి న ♦ త్యాదరమునఁ
గాంచిరిగ్రహతార ♦ కామండలోపరి
స్థానసంవాసినా ♦ త్మానపాది

బ్రిజాతిగాపించిరి ♦ భక్తినరుంధతి
సీమంతినికిని వ ♦ సిష్ఠసఖుని
జేసి రత్నపతునఁ ♦ జేలాంచలగ్రంథి
సముచితపరిణయా ♦ చారనియతి

గీ. ద్విజవరేణ్యులు బహుప్రరం ♦ ధ్రిజనములు
ప్రీతినాశీర్వదించి య ♦ ర్పించుశోభ
నాక్షతలుగైకొనిధరించి ♦ రాదలలను
జంద్రమతియు హరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 48 ప॥)

2. ఉ. కంకణనిక్వణంబుమొఁగ ♦ కన్నెగఁగొనపిడూడెరత్న తా
టంకవిభూషణంబులు వ ♦ డంకఁ గుచంబులంతాయుడింపఁగాఁ
బంకజనేత్రిగౌతమని ♦ పంపున లాజలుదోయిలించి ధూ
మాంసనియందు వేల్చెదల ♦ హాసము నెప్పులలోన దాఁచుచున్.

(శృంగారనైషధము 6 అ॥ 102 ప॥)

చ. అలఁతికవున్వడంకపల ♦ యధ్వని నిర్మలబాహుమూలకాం
తులుగొనియాడ లేనగవు ♦ తొంగలికెప్పలడాఁగ హారము
ల్మెలిగొన జిల్కుపర్యెద చ ♦ లింపఁగుచద్వయిభాయిఉడింబడం
జెలిదలఁబ్రాలువోసె నృప ♦ శేఖరునౌదలపైని దోయిటన్.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 38 ప॥)

క. వనితామణిపాణ్యబ్జము
తనహస్తాబ్జములఁబట్టి ♦ దరహాసరుచుల్
కను రెప్పలలో డాఁచుచు
ననికల్ ద్రొక్కించె రాజు ♦ జవ్వనిచేతన్.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 45 ప॥)

మ. గురువన్నన్ ధనమన్నఁ బుణ్యాత్మునినన్ ♦ గోత్రోంద్రయుండన్న దే
వరయన్నన్ మనమన్నఁ దుష్టియనినన్ ♦ వాత్సల్యమన్నన్నిశే
శ్వరుఁడన్నం బరమోపకారమనినన్ ♦ సర్వంబునన్నం దలో
దరి నీకున్ నిషధాధినాథుఁడే సుమీ ♦ తథ్యంబుగాఁ జెప్పితిన్.

సీ. పాటించి కొలుతువు మా ♦ భవన దైవంబుల
సవతులఁ గొనియాడెదు ♦ సఖులఁ బోతె
నారాధనము సేయు ♦ మత్తమామలకెప్డు
పరిజనంబుల మీఁదఁ ♦ గరుణగల్గి
యాలగకుఁ గోపించి ♦ నపుడు నాథునితోడ
మదిలోన నుబ్బవు ♦ మన్ననలకుఁ
దోడికోడండ్రతో ♦ [illegible]
దాసీజనముఁ బ్రోతువు ♦ తల్లికరణి

తే. బ్రాహ్మణులయందు గురులందు ♦ బంధులందు
భక్తివిశ్వాస సౌహార్ద్ర ♦ పరత నెఱపు
భవ్యపతి దేవతాచార ♦ పరమపుణ్య
ధర్మ మేమరకుండుమా ♦ తల్లి కాన.

(శృంగార నైషధము ఆ॥ 7-8,9 పద్య॥)

సీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ♦ నను జీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁ గొల్వు ♦ మేమఱలక
పతికి ముందనుభవిం ♦ పకు మేపదార్థంబు
జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరునిమాట
మగఁడు గావించిన ♦ మన్ననఁ బొంగకు
మదిఁ గృశింపకు మవ ♦ మానమునకు
నవనిసురాభ్యాగ ♦ తార్థికోటుల నెల్ల
నాప్తబంధువులయ ♦ ట్లాదరింపు

కరుణఁగల్గుము బంధువ ♦ గ్రాములకెల్ల
మనుజనంబుల సద్భక్తిఁ ♦ గొలువు మెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
బ్రాణనాథుండు నుమ్మ మా ♦ యమ్మకాన.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 54 పద్యము.)

—— కవికర్ణరసాయనపుఁ బోలికలు ——

ఉ. కన్నులఁజంచలత్వమును ♦ గాత్రిర్యమపాంగవిలోకనంబులం
జన్నులఁగర్కశత్వముఁ గృ ♦ శత్వముఁగౌనునమంద భావము
న్నెన్నడ వక్రితంగురుల ♦ నెక్కొనఁజేసిరయు శాట్టిచిత్రిమో
కన్నియ జవ్వనంబుతిరిజ ♦ గజ్జన నన్నుతమయ్యె నయ్యెడన్.
(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆ॥ 20 పద్య॥)

ఉ. కన్నులచంచలత్వమును ♦ గబ్బిచనుంగవ కర్కశత్వము
న్నెన్నడమాంద్యముంగురుల ♦ నెక్కొనువక్రత కౌనుకార్శ్యము
న్నన్నతికెక్కొ నానచల ♦ సంపదబోఁటికటిన్నరిఁ చుట
న్వన్నియ కెక్కువేయవగు ♦ ణంబులు మిక్కిలికల్మియున్నెడన్.
(కవిజనరంజనము 1ఆ॥ 54 పద్య॥)

సూరకవి పద్యములోని యర్థాంతరన్యాసము మీఁదిప ద్యమునకు వన్నె దెచ్చెనని చెప్పనగును.

క. కరమర్థి నేన పెనుపం
బెరిగినశుకమోట లేక ♦ ప్రేలుచుహృదయం
బెరియుంపఁ దొణఁగెనింకం
బరభృతములు చెప్పనేల ♦ పంకజవదనా.
(కవికర్ణరసాయనము ఆశ్వా॥ 3. 104 పద్య॥)

... పరభృతంబుగానఁ ♦ బరికించి యొకవేళఁ
... కెలంబు చేయఁ ♦ గూడుఁగాక

శాంతనాపధేయ ♦ మెంతయుఁగైకొని
చిలుకనీకుపెట్ట ♦ నేయఁదగును.

(కవిజనరంజనము ఆశ్వా॥ 2. 50 ప॥)

సీ. మూర్ధాభిషిక్తుల ♦ ముకుటరత్నద్యుతు
లర్కరదీపదీప్తులఁ ♦ గలిపికొనఁగ
రత్నవేత్రపరంప ♦ రారుచుల్స్ఫురసతీ
నీరాజనాంశుల ♦ నిలిపికొనఁగ
స్మేరముఖాంబుజ ♦ శ్రీపార్శ్వదోధూయ
మానచామరలక్ష్మి ♦ మాఱుకొనఁగ
వందిమాగధులకై ♦ వారంబురావంబు
శుభతూర్యరవములఁ ♦ జూఱకొనఁగ

గీ. బసిడిరథమెక్కి విపులమై ♦ భవముమెఱయఁ
జూపరులకెల్ల వేడ్కఁ ♦ జోద్యమొదవ
సాంగమైవచ్చు భాగధే ♦ యంబుఁవోలె
మామయింటికి వచ్చెజా ♦ మాతయపుడు.

(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆశ్వా॥ 175 వ పద్యము.)

సీ. రాజన్యకోటీర ♦ రత్నమరీచులఁ
గరదీపికావళిభల్ ♦ గలసిమెలఁగ
నాభీలపటుభేరి ♦ కాభూరిభాంకృతుల్
మత్తేభఘీంకృతుల్ ♦ మైత్రిసలుప
సుర్వీసురవ్రజా ♦ శీర్వాదనాదము
ల్వీమలవందిస్తుతు ♦ ల్వియ్యమంద
వారాంగనాదత్త ♦ నీరాజనాంశువుల్
హైమవేత్రద్యుతు ♦ లల్లుకొనఁగ

సీ. భద్రకరిసెక్కి రూపవై ♦ భవసమృద్ధి
దర్శనవ్యగ్ర పౌరసం ♦ తతికి నేత్ర
పర్వ మొనరించుచును సార్వ ♦ భౌముఁడపుడు
భూతలాధిపుకుద్ధాంత ♦ మునకువచ్చె.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 20 ప॥)

— వసుచరిత్రపుఁబోలికలు. —

మ॥ జననాథోత్తముఁడింతిఁజూడ ననిమే ♦ షత్వంబు గాంక్షించు న
య్యనిమేషత్వము కాంతకాంతముఖ చం ♦ ద్రాసేవనానంద వా
సనఁబ్రాపించినఁ గోరునప్పుడనిమే ♦ షస్వామి భావంబుఁ గ
న్గొనవెందున్ నృపులుత్తరోత్తరపదా ♦ నూనస్పృహాచంచలుల్.

(వసుచరిత్రము 2 ఆ॥ 64 ప॥)

శా. కాంతారత్నసమాగమంబును నెద ♦ న్గాంక్షించు నేతెంచుడుం
కెంతంతేరఁగఁగోరుఁ జేరుడుఁగదా ♦ శ్లేషా ప్తిఁగాంక్షించుఁగా
నంతందత్కళ లంటఁగోరు ఫలత్వ ♦ ప్రాప్తత్వముర్వీవధూ
కాంతానృపమటుంచుఁబల్కు స్మృతివా ♦ క్యన్యాతిఁ సార్థంబుగన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 123 ప॥)

II

చ॥ అలికులవేణియిల్లు వల ♦ యాంక బిసాంకురవన్నె గాలికిం
బలమరిచల్లగాలికిని ♦ జక్కెరఖాణపు తేజిఁదోలు పూ
విలు కొపయాళికిం జిగురు ♦ విందుల నీలిగయాళికిన్ హాలా
హలగుళికాభదుష్కృదము ♦ నాళికి నాళికిలోఁగి యాత్మలోన్.

(వసుచరిత్రము 3 ఆ॥ 112 ప॥)

క॥ అళుకొందెనప్పుడా తో ♦
య్యాలి మధుకరనికర శుక పి ♦ కావళికిన్ జా

బలికి జిలిబిలిచలికరు-
వలికె న్వారివిలుతు నెచ్చె ♦ ప హాళాహాళికిన్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 19 ప॥)

III

సీ॥ సటదీశహేసన వి ♦ స్ఫుటితవేధోండశే
ఖలందోచు వరణాంబు ♦ కణికలనఁగఁ
బెల్లుబ్బునిగ్గపై ♦ న్వెల్లి నెల్లపదార్థ
ములుమున్గఁ బోడము బు ♦ ద్బుదములనఁగ
రవికి మందేహ ని ♦ ర్మథన సాధనములై
వచ్చిన ద్విజమంత్ర ♦ వణాములన
హరిపదంబును నీశు ♦ శిరమునైన నభంబు
న నభోగతులు నించు ♦ ననలనంగఁ

తే. జరమగిరియను మరకాడు ♦ జలధినరణిఁ
దరణిడించిన నతఁడు త ♦ త్సలిలమగ్న
విమలముక్తాఫలంబులు ♦ వెలికిఁ జొనిపె
నసఁగ నవతారకా నికా ♦ యంబులడరె.

(వసుచరిత్రము 4 ఆ॥ 15 ప॥)

సీ. ధ్వాంతదంతావళో ♦ త్కర పుష్కరోద్ధూత
గగనగంగాపయః ♦ కణములనఁగ
శర్వతాండవ దిదృ ♦ క్షా సమాగత నిర్జ
రీ హార మాక్తిక ♦ శ్రేణులనఁగ
శభ్రి కళింపజా ♦ హ్రదమునఁ నిండార
విరిసిన తెలిగల్వ ♦ విరులనంగ
భావి నిశాచంద్ర ♦ వదనంబునకిడు
దిక్కుడ్యములఁ బెండి ♦ చుక్కలనఁగఁ

గీ. కీర్తిక్రీడితసెనొక్క మొగి నెల్ల ♦ దిక్కులందు
క్షీర ఘనసార పాటీర ♦ తారహార
హీర పారద నారద ♦ శారదాభ్ర
గౌరరుచిమీఱఁ దారకా ♦ వారమపుడు.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 63 ప॥)

IV

సీ॥ తనయశోవిశద ము ♦ క్తాసౌధపాళికి
నంబుదాయనము వా ♦ తాయనముగఁ
దనశౌర్య శిఖిశిఖా ♦ తతికి జాంబూనద
భూధరంబుపరంజి ♦ పూదెగాఁగఁ
దనబలోద్ధతరజో ♦ దంభకుంభినికిఁ దా
రా గ్రహంబులు గర్భ ♦ రత్నములుగఁ
దన దానధారాఖ్య ♦ వనధికి మిన్నేఱు
కల్లోలధౌత వారి ♦ కణముగాఁగఁ

తే. దన వినూతన సుగుణ సం ♦ తానవల్లి
సముదయంబున కంభోజ ♦ సంభవాండ
భాండములఖండ ఫల వితా ♦ నములు గాఁగ
వరలు భవ్యవిభా విభా ♦ వసుఁడు వసుఁడు.

(వసుచరిత్రము 1 ఆ॥ 116 ప॥)

. తనపృథుకీర్తిమ ♦ క్తాభత్త్రమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదం ♦ డంబుగాఁగ
తనప్రతాపసమగ్ర ♦ దావాగ్నిశిఖకు వ్యో
మంబు తదగ్రధూ ♦ మంబుగాఁగఁ
దననిరర్గళ దాన ♦ ధారాంబు అపనికిఁ

కైలాసశిఖరి సైకతముగాఁగఁ
దనకటాక్షస్యంది ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాఁగ
గీ. మహిని జెలువొందె మత్తారి ♦ మండలేశ
మకుట మణిగణ శాణాయ్య ♦ మాన చరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత ♦ నళినపాళి
చారుకీర్తిఁ హారిశ్చంద్రి ♦ చక్రవర్తిఁ.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 28 ప॥)

V

చ. తళులరనిక్కఁ బూఁతనెఱ ♦ తావియచిక్క నపాంగమాలికల్
మెఱుఁగులుగ్రక్క నూరుపుల ♦ మేలిమిఁ దేఁటులుచొక్క హారముల్
కులుచలుద్రొక్క ముంగురులు ♦ గ్రొంజెమటం బదనెక్క వేలుపుం
జెలువయొకర్తు చేదిజగ ♦ తీపతికిన్ శిరసంటె వేడుకన్.

(వసుచరిత్రము 5 ఆ॥ 75 ప॥)

చ. తళుఁగుపసూటదూల నునుఁ ♦ జెక్కుల లేఁజెమరంకురింప గు
బ్బలు నటియింపఁ దాళగతి ♦ బంగరు గాజులు మ్రోయ హారము
ల్మెఱుఁగొన నూర్పులుప్పతిల ♦ లేనడుమల్లలనాడ మెల్లనే
యలికులవేణియోర్తుఁ శిర ♦ సంటెను గెంజిగురాకుబోఁడికిన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 26 ప॥)

ఇటులనే యింకను మనుచరిత్రము మొదలగు గ్రంథములలోని పద్యములను బోలినపద్యము లిందు నక్కడక్కడనున్నవి కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిటఁ జేర్పమానితిని. ఇట్టి యనుకృతులను దమకవితలోఁ జొప్పించుటయే గొప్పగా నెంచినయీ కాలపుఁ గవితా పరిపాటి ననుసరించి సూరకవి వసుచరిత్రాది

ప్రబంధముల కవిత్వరీతులను గైకొని యన్వర్థాభిధాన మగు కవిజనరంజనమును జెప్పి యున్నాఁడు. ఈ యనుసరణములు కవియొక్క ప్రతిభకును గవితా సామర్థ్యమునకును గొఱంతగా నెన్నఁబడరాదు గదా ? సరసకవితా సామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁడగు పెద్దనార్యుఁడు మారన మార్కండేయ పురాణ మనుసరింపలేదా ! ఏదియెట్లున్నను సూరకవి మాత్ర మీకృతిని మిగుల సరసముగను శ్లాఘనీయముగను గావించెనని చెప్పకతప్పదు.

సూరకవి కవిత్వమునందలి యర్థాలంకారములు.

అర్థాలంకారము లనేకము లీకవి యీప్రబంధమునఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. అట్టియలంకారములుగల పద్యములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను.

1. ఉపమ:—

చ. పుర నికటాంచితోపవన ♦ పుష్పితసాలములం గదల్చుచున్
వరనులఁ దేలుచున్ సుమర ♦ జఃపటలంబులఁ గొల్లలాడుచున్
సురుచిరకంజపుంజములఁ ♦ జొచ్చి నటించుచు మందగాములై
కరులవలెం జరించుఁ జలి ♦ గాడ్పులు షట్పదశృంఖలల్దగన్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 10 ప॥)

క. కలశాబ్ధిఁ దరంగ పొన్నెల
పాలించెం దొలిదిక్కిదిఁ ♦ బూర్ణసుధాంశుం
డలరె నటుచున్న రమా
లలనాధిపు శంఖంగఁ దక్క ♦ శంకంబొప్పెన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 82 ప॥)

2. ఉత్ప్రేక్ష:—

(1) చ. అనుపమహేమసౌధ్య ఘటి ♦ తాంచేదవంత మణిప్రభాళిచే
వనయము దత్పురీవర మ ♦ హాగృహముల్ రెయిదో చకోరడగా
నొనరుచు టంజుమీ గృహము ♦ లొప్పె నిశాంత సమాహ్వయంబులన్
వినుతియొనర్పగాం దరమె ♦ వీటనుగ్గిన రత్నసంపదల్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 19 ప॥)

ఉ. యామవతీవధూటి బిగి ♦ యారం గవుంగిటం జేర్చుటం దదం
గామలచందనంబు మయి ♦ నంటెననం దెలుపర్యె బింబమా;
కోమలగాత్రి గబ్బిచను ♦ గుబ్బలకస్తురి అంటె నాకనో
నా మహిం దత్కళంకము గ ♦ నంబడెం గల్వల జేనికయ్యెడన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 7౦ ప॥)

3. రూపకము:—

1. గీ. చన్నుగొండల క్రేవల ♦ నంభవించు
బాహులతలజనించిన ♦ పల్లవములు
పడంతి కెంగేలు తత్కర ♦ పల్లవముల
జననమొందిన కళికలు ♦ పకియగోళ్లు.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 57 ప॥)

2. సీ. చిగురాకు టెఱసంజ ♦ జిగికిం బాండురకోర
కములుం భానురతార ♦ కములు గాంగం
బ్రసవ రసాసార ♦ పటిమంబునకు వాలు
కనుమము ల్వడగండ్ల ♦ గుంపు గాంగం
బ్రవహించు మధునిర్ఝ ♦ రములకుంబుపొర్లె
నెటతెప్పలేనెక త్రి ♦ న్నయలు గాంగ

మంజుతరనికుంజ ♦ కుంజరంబులకు రో
లంబముల్ శృంఖలా ♦ లతలు గాఁగఁ

తే. బ్రిసవకిసలయ ఫలరస ♦ రసికమధుక
ర పిక శుక నికరారవా ♦ క్రాంత దశ ది
గంతరాళము దనరె వ ♦ సంతకాల
మఖిలభూజన రంజనం ♦ బగుచు నంత.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 5 ప॥)

4. అతిశయోక్తి:—

సీ. మేనుమించులఁ జేసి ♦ వాని చాంచల్యంబు
వాలుగన్నుల యందుఁ ♦ గీలుకొలిపి
శశిసెమ్మొగమొనర్చి ♦ చంద్రునందలి కప్పు
కుటిలాలకములందుఁ ♦ గుదురుపఱిచి
కెంపువాతెఱఁజేసి ♦ కెంపుకాఠిన్యంబు
బటువు గుబ్బలయందుఁ ♦ బాదుకొలిపి
విరులు గోళ్ళొనరించి ♦ విరులసౌరభ్యంబు
నిట్టూర్పుగాడ్పుల ♦ మట్టుపఱిచి

తే. నలువఁ గావింపఁబోలు నీ ♦ చెలువనార
యనఁగఁ జెలువొందె నాచాన ♦ హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిదియం ♦ దములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు ♦ నలరుటమ్ము.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 70 ప॥)

2. క. లోకాలోక మహీధర
పాకోట, కులాచలములె ♦ కృతకాద్రులు, కే

శాకూళులుజలరాసులు,
శ్రీకరధృతిసాంద్రుఁడౌ హ ♦ రిశ్చంద్రునకున్.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 29 ప॥)

5. ఉల్లేఖము:—

1. చ. వలపులకున్నిదాన మలి ♦ వారముకోరనికోర్కి జాతికిం
దలఁపనికీడు పాంథ సము ♦ దాయము పాలిటివేఁబువిత్తు కో
కిలములనోముపంట స్మర ♦ కేవల శౌర్యహుతాశధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయమిలఁ ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 3 ప॥)

2. క. చిలుకల చదువులబడులయి
యలులకుఁ బానీయశాల ♦ లయి కోకిలమం
డలముల కామెతలయి వల
పులకునిదానంబులగుచుఁ ♦ బొలిచెందరువుల్.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 7 ప॥)

6. అర్థాంతరన్యాసము:—

గీ. ఇంతిసౌందర్య రేఖాది ♦ దృక్కుచేత
నెపుడు తెరవంతురను, వంచి ♦ నపుడుగోరు
నిమిషపరికల్పితాంత రా ♦ యమువిదిర్ప
భూమిపతులందు వాంఛాప్తి ♦ పూతిఁగలదె.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 37 ప॥)

గీ. విసముఁగంఠంబునను బ్రాల్చి ♦ విసముకంటె
నతిభయంకరమూర్తివీ ♦ వని శశాంక!
యుత్తమాంగంబునందు ని ♦ న్నుంచెహరుఁడు
వ్యర్థమే శర్వసర్వజ్ఞ ♦ వైభవంబు.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 40 ప॥)

7. ప్రతీపము:—

1. క. పుడమింబోతియలు దూఱెడు
పిడుగులు నడపులనెడాఁగు ♦ బెబ్బులిగుహాలం
దడఁగెడు సింహముసరియే
వడిగలతనమునను రాచ ♦ వారికివీటన్.

2. సీ. ఎలనాగ పల్కుల ♦ కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ ♦ జిలుకపల్కు-
లింతినెమ్మోముతో ♦ నీడు గాదంచునో
తళుకుటద్దముఁజూడఁ ♦ దలఁపఁడయ్యెఁ
బూఁబోఁడి బాహులఁ ♦ బోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ ♦ బూనఁడయ్యెఁ
బోలఁతిమైతావితోఁ ♦ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు ♦ ముట్టఁడయ్యె

గీ. బోటి నిట్టూర్పుగాడ్పుతో ♦ సాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృం ♦ తానిలంబు
సోంపునకు నించుకేనిఁగాం ♦ క్షింపఁడయ్యె
మదనసాయక ఖిన్నుఁడై ♦ మనుజవిభుఁడు.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 16 ప॥)

8. పరిసంఖ్య:—

సీ. బహుభాషణత్వంబు ♦ పటుశాస్త్రసంవాద
చుంచువిద్వజ్జన ♦ స్తోమమంద
భూరిశఖావంబత్యు ♦ దారవిలాసవ
చ్ఛాలదారినాకటా ♦ క్షములయంద
చంచలభావంబు ♦ సముదగ్రభవ్రదం
తావళరాజిపై ♦ స్తములయంద

పక్రిభావంబు దు ◆ ర్వారపక్రిమసము
ద్భటభటాధిజ్యాచా ◆ పములయందె
కాని పురమున జనులందుఁ ◆ గానఁబడద
నంగనెంతయు నప్పృష్టి ◆ ణము చెలంగు
హీరమణిమయసౌధాగ్రి ◆ హేమకలశ
భాజితస్వర్ణదీస్వర్ణ ◆ పద్మమనుచు.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 25 ప॥)

9. సహోక్తి:—

సీ. తరుణపల్లవ లతాం ◆ తములతోఁ గూడనె
వలరాజు శౌర్యకీ ◆ ర్తులువెలింగె
నంచితసుమపూరం ◆ ధాసారములతోన
విరహిణీ బాష్పాంబు ◆ వృష్టిగురిసెఁ
గమనీయ లతికాపరి ◆ కాండంబు తోడనె
శుకపిక మధుకరో ◆ త్సుకతనిగిడె
మలయానిలాంకూర ◆ ములతోనకాముక
సమితి వాంఛాకంద ◆ ళములుప్రబలె
భవ్యనవ్యప్రభా పరం ◆ పరలతోన
పరిమళంబులు దొప్పమై ◆ పర్వెదిశల
సకలఋతుసార్వభౌమ వ ◆ సంతఋతువు
త్రిభువనీమోహనంబయి ◆ తేజరిల్లె.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 4 ప॥)

తే. తమముడరెఁ బాంధజనమోహ ◆ తమముతోడ
వహ్నివెలుఁగొందె మహశౌర్య ◆ వహ్నితోడఁ
దారకలుదెల్విఁగనె సఖి ◆ సారికాప
రంపరలతోడ నెంతయుఁ ◆ బెంపుమీరి.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 64 ప॥)

10. అనన్వయము:—

చ. వనితవిలాసభాగవయ ♦ వంబులకుం బరికించి చూడఁగా
నెన మతిలేవువాని కవి ♦ యే యొనయంచు మదిం దలంచికా
యనుపమతన్మనోజ్ఞకర ♦ భాకృతిగా నొనరించె సూరువు
ల్వనజదళాయతేక్షణకు ♦ వారిజసంభవు పేరుపెట్టిదో.

11. శ్లేష:—

సీ. పద్మాకరము లౌట ♦ భవనరాజంబులు
విష్ణుపదంబంటి ♦ వినుతికెక్కె
రత్నాకరంబౌట ♦ రమణీయవప్రంబు
గగన స్రవంతితోఁ ♦ గలసి మెలసె
సుమనోభిరామత ♦ శోభిల్లుటనుదోఁట
లతులాప్సరస్సమ ♦ న్వితములయ్యె
రాజవతంసులై ♦ రాజిల్లుటను నృపు
లమలదుర్గాధి ప ♦ త్యమునమనిరి
భోగులకు నాశ్రియంబయి ♦ పొలుచుకతన
సన్నుతుకి నెక్కెనదిబలి ♦ సద్మమనఁగ
నిత్యకల్యాణ లక్ష్మిచే ♦ నెగడుకతన
నాపురంబొప్పు విబుధాల ♦ యంబనంగ.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 23 ప॥)

మ. అమృతాంభోనిధి లక్ష్మితోడనుద ♦ యంబై రాజనంబొల్చి తో
రముగా సత్పథవర్తి నానెగడి స ♦ ర్వజ్ఞావతంసుండవై
కమనీయాఖిల సద్గుణంబుల నుతు ♦ ల్గయికొన్నని న్నెన్నశ
క్యమె యీయుత్పల పత్రిలోచనగ్రుపం ♦ గాపాడు రాకాశశీ.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 30 ప॥)

తే. కొమ్మల గదల్చు నెప్పుడుఁ ♦ గమ్మగాలి
విధుతనయుఁడు మనోజ్ఞుఁడు ♦ మధుఁడు జాతి
వైరిదోషాకరుం డుడు ♦ వల్లభుండు
గలికి వీరికినుగుణంబు ♦ గలుగు టెట్లు.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 34 ప॥)

12. భ్రాంతిమంతము:—

మ అతులోత్సాహము లుప్పతిల్లనిక ♦ టో ద్యానంబులం బొల్చు కే
కితతుల్ ప్రీటను జిత్రనర్తనకలా ♦ కేళినిఁ జృంభించు భ
వ్యతరాభ్రంకష రత్నసౌధపటలీ ♦ వాతాయన వ్రాతని
ర్గతకాలాగరుధూపధూమ్యాలు మెయి ♦ ల్గా నెంచియెల్లప్పుడున్.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 21 ప॥)

మీఁదఁజూపిన యలంకారములు గాక యింకను మఱి కొన్నిగలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిని నంతటితో విరమించితిని సరసమగు నర్థమునే మిక్కిలిగ నపేక్షించిన కారణమ చేత నీకవివరుఁడు వాగాడంబరమున కాశించి శబ్దాలంకారవ లనంతగాఁ బాటింపలేదు. కాని యర్థసందర్భమునకు భంగము లేకుండయుచితమైన శబ్దాలంకారములను గూడ నచ్చటచ్చటఁ గవివాడి యున్నాఁడు:—

× × × × ×

1. అనఁగఁజెలువొందెనా చాన ♦ హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిది యం ♦ దములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు ♦ నలరుటమ్మ.

× × × × ×

2. సరసనిభమూర్తి వినిహిత ♦ సంశ్రితార్తి
సాధుకీర్తి హరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

— సూరకవి కవిత్వము. —

సూరకవికిఁ బిదపనో లేక యతఁడు జీవించియున్నకాల ముననో యీకవిజనరంజనము పండితుల యాదరణమునుబొంది యాంధ్రకవి ప్రపంచమున నబ్బయామాత్య కృతమగు కవిరాజ మనోరంజనము మొదలగు గ్రంథములతోపాటు పిల్లవసుచరిత్ర మను ప్రసిద్ధిగాంచినది. అట్టి ప్రసిద్ధిని బొందుటకు దీనియందలి వసుచరిత్రపుఁబోలిక లోకకారణమయి యుండుట యటుండ గ్రంథమునందలి వర్ణనాంశముల పట్లఁగవి చూపిన ప్రౌఢిమ యు రసపోషణమును బ్రధాన హేతువులై యుండవచ్చునని తోఁచెడిని. కథావిన్యాసమునఁ గల్పనా కౌశలమును జూప నవకాశము లేక పోయినను గవి వర్ణనాంశముల పట్లఁ దన ప్రౌఢిమను జూపి యాధునిక ప్రబంధకవీశ్వరులలో నుత్తమ స్థానము నధిష్ఠించెను.

ఈకవివరునకు సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ జక్కని వైదుష్యము కలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నాటకాలంకార సాహిత్యము కలవాఁడగుటయే గాక పాణినీయ వ్యాకరణజ్ఞానము గూడనై యుండినట్లుగ నీతని గ్రంథములను బట్టి తెలియవచ్చె డిని. కవిసంశయ విచ్ఛేదములోని.

గీ. ఆంధ్రమర్మంబులు దెలియంగ ♦ ననువుపడదు సె
పకటసంస్కృత శబ్దితసూ ♦ త్రములచేత

నవనిఁబాణిని ఘటితెసూ ♦ త్రాక్షితశ్రేణి
తెనుఁగు టీకలచేత సా ♦ ధింపనగును.

అను నీపద్యమును బట్టియు, శ్రీరామదండకములోనిసంస్కృతపద భూయిష్ఠమగు రచనను బట్టియు, కవిసంశయ విచ్ఛేదములో నితఁడు వాడిన "ల్యప్పు" మున్నగు వ్యాకరణపరిభాషను బట్టియు నితనికి సంస్కృత వ్యాకరణమునఁ జక్కని జ్ఞానముకలదని నూహింప వచ్చును.

సర్వవిధముల నుత్తమ కవిత్వమనిచెప్ప నొప్పునది యెట్లుండవలెనో సూరకవి, తనకవి సంశయ విచ్ఛేదములో విశదీకరించియున్నాఁడు.

* సీ. యతి, యుక్తవాక్యాను ♦ గతినంటవలయు వ
త్సంబు ధేనువు వెంటఁ ♦ దవిలినట్లు
మెట్టి మీఁదనుగాలు ♦ పెట్టఁగ దండ యం
దిచ్చినట్టులు ప్రాస ♦ మెనయవలయు
సానఁబట్టిన మణి ♦ చందానఁబదముల
నారీకుభంగిబం ♦ ధంబువలయు

---

* సూరకవి యీయభిప్రాయమునే తన యితరగ్రంథముల యందుఁ గూడఁ దెలిపి యున్నాఁడు—
1. గీ. కవిత సేరుపుయతి గూర్చు ♦ కరణిదెలుపు. (రామలింగేశ శతకము)
2. క. యతి దవలవలయు వాగను
గతి ధేనువువెంటనంటి ♦ కదలెడు పత్సా
కృతి నదియె కవనచతురిమ
వితరణఖని ! పాణ్యపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.
(వేంకటమంత్రి శతకము.)

దివివెలుంగు మెఱుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లర్థంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ దెలియవలయు
గీ. వలఁతి తొలపడ్డ చంద్రమం ♦ డలమువలన
జలజలను రాలునమృతంపు ♦ జాలులీల
రసముతులకింప వలెనట్టి ♦ రమ్యకవిత
రసికరసనా రిరంసచేఁ ♦ బ్రబలకున్నె.

ఇట్టి యాదర్శమును దనముందిడుకొనిన వాఁడగుటచేతనే సూరకవి యీప్రబంధమును గవిజనహృదయావర్జకముగ నొనర్చి యన్వర్థాభిధానముగఁ జేసి యున్నాఁడు.

కథా సంవిధానమునఁ జెప్పఁబడిన చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులయన్యోన్యానురాగబీజము వారివారిచిత్రపటములను నొండొరు లుపలక్షించుట చేతనే మొలకలెత్తిన దని చెప్పియు బ్రాహ్మణసందేశమునుజొనిపియు సంభావ్య విషయనిరూపణము గావించి, యిరువురు రాజ్యాధిపతులు వియ్యమందిన విధమునఁ జంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవమును క్షత్రియోచిత మర్యాదల ననుసరించి మిగుల మనోహరముగ నభివర్ణించియున్నాఁడు. దృఢవ్రతుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు హరిశ్చంద్రుని దరికి దూతగావచ్చిన సందర్భమున నాయతిథిని హరిశ్చంద్రుఁడు పూజించుటలో వైదికసంప్రదాయము ననుసరించి సంస్కృతభాషామయముగ నతిథి సత్కారవాక్యములనుగవియిట్లు నడపియున్నాఁడు.

సీ. వందనం తే విప్ర ♦ వల్లభాదిమసార్వ
భౌమ తుభ్యం సదా ♦ భద్రమస్తు
అతోఽత్ర పాంథ భవ ♦ దాగమన్నం కుతో,
విజయాస్పద పురాద్వి ♦ వేకధుర్య
తవనామకిం ద్విజో ♦ త్తమ్మద్యధవ ప్రజోవి
పార్హిహ్యకృ నేక్షితః ♦ పార్థివేంద్ర
యుష్మదాగమన ప్ర ♦ యోజనం కిం విప్ర
రహసి వక్ష్యే ధరా ♦ రమణవర్య
గీ. యనుచు నన్యోన్య పరిభాష ♦ లాడి విదవ
సముఖమందున్న [illegible] ♦ జనుల నెల్ల
[illegible] ♦ [illegible]
మంతనంబుండె వసుమతీ ♦ కాంతు డప్పుడు.

బ్రాహ్మణ పూజయునందును నతిథిపూజయు యజ్ఞ ములే యనఁ జనును గాన (యజ్=To worship) నట్టి యజ్ఞ విషయమున వికృతిభాష నుపయోగించుట తగునా, బట్టి తెమ్ముగు గీర్వాణభాష నుపయోగించిరని యాచిత్రమునుగా నుండనని సకలా గమ సంప్రదాయాభిజ్ఞుఁడగు సూరకవి తలంచెనా యని యా లోచింపవలసి యున్నది. "వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాపశబ్దైరితి స్మృత్యనుమిత్య వగమ్యమానోప శబ్దనిషేధోపి క్రతువిషయ ఏవ..............................అత ఏవ వ్యాకరణమహా భాష్యే సరోస్వ్యప శబ్దనిషేధః క్రతు విషయఏవ నతు వ్యవహా రవిషయ ఇతి ప్రతిపాదితం, తత్రస్వదేశ భాషాభిమానధాపే

యాఃపండిత శశాంకాః నిశ్శంకాస్స్వదేశ భాషాకావ్య నిర్మాణేషు ప్రవర్తంత ఏవ.

(అహోబల పండితీయము. 89 పేజీ.)

అను నహోబల పండితుని ధోరణినిబట్టియు నాతఁడుదాహరించిన మహాభాష్య ప్రమాణమును బట్టియు యజ్ఞవిషయమున దేశభాషల నుపయోగించుట నిషిద్ధమని తెలుచున్నది గదా! ఇట్టి గంభీరమగు సూరకవి యాశయమును బరిశీలించువారికెల్లను నాతనికిఁగల సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞానమును నహోబలపండితీయాదు లందలి పాండిత్యమును, వైదిక సంప్రదాయాభిజ్ఞతయు నుచితజ్ఞతయు విశదపడక మానవు.

ఇంక నితనికవితా విశేషములను గూర్చి కొంచెముచెప్పవలసి యున్నది. సూరకవికవిత్వముసంస్కృతపదభూయిష్ఠమైనప్పుడుమధురమై యనర్గళధారకలదై కదళీపాకమున విరాజిల్లుచు "కవితాతత్త్వంబు సూరకవికే తెలియుఁగా" అను నాతని సమకాలికుల యభిప్రాయమును దృఢీకరించు చున్నది. ఇతని కవితనుగూర్చి పండితులొసఁగిన యభిప్రాయముల నీదిగువఁబొందుపఱచు చున్నాఁడను.

"అడిదము సూరన—ఇతఁడొక సుకుమారకవి. కవిజనరంజనమను నొక చిన్నకావ్యమును రచియించిన వాఁడు.

దానిని పిల్లవసుచరిత్ర మని చెప్పుదురు. అది తన పడసిన వా[illegible]ము నన్వర్థము చేయుచున్నది. ”

× × × × ×

బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులువారు- (శబ్దరత్నాకరము పీఠిక.)

“ ఇతఁడు చేసిన గ్రంథములలో నెల్లఁ జంద్రమతీపరిణయ మను నామాంతరము గల కవిజనరంజనము మిక్కిలి ఖ్యాతిపాత్ర మైనది. ఇది మూఁడాశ్వాసములు గల చిన్న ప్రబంధమైనను దీనియందలి గుణసంపదను బట్టి పండితులు దీనిని పిల్లవసుచరిత్ర మని వ్రాయుచున్నారు.

× × × ×

రావుబహదూరు క॥ వీరేశలింగము పంతులుగారు-
(ఆంధ్రకవుల చరిత్రము [illegible] భాగము.)

“ సరసకవిత్వవైభవ ” అని యీకవి వహించిన బిరుదు సార్థకమని యెన్నుచున్నారము. ఇతఁడు రచించిన కవిజనరంజనము [illegible] కొలఁది ధ్వనులను మాధుర్యము జిలికించుచున్నది. ఆ గ్రంథమన్ని విధముల వసుచరిత్రము పోలికఁ గొన్ని చోట్ల మించి యొప్పుచుండుటచేతనే దాని కప్పటివారు పిల్లవసుచరిత్రమని పేరిడిరి. కవిత్వము హృద్యముగా నుండును. ధ్వనియే [illegible] నాఁటి కావ్యములకే భూషణము [illegible]

గ్రంథములను రచించి నలుగురానను బేరుప్రతిష్ఠలం గాంచి యాకవి మించెను. ఈతని కవిత్వమున నలువదిపాళ్ళు సంస్కృతమును నలువదిపాళ్ళు తెనుఁగునుగలదు.

× × × × ×

రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు బహద్దరు గారు–

(చంద్రాలోకమునకు నుపోద్ఘాతము.)

[illegible] నేక గ్రంథంబులు రచియించె. అందుఁజంద్రమతీపరిణయము లేక కవిజనరంజనమను నది ప్రబంధము. ఇది ప్రబంధమనఁదగి దాని రచియించిన కవిపేరు శాశ్వతముగ భూమి యందుండు నట్లొనర్చె."

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు–(కవిజీవితములు.) ×

"... వసుచరిత్రములోని శల్పనములను గథపట్టులను ననుసరించి చెప్పినవారిలో ముఖ్యుల గ్రంథములు పిల్లవసుచరిత్రములని ప్రసిద్ధినిజెంది యున్నవి.

× [illegible] × ×

ఆడిదము సూరకవి ప్రణీతమగు కవిజనరంజనములో [illegible] వర్ణనలు [illegible] యున్నవి. కాని యిందు గ్రంథా[illegible] గతమైయున్న [illegible]

[illegible]

[illegible] చిన్నశీతారామస్వామి [illegible]

కవిసంశయవిచ్ఛేదము:—ఇది మూఁడు ప్రకరణముల లక్షణగ్రంథము. ఇందలి ప్రకరణములకుఁ దరంగములని పేరు. అందు మొదటి రెండుతరంగముల యందును గవి తనకాలమునకుఁబూర్వమున నున్న వ్యాకరణములలో లేని కొన్ని నూతనవిషయములను జేర్చి వానికి సూత్రములుగల్పించి లక్ష్యములను భారతాదిగ్రంథములనుండి చూపియున్నాఁడు. రెండవ తరంగమునందు శకటరేఫనిర్ణయమును గూర్చికొంతవఱకును, మూఁడవ తరంగమునందుఁ దద్భవములు గలిగిన విధమును గూర్చి కొంతవివరముగను వివరించియున్నాఁడు. దీనియందుఁ దాను జేసినవిషయములను సూరకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

క. కవిజన సంజీవనిలోఁ
దవిలినపద్ధతులు మతి యి • తరలక్షణల
క్ష్యపనిర్దిష్టగతులు చె
ప్పవలయునని వేఱొక్క • పద్ధతిఁ జేసెన్.

క. ప్రియమందఁగఁ గవులు కవి
త్రియనుకవిత్వాను సరణి • దవ్వక కవిసం
శయవిచ్ఛేదంబను నా
హ్వయమిడి లక్షణ మొనర్తు • నార్యులు మెచ్చన్.

భారతాదిగ్రంథముల యందు మహాకవులు ప్రయోగించిన ప్రయోగములను సూరకవి లక్షణ సమ్మతములుగా సాధించి యుదాహరించెను. అట్టివానిని గొన్నింటిని నీదిగువ వ్రాయుచున్నాఁడను.

1. లక్షణము:—

గీ. ఇడఁగవచ్చును హ్రస్వంపై ♦ నిత్యసంధి
ధాత్రి నొక్కొక్కచోటను ♦ మట్టుమీఱఁ
గొలఁదిని నఘమడంపఁ ♦ గోరెదు శేఖర
వన్నయార్యు కవిజ ♦ నానుమతిని.

ప్రయోగము:—

1. క. ఇరఁదుమదీయ పురోహితుఁ
డితనికిఁ దగ నెల్ల వసుతె ♦ తెంగించిపుడే.

(ఉద్యోగపర్వము)

2. క. ....
జమ్మివనం బాత్రిఁకి విడిచి ♦ చాడయువాకం
దిమ్మదుడు...............

(విరాటపర్వము.)

3. సీ. వర్ణించి యతనికేఁ ♦ దగుదునో తగనొ య
నించుకించుక సంశ ♦ యింతు కాత్మ.

(నైషధము—శ్రీనాథుఁడు.)

4. చ. నిగ డిరువై పులస్త్యదల ♦ వేటయిరీటగు వీటికోట.

శుద్ధాంధ్రరామాయణము.

(అడిదము బాలభాస్కరుఁడు.)

ఇకారసంధి శ్రుతికటువుగా నుండునని ప్రాచీను లద్దాని సంగీకరింపరయిరి. అట్లయినను శ్రుతికటువు కాని, ఇకారసంధి దుష్టముకాదని నా యాశయము. "...............

"రా తెలివెందునుం గలదె" (ఉద్యోగ పర్వము. 2 ఆశ్వాసము, 225 పద్యము) అని తిక్కయజ్వ ప్రయోగించి యున్నాఁడు. సామాన్యముగా 'ఇకారము'నకుఁ దాలవ్యాచ్చు పరమగునపుడు సంధిశ్రుతి హితముగానే యుండును. ఇకారసంధి దుష్టమను నిబంధనమునకు, అకారాదిపరకేకార సంధియే దుష్టమనియున్నఁ దగును. ఆలోచింపఁగా, క్త్వార్థకేకార సంధినిషేధము తాలవ్య స్వరపరకస్థలముల యందుఁగాదని మహాకవి ప్రయోగములు స్ఫురించుచున్నది. ఇట్టి భాషాతత్త్వమును గనుపెట్టియే యితర కవుల ప్రయోగములను గనుపెట్టియే [illegible] చియున్న సమర్థుఁడగు సూరకవి క్త్వార్థక సంధివిషయమున నట్టి వ్యవస్థ నేర్పఱచి శ్రుతిహితములును మహాకవి ప్రయుక్తములు ననగు నికారపరక క్త్వార్థకసంధులనే యుదాహరించియున్నాఁడు.

2. లక్షణము:—

గీ. కర్మధారయంబు • గాఢించు చోటను
సూఁదివలుక వచ్చు • నొక్కచోట
స్ఫుటకృపా విభూతిఁ జొలుచున్ • శివుఁడుమాకు
నభిమతార్థ మిచ్చు • నన్నయట్లు.

ప్రయోగము:—

ఈ..ని
ల్వారుణాప్రముఁడు పోఁచు గాలిచిక రి • మ్మాధీశులిమ్మాళిన్.

[కవులక్షణము:]

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యందలి 'నుమ్వోచ్ఛతః' అను సూత్రమును బట్టి, యుదంత స్త్రీసమాదులకుఁ బరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్రుతాగమము నిత్యముగావచ్చునని తేలుచున్నది ఈయభిప్రాయమునే * బాలవ్యాకరణములో సంధిపరిచ్ఛేదము లోని యిరువదిమూడవ సూత్రము విశదీకరించు చున్నది. కాని, ఉకారాంతములగు ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కావుం బుటచే జేసి హానికీయాగమము రాదనియే ప్రాచీనాధునాతనవైయాకరణుల యభిప్రాయము. ‡ బాలవ్యాకరణములోనిసమాసపరిచ్ఛేదమునందలి యేడవసూత్రమున స్త్రీసమశబ్దమును జెప్పి యప్పురల ధాతుజవిశేషణపదమును గ్రహించుటయే, ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కానేరవన్న సిద్ధాంతమును వెల్లడించుచున్నది. లోకవ్యవహారమునందును మహాకవి వ్యవహారమునందును ధాతుజవిశేషణములకుఁ బరుషసరళములుపరములగునపుడు ద్రుతాగమము లేకుండుటయే తఱచు గానఁబడుచున్నది. అట్లయినను గొన్నిచోట్ల మహాకవి ప్రయోగములలో ధాతుజవిశేషణములకుఁబరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్రుతాగమము వచ్చుట లేక పోలేదు.

---

* సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీసమంబులకుం బుంపులకుం బరుషసరళంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమంబగు.

‡ కర్మధారయంబు లిద్రిక, స్త్రీసమ, ముగంత, ధాతుజవిశేషణపూర్వపదంబులు యగుం...

మ. పలుకుం దొయ్యలిమాళి కాంతికెనయా ♦ బాగాలునయ్యింతి చె
క్కుల(బోలుందెలనాకులు........................

(పాండురంగమాహాత్మ్యము 1ఆ॥ తెనాలి రామకృష్ణకవి.)

అట్లు వచ్చినప్పుడట్టిచోట్ల, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమ మువచ్చునని సూత్రించుటయే యుచితమై యుండును. కాని యిప్పటి వైయాకరణు లట్లంగీకరింపక యట్టి స్థలములయందలివి ధాతుజవిశేషణములు గావనియు నవిదేశ్యములగు స్త్రీసమశబ్ద ములయి వేఱుగానున్నవనియు సిద్ధాంతీకరించు చున్నారు. కాని సూరకవి మాత్ర మట్లభిప్రాయపడక, సహజముగా(గొన్ని యె డల నట్లుధాతుజవిశేషణములకుసహితము పరుషసరళేతరములు పరములగునపుడును, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమము గలదని యుదాహరించి యున్నాడు.

3. లక్షణము:—

గీ. ధరబుకారాంతశబ్దంబు ♦ ద్వంద్వమైన
శేషయగుచు(బ్రవతిల్లు ♦ దృఢముగను
పతిప్రవరహాయ వాగ్వధూ ♦ నేత్రముఖను
రాళి వందితపాదాబ్జ ♦ యన్నయట్లు.

ప్రయోగము.

ఉ. ....రామమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులు ము ♦ దంబున(గాచిరె యే యుగంబునన్.

[ఆదిపర్వము.]

ఈయభిప్రాయమునే బాలవ్యాకరణములో సమాసపరి చ్ఛేదములోని యిరువదినాల్గవ సూత్రము (ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు విభాషనగు) విశదీకరించుచున్నది. బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికలో నీసూత్రముక్రింద నీయఁబడిన వ్యాఖ్యానములోని కొన్ని పంక్తుల నిచట నుదాహరించుచు న్నాఁడను.

మీఁది పద్యమునందు "మాంధాతృరఘు క్షితీశులు అనిన ద్వంద్వంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు రేఫాదేశయుక్తం బై భారతంబునందున్నట్టు లెంచి యడిదము సూరకవి "గీ. ధర ఋకారాంత..................యన్నట్లు" కవి సం—ప్రథమ. 28 ల. అను పద్యలక్షణమునకు లక్ష్యంబుగాఁ జూపెను. అప్ప కవిపయి పద్యచతుర్థ పాదంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు భార తరచనాసమయంబున ఋకారాంతముగానె రచియింపఁబడినదని యెంచి రేఫశ్లిష్టమైన యక్షరంబులకు రేఫశ్లిష్టంబు గాని యక్ష రంబు ప్రాసంబుగా నుండవచ్చునన్న దానికిఁ బయిపద్యం బుదా హరణంబుగా నిరూపించెను. కొన్ని ప్రాచీన భారతపుస్తకముల యందు రేఫయుక్తంబుగాను, మఱికొన్నిటి యందు రేఫవిరహి తంబుగాను మాంధాతృశబ్ద ముండవచ్చును. కావునఁ బూర్వో క్తకవులిద్దఱును నుభయవిధంబుగా నభిప్రాయపడిరి. శాస్త్రం బున 'మాంధాతృరఘుక్షితీశులు' అన్న ద్వంద్వంబులో రఘుక్షి తీశ శబ్దంబు సమాసచరమావయవంబు (కడపటి పదంబు) కాన

దానికిఁ బూర్వంబునందున్న మాంధాతృశబ్దంబునకు రేఫాదేశం బురావచ్చును. " (పేజీ 200.)

4. తద్భవపదలక్షణము:—

గీ. ద్విత్వవర్ణంబులను మీఁ ♦ దిదియ యొండెఁ
గ్రిందిదియ యొండెఁ దొలఁగును ♦ జెందుదుముప్రు
లొక్క కొన్ని పదంబుల ♦ నరగ భూమి
కలుగు బంధుత తటవర్గ ♦ ముఖము శర్వ.

క. బుత్వమునకు నిత్వమునకు
నేత్వము సిద్ధించు నోత్వ ♦ మెవయును నుత్వం
బౌత్వమునకు నోత్వంబగు
నైత్వం బేత్వమగు సుమశ ♦ రాననమథనా.

సూరకవి యేలకో లక్షణమును జెప్పుచు లక్షణభాగము నుదేటగీతిలోను లక్ష్యభాగమును అంట వెలదిలోను నొకేపద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు. మీఁద నీయఁబడిన 'ఇడఁగవచ్చు లృప్పై నిత్వసంధి' అను పద్యమే దీనికిఁదార్కాణము. ఇదెంతయు వింతగాఁ జూపట్టుచున్నది.

సూరకవియుఁ గూచిమంచి తిమ్మకవియు సమకాలికులుగాఁ గనఁబడు చున్నారు. ఆ కారణముచేతఁ గవిసంశయ విచ్ఛేదమును సర్వలక్షణ సారసంగ్రహమును నొకే కాలమునఁబుట్టిన లక్షణగ్రంథములని చెప్పవలెను. తిమ్మకవి గ్రంథము సూరకవి గ్రంథముకంటె నిస్సంశయముగ విపులతరమగు గ్రంథమని చెప్పవలసి యున్నది.

3 చంద్రాలోకము:—ఇది యొకయలంకారశాస్త్రము. దీనిని పీయూషవర్ష బిరుదాంకితుఁడగు జయదేవమహాకవిసంస్కృతమున రచియించెను. ఇందలి భాగములకు మయూఖములని పేరు. అవిపది. అందు నైదవ మయూఖములోని యర్థాలంకారములను నూటిని దీసికొని సూరకవి తెనిఁగించెను. సంస్కృతచంద్రాలోక కర్తృత్వము నేలకో సూరకవి కాళిదాసున కారోపించుచు నీక్రిందిపద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. బాలురకునైనఁ దెలియఁగఁ ♦ గాళిదాసు
మునురచించెఁ జంద్రాలోక ♦ మనుద్రిలింగ
భాషఁ జేసితి నీకృప ♦ భవ్యముగను
దీనిఁ గరుణించి కైకొమ్ము ♦ దేవదేవ.

omit from 24

ఈవిషయమున సూరకవి పొరపాటు పడెనని చెప్పకతప్పదు. ఏలయనఁ జంద్రాలోకమను దానినిఁ గాళిదాసురచించినట్లు గాని యట్టిది ప్రచారమున నున్నట్లు గాని తెలియరాదయ్యెను. ఒకప్పుడు సూరకవికి దొరకిన సంస్కృత గ్రంథమున 'కాళిదాసకృత చంద్రాలోకమని' యుండిన నుండవచ్చును. ఆ వ్రాఁత యందలి యథార్థమును బరిశీలింప నవసరము లేదనుకొని సూరకవి యీతీరునఁ బొరపడియుండిన నుండవచ్చును. ఈరీతిగ భ్రమపడిన వారింకొకరగపడు చున్నారు. వారు పురాణనామచంద్రికను వ్రాసిన యెనమండ్రం వేంకటరామయ్యగారు. ఆయన తమ గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసి యున్నారు:—

చంద్రాలోకము—ఒక యలంకార శాస్త్రము. ఇది కాళి దాసకృతము. (పు॥ నా॥ చం॥ 67 వ పేజీ.)

ప్రకృతమున నీయాంధ్ర చంద్రాలోకమునకు మాతృక యేదియో తేలవలసి యున్నది. పరిశీలించి చూడఁగా సూరకవి జయదేవ కృతమగు చంద్రాలోకములోని యర్థాలంకార మయూఖమునే తెనిఁగించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కాని శ్రీయుత అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగా రభిప్రాయ పడిన ట్లప్పయ దీక్షితుల వారి కువలయానందకారికలను దెనిఁగింప లేదు. ఉమాకాంతముగారు తమ యాంధ్రచంద్రాలోక పీఠికలో "తన నాదరించిన వేంకటపతిరాయలను దీక్షితుఁడు శతాలంకారము లలోఁ జివరదియైన హేత్వలంకారము యొక్క లక్ష్యమునందు స్మరించెను. ఆలక్ష్యమిది. "లక్ష్మీవిలాసావిదుషాం కటాక్షా వేంకటపతిభోః॥" సూరకవి యీలక్ష్యమునే.

గీ. కార్యకారణములకు నై ♦ క్యమగు నేనిఁ
గృతులఁగొందఱు హేత్వలం ♦ కృతియయంద్రు
సత్కవులకున్ రమావిలా ♦ సములు వేంక
టేశ్వరకటాక్షములనంగ ♦ నింపుమాళి.

అని యాంధ్రీకరించెను. కనుక సూరకవి కువలయానంద కారిక లనే యాంధ్రీకరించెనని, శశవిషాణప్రాయమైన కాళిదాసకృత చంద్రాలోకమును గాని జయదేవుని చంద్రాలోకమును గాని యాంధ్రీకరింప లేదని స్పష్టమగుచున్నది" అని వ్రాసి యున్నారు.

కాని యిందును బొరపాటులు గలవు. 'లక్ష్మీవిలాసాన్వితముపాం
కటాక్షా వేంకటప్రభోః॥' అనుదీనియందలి 'వేంకటప్రభోః' అను
దానిఁబట్టి దీక్షితుల వారు తమ పోషకులను స్మరించిరనివ్రా
సిరి. కాని యియ్యది జయదేవ కృతచంద్రాలోకముననే కాన
వచ్చుచుండుట చేత సుమాకాంతముగారి యూహ సరికాదని
చెప్పవలెను. ఇచ్చటి వేంకటప్రభు శబ్దమును దైవపరముగాఁ
దీసికొనవలెను గాని ప్రభుపరముగా ముడివేయరాదు. కాఁబట్టి
సూరకవి యాంధ్రీకరణమునకు జయదేవుని గ్రంథమే మూల
మని తలఁపవలెను.

సూరకవి యాంధ్రీకరణము సంస్కృత చంద్రాలోకము
నకుఁ జాలవఱకు దగ్గఱగనే యున్నది. అప్పయదీక్షితుల వారి
గ్రంథసహాయము నితఁడపేక్షింపక పోలేదు. అవసరమగు పట్లఁ
గువలయానందములోని విషయముల నితఁడు గ్రహించి వాడు
కొనెను. మొత్తము మీఁద సూరకవి యాంధ్రీకరణము సరస
ముగను, ఉపయోగకరముగను నున్నది. ఉదాహరణమునకయి
కొన్ని శ్లోకములను, పద్యములను నిచటఁ జూపుచున్నాఁడను.

శ్లో॥ ఉపమా యత్ర సాదృశ్య । లక్ష్మీరుల్లసతి ద్వయోః ।
హంసీవ కృష్ణ తే కీర్తి । స్స్వర్గంగా మవగాహతే ॥
వర్ణ్యోపమాన ధర్మాణా । ముపమా వాచకస్య చ ।
ఏక ద్విత్ర్యనుపాదానా । ద్భిన్నా లుప్తోపమాష్టధా ॥

సీ॥ వర్ణ్యముపమాన ముపమాన ♦ వాచకము స
మానధర్మము సంఘటిం ♦ పనగునుపమ ;

హాంసిచంద్రాన నీకీర్తి ♦ యబ్జనాభ
యభ్రగంగావగాహనం ♦ బాచరించు.

(మీఁది రెండు శ్లోకములలోని లక్షణములనుండి పూర్ణోపమ లక్షణమును గ్రహించి మూలములోని లక్ష్యమునే యిచ్చినాఁడు.)

(2) శ్లో॥ చేద్బింబ ప్రతిబింబత్వం । దృష్టాంత స్తదలంకృతిః ।
త్వమేవ కీర్తిమాన్రాజ । న్విధురేవహి కాంతిమాన్ ॥

క. కృతిబింబ ప్రతిబింబా
కృతిఁదగ దృష్టాంతమగును ♦ నృపనీవసము
న్నతకీర్తి సమన్వితుఁడవు
సితకిరణుఁడు కాంతియుతుఁడు ♦ క్షితినసుపాల్క న్.

(ఈపద్యము మూలమునకు సరిగనున్నది.)

(3) శ్లో॥ ప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్న । ముత్తరంచిత్రము త్తరం ।
కాచ కేవణరతాః । కేఖేటాః కించలంవయః ॥

క. కరగఁ గృతులందుఁ బ్రశ్నో
త్తరమనఁగనలంక్రియావ ♦ తంసము ప్రశ్నో
త్తరములో కటయిన, సద్వి
శరవాహాన మనఁగసరస ♦ సమ్మతమగుచున్.

ఇచ్చట మూలములోని లక్షణమును మాత్రము గ్రహించి లక్ష్యము నాంధీకరించుట దుస్సాధ్యమగుటచేత వేఱొకటి పొందుపఱచెను.

ఇట్టిరీతులనే దీనినిదెనిఁగించుటలోఁగవి యనుసరించెను.

4 శ్రీరామదండకము:—సూరకవి యిందుఁదనయుభయ భాషాపాండిత్యమును వెల్లడించుచు రామాయణ కథను సంక్షేపముగా వర్ణించి యున్నాఁడు. ఇందలి కవితాధోరణిని దెల్పుటకయి కొంతభాగము నిచట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

“......మాయాకురంగాకృతిన్ రావణప్రేరితుండౌచు మారీచుఁ డేతేర సీతాప్రయత్నంబునన్ దజ్జిఘృక్షాపరాయత్తచిత్తుండవై నీవు పోవన్ దశాస్యుండు సీతాసతిన్ గొంచు లంకాపురిన్ జేర నీవంత మారీచు దున్మాడి తత్పర్ణశాలాసమీపంబున న్జానకి న్గానకార్తిన్ హరారారు ల్పారారు త్తరణ్యాంశు జాలాశరణ్యాంబరణ్యాం బగణ్యాంబు లేవేళల న్వ్యాళశార్దూలశుండాలముల్ హాతటిద్గాత్రి హా మానసాహ్లాదసంధాత్రి హా ప్రేయసి క్వాసి యంచాయరణ్యాని నీవాధణ్యాత్మజ న్వెన్కఁ జను రావణోత్కృత్తకాయు న్జటాయు న్నిరీక్షించి నీకాకబంధున్బడ న్జెండి లోకైకబంధుండవై పోల్చి యిందిందిరా జీవ రాజీపరాజీకరామోదసంపాది పంపాసరస్తీరదేశంబున న్మైత్రితో మైత్రి గావించి వాలిన్మహా సత్త్వశాలి న్సముచ్చండకాండాహతి న్జెండవే చండవేదండము న్జెండు పంచాస్యమున్బోలి నంతట న్భానుమత్సూనునిన్గీశభద్రాసనాసీనుని న్జేసిన న్బాసపై భూసుతాన్వేషణార్థంబు శాఖామృగాధీశుల న్బంపువేళ న్మహావేగవంతున్ హనూమంతు నద్దక్షిణాశాపరిదేశంబు వెన్క న్నియోగించిన న్వాయుసూనుండు భూభృత్సదృక్కూరకూటాళిధూళీధ్వజాకితాభ్రాంకపాదభ్రవీచీసమీచీనవారాన్నిధి న్జెంగున న్దాటి లంకాపురోద్యానమధ్యంబున న్గ్రూరనక్తంచరీచంచరీకాలకోపేతసీత న్నిరీక్షించి పాత్రారవింబోలి సీతారవిందాస్య చేతోరవిరోదంబు నానందమొందించి యంతన్గృతోద్యానవిద్రావణుండౌచు క్ష్వేళాకరాళాననోగ్రాహవావాహంయు నక్తంచరుల్గూల్ప నక్షాదిరక్షోబలాధ్యక్షు లేతెంచియుద్వృత్తిమైహత్తిదండోత్తినన్బిండిపిండై సముత్తుంగ మాతంగముల్నుగ్గునుగ్గై తురంగంబులున్జెక్కుచెక్కై శతాంగంబులున్నుజ్జునుజ్జై భటాంగంబులున్నేలపై

గూల నీలీలం దత్సైన్య ముద్ధూత చైతన్యమ్ముజేసి యుద్వేలకోలాహలాభీలహేలాసముల్లాసియై యక్షుని జెండుచెండాడి త్రియక్షవీక్షాక్షుభత్క్షుణ్యాపేక్షా కృదుత్తాలవాలాగ్రబద్ధాంశుకప్రస్ఫురద్విస్ఫులింగచ్ఛటాభీలకీలా కరాళాగ్నిలంకాపురాగారము ల్భస్మసాత్కారముల్సేసి వేశంతమున్బోలె తానాసరస్వాంతమున్దాటి నిన్గాంచి లంకాపురోద్యానమధ్యస్థితాం దానవీసంవృతాం త్వద్వియోగవ్యథాక్లిష్టగాత్రీం విదేహేంద్రపుత్రీ మపశ్యం రఘూత్తంస యంచున్సుధామాధురీశ్రీధురీణోక్తుల న్విన్నవింపంగ......"

5. ఆంధ్రనామశేషము:—ఇది పద్యరూపమున నున్న యొక నిఘంటువు. పైడిపాటి లక్ష్మణకవి కృతమగు నాంధ్రనామసంగ్రహమునందు లేని పదములను జేర్చి యీనిఘంటువును సూరకవి రచియించినాఁడు. ఆవిషయమునే యతడీగ్రంథారంభమున నిట్లుచెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. ఆంధ్రనామసంగ్ర ♦ హమునందుఁ జెప్పని
యన్ని తెనుఁగు మఱుఁగు ♦ లరసికూర్చి
యాంధ్రనామశేష ♦ మను పేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ♦ దేవదేవ.

ఆంధ్రపదజాలము నొకచోట నేర్చి కూర్చి వివిధవర్గులుగా విభాగించి గ్రంథముగాఁ జేయుటయేమిగులఁ గష్టమగుపని. అట్టి ఘనకార్యమొక రొనర్చిన పిదప దానియందలి విశిష్టభాగములఁ బూరించుట మఱియుఁ గష్టము. ఈకార్యమును సూరకవి కడుశ్లాఘనీయముగఁ జేసి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు

డయ్యెను. ఆంధ్రనామసంగ్రహము వలె నీశేషముకూడఁ జాల నుపయోగకరమైన నిఘంటువుగాఁ బరిగణింపఁబడి, యాంధ్రు లచేఁబఠింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథములు ప్రాయికముగఁ గవుల కవితాధోరణిని జూపనవకాశ మియ్యనట్టివి. అయినను సూరకవి కవితా ప్రవాహము మాత్రమట్లు ఒక్కలి పరిణామ మునొందక దీనియందును, నిరాఘాటముగా వెలయుచునే యు న్నదనుటకు నీక్రింది రెండుపద్యములను బొందుపఱుచు చు న్నాఁడను-

తే. పెంపుఁజెందెను, దామర ♦ తంపరయ్యెఁ
బబలె, నెగడెను, గొనసాగ ♦ బలిసెఁ బెరిఁగె
నవఁగఁ రేకేత్తె నవఁగఁజే ♦ వృద్ధిఁ
బొందెననుటకు శేషాహి ♦ భూషితాంగ.

తే. అగపడకపోయె, విచ్చు మె ♦ గ్గయ్యె, నవఁగఁ
గంటఁ బడఁడయ్యెఁ బంచబం ♦ గాళమయ్యె
నవఁగ దృగగోచరంబయ్యె ♦ ననుట పేళ్ళు
శయఘటితశూల ! నైయాఘ్రి ♦ చర్మచేల !

రామలింగేశ శతకము:—సూరకవి గ్రంథములలో నెల్ల మిగుల జనరంజకమైనదియు, నతనికాలముననే పలువురచే నాదరింపఁబడినదియు నగు నీశతకము క్రీస్తుశకము 1770-1785 సం వత్సరముల మధ్యకాలమున రచింపఁబడినదని యూహించుట కుఁదగిన యాధారములున్నవి. శ్రీవిజయనగర ప్రభువులలో నుగవికి నాశ్రయులునునగు శ్రీచినవిజయరామ గజపతిమహారాజు

లుంగారి రాజ్యకాలమున దివానుగా నుండిన సీతారామరాజు గారి చండశాసనత్వమును, దద్వారమున దేశమునకు గలిగిన ప్రజాపీడయు, నాటిసాంఘిక స్థితియు, రాజకీయస్థితియు నిందు నన్యాపదేశముగ వెల్లడించుటయే కవి ముఖ్యాభిప్రాయమైనట్లు గ దీనిజదివిన వారికిఁ దప్పక స్ఫురింపక మానదు. సీతారామ రాజుగారు పెట్టిన బాధలే యీగ్రంథము కవి వ్రాయుటకుఁగా రణమని యాంధ్రకవుల చరిత్రమిట్లు నుడువుచున్నది.

" సీతారామరాజుగారిట్లు పరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదులకిచ్చిన భూములను, పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మాన్యములను గూడ లాగుకొనిప్రజలను సహితము క్షోభపెట్ట నారంభించెను. ఈయన పెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశశతకముచేయునట్లు చేసినవి. " ఈ యూహ సరియైనను గావచ్చును. కాని యాకాలపు విజయనగర రాజ్య వ్యవస్థను బాగుగ గమనించి చూచినచో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును, పరిపాలనా ప్రావీణ్యమును, రాజనీతి వైదుష్యమును నీపూసపాటి రాజ్యమును గొప్పయౌన్నత్యము నకుఁ దెచ్చుటకుఁ గారణములయినవని చెప్పి తీరవలెను. విజయ నగరము వారికిఁ బక్కలోని బల్లెములవలె నుండిన ప్రబలులగు రాజులను మన్నెరాజులను జయించి రాజ్యమును విస్తరింపఁజే నదీ సీతారామరాజుగారే. సులభముగ లొంగు పాటులోనికిరా జమీందారుల నపు చాకచక్యముచేఁ బట్టితెచ్చి విజయన రమునఁ గారాగృహబద్ధులుగఁ జేసెడివారు. ఇప్పుడీపట్టణమున గోటకు నెదుటనున్న ' బొంకులదిబ్బ ' యను బయలు నాఁ

"బంకసాల్"—అనఁగా—జైలుఖానా యుండిన స్థలమని యూహింపవచ్చును. బంకసాల్ శబ్దవికారమే బొంకులయినది. ఆకారాగారము శిథిలమైనశింప నాస్థలమును జనులు బంకసాల్‌దిబ్బ యనెడివారు. అదియే రానురాను బొంకులదిబ్బయైనదని నిశ్చయముగా మనము చెప్పవచ్చును.

పూసపాటి వారికై ఫీదు, డిస్ట్రిక్టుమ్యాన్యూయల్, డిస్ట్రిక్టు గెజటీయరు మొదలగు గ్రంథముల యందు నీయఁబడిన యానాఁటి వృత్తాంతమును జూచినపుడు సీతారామరాజుగారి క్రౌర్యము, నిరంకుశాధికారము మున్నగునవి వెల్లడియగును. కాని యప్పటి యవసరమును బట్టి, యాతఁడారీతిగఁ జేయవలసివచ్చెనని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును.

నూతనరాజ్య నిర్మాణమునఁ గలుగు కష్టములను న్యాయబుద్ధితో సరయఁ బ్రియత్నింపని వారలీ సీతారామరాజుగారి పరిపాలనా విధానములను నిందింపవచ్చును. ఇట్లునేఁజెప్పఁబూనినను సీతారామరాజుగారి యందెట్టి లోపములును లేవని చూప నేనుద్యమింపలేదు, సూరకవి బలవత్తరమగు నిదూషణ గర్భకావ్యము (Satire) నిర్హేతుకముగ వ్రాసెనని నాయభిప్రాయమెంత మాత్రముగాదు. తగిన కారణములుండినను నుండవచ్చును. ఏది యెట్లున్నను నీశతకము పండితపామర జనరంజకమై యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గల శతకరాజములలో నుత్తమ స్థానమధిష్ఠించి యున్నది. కవితాధోరణిని దెలుపఁ గొన్నిపద్యములిచటఁ బొందుపఱచు చున్నాఁడను.

సీ. మాన్యంబు లీయ స ♦ మర్థుఁడొక్కఁడు లేఁడు
మాన్యము ల్చెఱుప సా ♦ మంతు లంద
ఱుండినయూళ్ళగో ♦ డెత్తఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ
బండినయూ ళ్ళెన్నఁ ♦ బ్రాభులంద
ఱితఁడు పేద యటంచు ♦ నెత్తఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ
గలవానిసిరి యెంచఁ ♦ గలరు చాలఁ
దనయాలి చీఁకటి ♦ తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడుఁ
బెఱకాంతలం కెన్నఁ ♦ బెద్దలంద
తే. ఱిట్టిదుష్టుల కధికార ♦ మిచ్చినట్టి
రాజు ననవలెఁగాక దు ♦ ర్నయుల ననఁగ
నేమిపని యున్నయదిసత్క ♦ వీంద్రులకును
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవా స.

సీ. పదుగురుఁ గోఁతివెం ♦ బడి సంచరింపరే
వాహకు ల్లేరె శ ♦ వంబునకును
గంగిరెద్దుకు లేవె ♦ ఘనతూర్యరావముల్
కలిమి గల్గదె వార ♦ కామినులకుఁ
బులి గోవుఁ జంపి న ♦ క్కలను బోషింపదే
స్థూలకాయము లేదె ♦ దున్నలకును
జుప్పిపుంటికి లేదె ♦ పుట్టంబుఁ జుట్టుట
వేణుధరుం డెద్దు ♦ వెంట రాడె
తే. న్యాయపద్ధతి నడువని ♦ యవనిపతికి
నెన్నిచిన్నెలు గలిగిన ♦ నెందుకొఱకు
వంతమునఁ జూడవలయు నా ♦ యయ్యసుఖము
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

సీ. భయ మేల కొండంత ♦ పగతుండు నాకున్న
మేరువు వంచిన ♦ మేటి గలుగ
నాకేల శోకసం ♦ తాపంబునను గుండ
శీతాంశుమౌళి నా ♦ చెంత నిలువఁ
దస్కరభీతికేఁ ♦ దల్లడిల్లఁగ నేల
ప్రమథులతోఁ గూడ ♦ పాణినిలువ
నగ్నిభీతికి నాకు ♦ నలుకఁజెందఁగ నేల
గంగాధరుండు నా ♦ కడ వసింప
తే. ననుచు నెంతటి కెంతటి ♦ కలుషు లేక
నమ్మియుంటిని నీప్రాపు ♦ నామనమున
జాగరూకుఁడవై నన్ను ♦ సాఁకు మయ్య
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

— పరిసమాప్తి. —

ఇంతదనుక సూరకవి గ్రంథముల నొక్కొక్కదానిని బ్రత్యేకముగఁ దీసికొని నాకుఁదోచిన విధమున విమర్శనముఁ గావించితిని. ఇఁక నొక్కయంశము చర్చింపవలసి యున్నది. తనకుఁ బూర్వులగు కవులనుసరించిన మార్గములనే యితఁడను సరించెనా లేక క్రొత్తత్రోవల నవలంబించెనా యన్నంగతి పరిశీలింప వలసియున్నది. ప్రథమాంధ్ర కవియు వాగనుశాసనుఁడును నగు నన్నయభట్టు మహాభారతమున.

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్ర ♦ సన్నకథా కలితార్థయుక్తితో
నారసి మేలునా, నితరు ♦ లక్షరరమ్యత నాదరింప" ....
అని వ్రాసియున్నాఁడు.

దీనినిబట్టి సారమతులగు కవీంద్రులు, అక్షర రమ్యతనాదరింపరని తేలుచున్నది. ఇంతియె గాక తాను “ నానారుచిరార్థసూక్తినిధి ”యని చెప్పుకొనియెను. కాఁబట్టి ప్రశంసనీయమగు కావ్యమునందుఁ బ్రసన్నమగు కథయు, ప్రసన్నమగు కవితయు, నర్థయుక్తియు నుండవలెనని యామహాకవి యభిప్రాయము. అంతియె గాని యాలంకారిక గ్రంథముల యందుఁ జెప్పఁబడిన విశేషగుణముల నన్నింటిని బ్రధానముగఁ జెప్పలేదు. కవి బ్రహ్మయగు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున

ఉ. భూరివివేకచిత్తులకుఁ ♦ బోలు శ్రవణం దలఁచన్ దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధఫలి ♦ ఛందమునం బ్రకటంబు చేసి యిం
పారెడుపల్కులం బడయ ♦ నప్పలుకుల్ ప్రగుచ్చినట్లు గాఁ
జేరుప నేరఁగా వలయుఁ ♦ జేయుద నేఁ గృతి యన్నవారికిన్.

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం
దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ ♦ దగియుండెడు మా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమి ♦ పుచ్చుట చదురే.

యని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇందువలన, శబ్దములను జక్కఁగఁ గర్చుటయు, యతిప్రాసముల కొఱకర్థగౌరవమును జెఱుపకుటయు సత్కవీంద్ర మార్గమని తెలియుచున్నది. మఱియు వీరు కవిత్వము “ సరసమధురవచోగుంభనసుప్రసాదసంబోధన గోచరబహువిధార్థ తాత్పర్యము ” కలిగి యుండునని కూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. దీనింబట్టి చూడ నక్షరరమ్యతయు, నర్థగౌరవమును సత్కవీంద్ర సమ్మతమనియే తేలుచున్నది. నన్నయకాలమున నక్షరరమ్యత కంతయాదరము లేక పోయినను దిక్కన

నాఁటికిఁగొంతవఱకుఁగలిగినదని యూహింపవచ్చును. మొత్తము మీఁద నాంధ్రమహాభారత కవులు శబ్దాలంకారములకు నంత గా ప్రాముఖ్యము నిచ్చి యుండలేదని వారి కవిత్వము వలన స్పష్టమగుచున్నది.

కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట నాంధ్రభాగవత కృతికర్త యగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు తన గ్రంథమున శబ్దాలంకారములను విరివిగాఁ జొనిపి యట్టి కవితను సత్కవిజనాదరణీయముగఁ జేసినాఁడు. పిదపవచ్చిన యాంధ్రకవితా పితామహుఁడగు నల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడు తాను రచియించిన "సింహావలోకనము" నుత్పలమాలిక యందుఁ గవిత్వరీతు లెట్లుండవలెనో చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమును బూర్తిగ నిచట నుదాహరింపనవకాశము లేక యందలి సారాంశమును జెప్పుచున్నాఁడను. కవిత్వము మెఱుఁగుగలిగి రుచికరమయి, మనస్సు నాకర్షించు శక్తిగలదియై, కిన్నరస్వరము వలె మనమును బరవశత్వమునొందించి వింతలగు కోర్కెలను బుట్టింపఁ దగినగమనముతో రసమును విరజల్లుచుండ వలెను. ఇట్టి యాదర్శమును బెద్దనార్యుఁడు ప్రదర్శించినను, "పూతమెఱుంగులుఁ" అనెడి మాలికను జూచినప్పుడు శ్రవణసుఖమునకు నర్థగౌరవముతో సమానమగు ప్రాధాన్యము నతఁడంగీకరించి నట్లగపడును. అంతియె గాక యతఁడు శ్రావ్యతకుఁ బక్షపాతము చూపెనని కూడఁ దోఁచును.

పెద్దనామాత్యునకుఁ బిమ్మటను బదునేఁడవ శతాబ్ద ప్రారంభమునను నాంధ్రకవిత్వమున కొక విధమగు క్షీణదశ

ప్రౌఢసూప మొదలుపెట్టెను. ఆసమయముననే సూరకవి గ్రంథ రచన కారంభించెను. పెద్దనగారి యుత్పలమాలిక యందలి విషయముల నతఁడు చక్కఁగఁ బరిశీలించెనని మాకుటుంబమునందు నిలిచియున్న సూరకవిగారి నాఁటి తాళపత్ర గ్రంథములను బరీక్షించినఁ దెలియఁగలదు. నన్నయ తిక్కనాదుల కవిత్వమునం దాతనికిఁ గల గౌరవమత్యధికము. పెద్దనామాత్యుని శ్రావ్యతాపక్షపాత మతము నతఁడవలంబింపక నన్నయాదుల మార్గముననే ప్రశస్తమని యెన్నినట్టులు సూరకవిదియగు నీక్రిందిపద్యము వలన విశదమగుచున్నది.

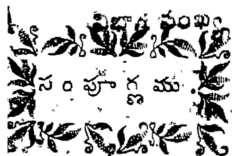
సీ. యతి, యుక్త్వా ♦ క్యానుగతి నంటవలయా వ
త్సంబు ధేనువువెంటఁ ♦ దవిలినట్లు
మోట్టుమీఁదను గాలు ♦ పెట్టఁగై దండ యం
దిచ్చినట్టులు ప్రాస ♦ మెనయవలయు
సానఁబట్టినమణి ♦ చందానఁబద మర్థ
నారీశుభంగి బం ♦ ధంబువలయు
దివి వెలుంగుమెఱుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లర్థ మంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ దెలియ వలయు

గీ. నలఁతి తొలపడ్డచంద్రమం ♦ డలమువలన
జలజలనురాలు నమృతంపు ♦ జాలులీల
రసము తులకింపవలె నట్టి ♦ రమ్యకవిత
రసికరసనారిరంసచేఁ ♦ బ్రిబలకున్న.

ఇట్టి యాదర్శమును దన ముందిడుకొని కవిత్వము చెప్పి నాఁడగుటచేత సూరకవి కవిత్వము సత్కవి సమాదరణీయమై

నది. కావ్యరచనా విషయమున నూతనమార్గమును జూపు శ్రీమల్లింగేశ శతకమును వ్రాసి వన్నెకెక్కెను. పూర్వకవుల యెడలఁ దనకుఁగల గౌరవమును, తన బుద్ధి స్వాతంత్ర్యమును నీతము, కవిత్వమర్యాదల యందు, కార్యనిర్మా ... న. దును వెల్లడించియున్నాఁడు. సూరకవి సమకాలికులచేఁ జెప్పఁబడిన గా వాడుకలోనున్న యీక్రింది పద్యమున, నతనికి నాంధ్ర సా రస్వతమునఁగల యున్నతస్థానమును నిరూపించుటకుఁగా నుదాహరించి ధన్యవాదములం జేయుచు నీమహానీయుని పవిత్రచరిత్రమును నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆధునికుల్ కవీంద్రులు స ♦ హస్రము లుండురు గాక నీవలెన్
మాధురిగల్గునేకవిన ♦ మార్గము తిక్కనసోమయాజి శ్రీ
నాథుఁడు ముక్కుతిమ్మకవి ♦ నాఁడు ప్రసిద్ధులుగాక నీవలన్
గాధితమయ్యె నీవలనఁ ♦ గాదె కవిత్వము సూరసత్కవీ.

COMPOSED BY V. JAGANNADHAM:—S. V. V. PRESS, VIZIANAGRAM.